

▲ KÜRD xalqı mübariz və qəhrəman xalqdır

DIPLOMAT

Heydər Əliyev

№ 27 (539) 18 - 24 İyul, Tirmeh sal. il 2023
Ji meha şubatê sala 2003-a tê weşandin

Həftəlik İctimai-siyasi qəzet
Rojnama heftename civakî û siyasî

Qiyməti: 40 qəpik
Həjəye:

24-Ê TİRMEHÊ 100-SALÎYA LOZANNAYÊYE KÛJANÎKÛ KURDISTAN KIRINE 4-PERÇE

Prezident İlham Əliyevin İraq Kürdüstan Regionunun başçısı Neçirvan Bərzani ilə görüşü olub

İyulun 18-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizdə işgüzar səfərdə olan İraq Kürdüstan Regionunun başçısı Neçirvan Bərzani ilə təkbətək görüşü olub.

Əvvəlcə birgə foto çəkdirildi.

Söhbət zamanı Prezident İlham Əliyev ilə Neçirvan Bərzani arasında bu ilin fevralında Münxendə keçirilən görüş xatırlandı. Həmin görüşdə əməkdaşlığın əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı səmərəli müzakirələrin aparıldığı qeyd olundu, Neçirvan Bərzaninin səfərinin əməkdaşlığımızın dinamikasının artması işinə töhfə verəcəyi bildirildi.

Sonra görüş nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə davam etdi.

Görüşdə dövlətimizin başçısı İraq Prezidenti Əbdüllətif Camal Rəşidin Qoşulmama Hərəkatının Zirvə toplantısı çərçivəsində bu ilin martında Azərbaycana səfəri və ikitərəfli əlaqələrimizin inkişafına dair onunla apardığı müzakirələri, həmçinin İraq Baş nazirinin müavini, xarici işlər naziri Fuad Hüseynin ölkəmizə səfəri zamanı keçirdiyi görüşü və əlaqələrimizin inkişafı ilə əlaqədar müzakirələri məmnunluqla xatırladı. Söhbət zamanı İraq Kürdüstan Regionu ilə iqtisadi-ticarəti əlaqələrin genişləndirilməsi, sərmayələr, enerji sahəsində əməkdaşlıq, turizm imkanlarının artırılması, birbaşa aviareyslərin açılması və digər məsələlərlə bağlı müzakirələr aparıldı.

Pisporê Zanistên Siyasî: Serdana Serokê Herêma Kurdistanê bo Azerbaycanê pir girîng e

Serokê Hikûmeta Herêma Kurdistanê Nêçirvan Barzanî li ser vexwendina Serokomarê Azerbaycanê çû Bakuyê û ligel Serokê Azerbaycanê civiya. Derbarê wê serdanê jî pisporekî zanistên siyasî jî dibêje, ew serdan pir girîng e, ev jî di kesayeta Nêçirvan Barzanî de di warê siyasî, diplomasi û hebûna peywendiyên ligel dewletên herêmê û cihanê dîrokeke geş heye.

Serdana Serokê Herêma Kurdistanê bo Azerbaycanê jî bo pêşxistina peywendiyên aborî û bazirganî di navbera herdu aliyên de girîng e û herwiha Kurdên Azerbaycanê jî wê serdanê girîng dibînin. Mamostayê zanîngehê û pisporekî zanistên siyasî Dr. Omer Nûredîn ji malpera fermî ya Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) re ragihand: "Dema ku Mela Mistefa Barzanî piştî derbasbûna çemê Arasê demekê li Azerbaycanê ma, niha ev yekem serdana Serokê Herêma Kurdistanê ye bo Azerbaycanê di asteke bilind e." Dr. Omer Nûredîn wiha got: "Helbet di navbera gelê Kurd û gelê Azerbaycanê de peywendiyêke dûr û dirêj heye, qonaxên curbecur hene, ev dîrok tijî jor û jêr e. Niha jî

vexwendina Nêçirvan Barzanî bo wî welaatî, nişan dide ku peywendiyên wan ligel İraq û Herêma Kurdistanê girîng in. Ji bo serxistina wan peywendiyên jî hebûna kesayetiya Nêçirvan Barzanî pêwîst e, ku ew xwedî bandoreke berçav, xwedî hêzeke nerm a diplomatîk e, dikare bibe xwedî bandor û encamên baş hein, ku ji bo Herêma Kurdistanê girîng e." Nûredîn wiha got: "Helbet Herêma Kurdistanê di vê pêngavê de dixwaze di warê aborî, bazirganî û çandî de peywendiyên xwe bi Azerbaycanê re berdewam û bihêz bike. Wate hebûna vê peywendiyê xizmeta berjewendiyên hevbeş ên İraq û Herêma Kurdistanê ligel Azerbaycanê dike."

Wî mamosteyê zanîngehê wiha got: "Hebûna Kurdan li Azerbaycanê di warê jeopolîtîkê de xwedî koke kûr e. Ji sedsala 9'an a zayîne vir ve Kurd li wir hene. Ev jî bûye sedema pêwendiyêke dîrokî di navbera gelê Azerbaycanê û gelê Kurd de û ev peywendî her hebû û berdewam bûye. Zimanê Kurdî li wî welaatî di çarçoveya sistema siyasî de cih digre, ew jî li ser bingehên demokrasiyê ku mafên çandî yê Kurdan hene."

Prezident İlham Əliyev Şuşa şəhər xəstəxanasının binasında tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olub

İyulun 21-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 90 çarpayılıq Şuşa şəhər xəstəxanasının binasında tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olub.

Dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verildi.

Xatırladaq ki, Şuşa şəhər xəstəxanasının təməli 2021-ci il noyabrın 7-də Prezident İlham Əliyevin və birinci xanım Mehriban Əliyevanın iştirakı ilə qoyulub.

Məlumat verildi ki, 3,7 hektara yaxın sahədə inşa edilən xəstəxana binasının tikinti işlərinə bu ilin yanvarında başlanılıb. Xəstəxana binası 4-ü dördmərtəbəli, 2-si isə birmərtəbəli olmaqla 6 korpusdan ibarətdir. Binaanın zirzəmi hissəsindən stasionar tibbi xidmət və sığınacaq kimi istifadə olunacaq, zərurət yarandıqda hərbi hospital kimi fəaliyyət göstərəcək. Stasionar xidmət sahəsində qəbul, terapiya, pediatriya, cərrahiyyə, doğuş, ginekologiya, yoluxucu xəstəliklər, anesteziologiya–reanimasiya, hemodializ şöbələri fəaliyyət göstərəcək.

Ambulator xidmət sahəsində isə konsultativ poliklinika, uşaq poliklinikası, şüa-diaqnostika, funksional diaqnostika, fizioterapiya və tibbi bərpa şöbələri, həmçinin klinik diaqnostik laboratoriya yaradılacaq.

Xəstəxananın Təcili Tibbi Yardım Stansiyası müasir standartlara cavab verən və böyük vəsait tələb edən tibbi avadanlıqlar – 1.5 TL maqnit-rezonans tomoqrafiya və 32 kəsikli kompüter tomoqrafiya aparatları ilə təchiz olunacaq. Stansiyada hər növbədə dörd briqada fəaliyyət göstərəcək.

Şuşa şəhər xəstəxanasının ərazisində, eyni zamanda, Gigiyena və Epidemiologiya Mərkəzi, Məhkəmə Tibbi Ekspertiza və Patoloji Anatomiya Birliyi, yoluxucu xəstəliklər və hemodializ korpusları inşa olunacaq.

Qeyd edək ki, əhalinin sağlamlığı daim dövlətimizin başçısının diqqət mərkəzindədir. Bu baxımdan işğaldan azad edilən ərazilərdə də tibb və səhiyyə xidmətlərinin təşkili və həyata keçirilməsi üçün qısa bir müddətdə genişmiqyaslı işlər həyata keçirilir. Təməli qoyulan Şuşa şəhər xəstəxanası burada yaşayacaq əhalinin tibbi təminatı və sağlamlığının qorunması istiqamətində Prezident İlham Əliyevin birbaşa göstərişi və rəhbərliyi ilə icra olunan infrastruktur layihələrindən biridir. Bu, həm də onu göstərir ki, azad edilmiş digər ərazilərdə olduğu kimi, Şuşada da səhiyyə ocaqlarının inşası dövlətimiz üçün prioritet məsələlərdəndir.

Prezident İlham Əliyev Şuşa şəhərində 1 nömrəli tam orta məktəbin binasında tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olub

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev iyulun 21-də Şuşa şəhərində 1 nömrəli tam orta məktəbin binasında tikinti işlərinin gedişi ilə tanış olub. Dövlətimizin başçısına görülən işlər barədə məlumat verildi.

Bildirildi ki, Şuşa şəhər 1 nömrəli tam orta məktəbin 960 şagird yerlik üçmərtəbəli binasında tədrisin təşkili üçün hər cür şərait yaradılıb. Məktəbdə hər biri 24 nəfərlik 40 sinif otağı, 2 fizika, 2 kimya, 2 biologiya, 2 texnologiya, 2 informatika otağı, 1 STEAM mərkəzi, kitabxana və oxu zalı, gənclərin ibtidai hərbi hazırlığı, rəsamlıq və musiqi kabinetləri, tibb otağı, müayinə otağı, yeməxana, həmçinin akt və idman zalları, inzibati heyət üçün iş otaqları var. Məktəb üçün ayrılan bir hektar ərazidə futbol meydançası, transformator, fərdi qazanxana, su hovuzu və digər zəruri yardımçı binaların inşası da yekunlaşıb.

Qeyd edək ki, ölkəmizin mədəniyyət paytaxtı Şuşa Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında da özünəməxsus rol oynayır. Azərbaycanın ictimai-siyasi fikir tarixində mühüm yer tutan bir sıra görkəmli şəxsiyyətlər, maarifçi ziyalılar məhz Şuşada doğulub boya-başa çatıblar. Həmin şəxslər Şuşada fəaliyyət göstərən, dövrün qabaqcıl təhsil müəssisələrinin yetirmələri idilər. Belə ki, Şuşada fəaliyyət göstərən xəttatlıq, teatr, musiqi, vokal, eləcə də ilk qızlar, rus-tatar məktəbləri, qızlar seminariyası, realni məktəb yerli əhalinin intellektual səviyyəsini, dünyagörüşünü inkişaf etdirməyə, şəhərin ziyalı səviyyəsini qoruyub saxlamağa imkan verib. Şuşada 1 sayılı tam orta məktəb binasının inşası məhz bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, məktəb binasının inşası bu qədim şəhərin təhsil mərkəzi şöhrətinin qaytarılması missiyasına xidmət edən növbəti addımdır.

Berdevkê Serokatiya Kurdistanê: Dê pêwendiyên ligel Azerbaycanê baştir bibin

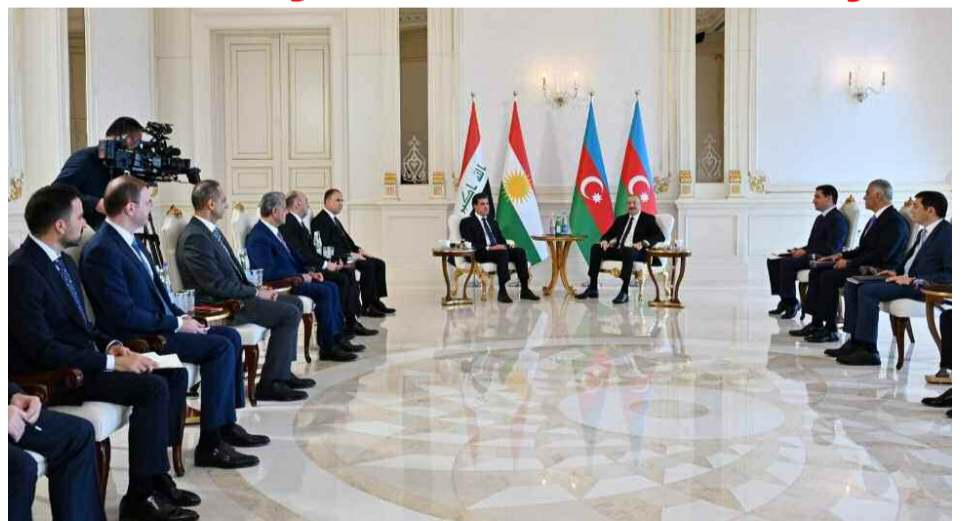
Berdevkê Serokatiya Herêma Kurdistanê Dilşad Şehab derbarê serdana Nêçîrvan Barzanî ya Azerbaycanê û civîna ligel İlham Aliyev de axivî. Şehab li Bakuyê ji rojnamevanan re got, pêwendiyên navbera Herêma Kurdistanê û Azerbaycanê di asteke baş de ne û di siberojê de di warê bazirganî û aboriyê de wê baştir bibin. Dilşad Şehab diyar kir: “Komek hevbeşî hene di navbera gelê Kurdistanê û gelê Azerbaycanê de, herwiha ew birayên me yên Kurd ku li vir in, beşeke zindî ya gelê Azerbaycanê ne, lê belê bêguman ev nêzîkbûna hev û hevbeşiya kultûrî û civakî rê ji bo me xweş dikin.” Şehab da zanîn: “Pêwendiyên me yên ligel Azerbaycanê asteke fermî ye, weke Herêmeke Federal di çarçoveya

Iraqê de, Azerbaycan welatekî wisa ye ku ji bo jêrxaneke bihêz gav diavêje, Herêma Kurdistanê jî dikare sûtê ji ezmûna vî welatî werbigre.”

Şehab diyar kir: “Yek ji mijarên ku di civîna Serokê Herêma Kurdistanê û Serokê Azerbaycanê de hat behskirin, handana veberhênana Azerbaycanê ye ku veberhênanê li Herêma Kurdistanê bikin, Serokê Azerbaycanê jî ev bi kêfxweşî wergirt, ez bawer im di siberojê de jî şanda bazirganî û veberhêneran danûstandinan dê bikin.”

Dilşad Şehab bibîr xist ku derfeta vexwendina Nêçîrvan Barzanî bo Azerbaycanê, di merasîma sondxwarina serokomarê Tirkiyê de û di Korben-da Munichê de, çêbûye ku ligel Aliyev hevdişin pêk anîbû. **PeyamaKurd**

Ji Serokatiya Azerbaycanê daxuyaniya civîna Nêçîrvan Barzanî û Aliyev

Serokatiya Komara Azerbaycanê li ser civîna îro 18ê Tîrmehê ya Serokê Azerbaycanê İlham Aliyev û Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî daxuyaniyek belav kir.

Di daxuyaniyê de hate gotin, di hevdîtinê de İlham Aliyev ji Nêçîrvan Barzanî re gotiye, “Ev serdan dê hemahengiya di navbera her du aliyên de zêde bike.”

Serokatiya Azerbaycanê ragihand ku di civînê li ser çend mijarên têkildarî herdu aliyên hatine gotûbêj kirin û naveroka hevdîtinê wiha hate eşkere kirin: “Di hevdîtinê de berfirekîna peywendiyên aborî û bazirganî yên Herêma Kurdistanê Iraqê û Azerbay-

canê, veberhênana di warê enerjîyê de, zêdekirina geştiyariyê û vekirina geştên asmanî hatin gotûbêj kirin.”

Aliyev berî destpêkirina civînê jî ji Nêçîrvan Barzanî re got: “Bîranînên min ên gelek baş ji hevdîtinê me ya li Munchenê hene” û Nêçîrvan Barzanî jî jê re got: “Gelek spas ji bo vexwendina min. Ez gelek kêfxweş im ku di dawiyê de hatim vir.”

Hêjayî gotinê ye, ev Serdana Nêçîrvan Barzanî ya Azerbaycanê piştî hevdîtinê ligel Aliyev a Sibata îsal di dema Konferansa Ewlekariyê ya Munchenê de pêk hat ku Nêçîrvan Barzanî bi fermî bo Azerbaycanê hatibû vexwendin. **PeyamaKurd**

Kurdên li Azerbaycanê ji serdana Nêçîrvan Barzanî dilxweş bûne

Serokê Herêma Kurdistanê doh bi serdaneke fermî çûbû paytexta Azerbaycanê bajarê Bakuyê û li gel serokomarê wî welatî Îlham Aliyev civîneke berfireh encam da û Kurdên wê derê jî ji wê serdanê gelek kêfxweş bûne.

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî duh Sêşemê 18ê Tîrmeha 2023an bi vexwendnameyekî fermî ji aliyê Serokomarê Azerbaycanê Îlham Aliyev çûbû Bakuyê û wê serdana Nêçîrvan Barzanî dilê Kurdên li Azerbaycanê jî gelek xweş kiriye.

Beşek ji welatiyan dibêjin, ev serdan ji bo wan serdaneke dîrokî ye û êdî xelkê Azerbaycanê jî dê baştir qîmeta Kurdan bizane. Yek ji Kurdên li Azerbaycanê jî dibêje, dema ku wî Ala Kurdistanê li Azerbaycanê dîtiye, çavên wî tijî hesir bûne û ji xweşiyar girîya ne.

Peyamnêrê Rûdawê Kamîz Şeddadî, derbarê serdana Nêçîrvan Barzanî de, du pirs ji çend kesayetên Kurdên Azerbaycanê weke Serokê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Zabit Memmedov, karsaz Paşa Hesenov, Paşa Hesenov Fexreddîn Paşayev, Çalakvanê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Êmin Xanlarov, karsaz Xalidê Evdilbarî û Edîtorê Rojnameya Dîplomate Tahîrê Silêman kirin.

Kamîz Şeddadî di yekem pirsaxwe

Çalakvanê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Êmin Xanlarov jî wiha axivî: "Em pir bextewer in ku îro em dibin şahidê ev hevdîtina mezin. Dema min li ber vê otelê ala Kurdistanê dît, çavên min tije hêsir bûn. Ew alayê ku xeyala hezar salî ya her Kurdekî ye, me dît û em bextewer bûn ku ala me li Azerbaycanê jî hat bilindkirin."

Di bersiva xwe de Karsaz Xalidê Evdilbarî jî got: "Em ji zû ve li benda vê rojê bûn, em gelek spas dikin ku Serokê me Nêçîrvan Barzanî hatiye. Ez gelek kêfxweş bûm û ez dixwazim bigirîm. Li Azerbaycanê dê me Kurdan nas bikin û dê bizanibin Kurd hene û herwiha dê qîmet bidin me. Hatina wî tişteke gelek mezin e. Kurd hene û dê her hebin."

Edîtorê Rojnameya Dîplomate Tahîrê Silêman jî got: "Dema me bihîst Nêçîrvan Barzanî dê were Azerbaycanê di dilê gelek Kurdên asîmîle bûne de germayiyek çêbû. Hatina wî gaveke gelek girîng e û ez hatina wî pîroz dikim. Ez spasîyên xwe ji Serokomarê Azerbaycanê re jî pêşkeş dikim ku weke fermî Nêçîrvan Barzanî vexwendiyê vê derê."

Pirsaxweyê duyem jî ya Kamîz Şeddadî bi vî rengî bû: "Gelo hêvî û daxwaziya te ji serdana Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî li Azerbaycanê çi ye?"

hatinê bikin."

Karsaz Paşa Hesenov jî dibêje: "Ji bo me jî baş e bazirganî di navbera

gel dê ji nêzîk ve baştir nas bikin."

Çalakvanê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Êmin Xanlarov jî wiha anî

de ji kesên navborî ev pirs kir: "Ji bo te serdana fermî ya Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî li Azerbaycanê û hevdîtina wî li gel Serokê Azerbaycanê Îlham Aliyev tê çi wateyê?"

Serokê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Zabit Memmedov di bersiva xwe de got: "Serdana Serokê Herêma Kurdistanê ya bo Azerbaycanê gelek girîng e, ji ber ku hin kesên li vê derê dijîn hêj nizanin Kurd û Kurdistan çi ye, bi saya vê yekê em dibêjin em xwedî dewlet in û serokê me heye. Di vî alî de baş e. Piştî vê yekê têkilyên baş di navbera Azerbaycanê û Kurdistanê de çêbin ew jî ji bo me baş in."

Karsaz Paşa Hesenov jî got: "Ez bi vê serdanê gelek şad dibim û ev gaveke dîrokî ye. Me ji zû ve çaverêyê vê yekê dikir ku bibe. Li vê derê Kurd û Azerî weke xwişk û bira dijîn. Azerbaycanê zanî Kurd hene û xwedanê wan jî hene."

Edîtorê radyoya bi zimanê Kurdî li Azerbaycanê Fexreddîn Paşayev jî anî ziman: "Ez dê heta dawîya jiyana xwe vê rojê ji bîr nekim. Ev ji bo min û ji bo hemû Kurdên Azerbaycanê rojê dîrokî ye."

Li ser vê pirsê jî Serokê Komeleya Kurdên Azerbaycanê Zabit Memmedov got: "Mamosteyên me nîne, pêwîstiya me bi mamosteyan heye ku xort û keçên me da ku bixwînin. Di warê çand û hunerê de hinek kêmasiyên me hene û em dixwazin van pêş bixin. Herwiha em aştîyê ji bo herdu dewletan dixwazin. Em dixwazin Azerbaycan û Herêma Kurdistanê bibin dost da ku em jî bi rehetî çûn û

herdu welatan de çê bibe û em jî biçin û bînin. Em dixwazin Kurdistan li vê derê Konsulxaneyê xwe veke da ku çî giliyên me hebin em ji wan re bibêjin."

Edîtorê radyoya bi zimanê Kurdî li Azerbaycanê Fexreddîn Paşayev jî got: "Em dixwazin konsulxane li Hewlêr û Bakuyê werin vekirin, tekîliyên me yê aborî dê çêbin û ji wê zêdetir jî tkîliyên me yê civakî, medenî, çandî û wêjeyê hebin û herdu

ziman: "Hêviya min ew e ku em bikaribin pirtûk û materyalên cuda yê ji bo fêrbûna zimanê Kurdî ji Kurdistanê werbigrin. Bi giştî her neteweyek wê demê xwe bextewer pê dihesê, dama ku piştewaniyekê wî hebe. Û nûnertiya Kurdistanê li vê derê dikare ji me re bibe piştewaniyê weha."

Karsaz Xalidê Evdilbarî jî dibêje: "Em dixwazin Barzanî peywendiyê baş çêbike û li Azerbaycanê ofîseke veke. Ciheke me Kurdan li vê derê nîne em dixwazin ofîsekê hebe û çûn û hatina çêbûn. Em zimanê xwe wenda dikin lê ofîseke me hebe em dê çûn û hatina bikin û çalakîyên çandî pêk bînin û ev jî ji bo me baş e."

Edîtorê Rojnameya Dîplomate Tahîrê Silêman jî got: "Mele Mistefa Barzaniyê her tim zindî sê salan li Azerbaycanê maye û bila asayîşa Azerbaycanê bipirse li kîjan malê maye û wê malê bikin muzexaneyê Mele Mistefa Barzanî û mala Kurdan û bila wê derê kursên zimanê Kurdî bînin dayîn û bibe cihê folkrola Kurdî."

Rûpel amade kir Sernivîsarê rojnama "DIPLOMAT"ê Tahir Silêman

Neçirvan Bərzaninin səfəri əlaqələrə çox böyük töhfə verəcək

"Bu çox mühüm bir səfərdir. Azərbaycan 44 günlük müharibədən sonra keçən zaman ərzində regionda söz sahibi olan regional güclərdən birinə çevrilmiş dövlətdir. Qafqazda demək olar ki, bütün proseslərdə aparıcı söz sahibidir. İraqın bir bölgəsi olan regional Kürd Muxtariyyətinin prezidenti Neçirvan Bərzani Türkiyə ilə davamlı şəkildə müsbət əlaqələr quran və Türkiyənin strateji partnyorlarından biri kimi əsas mövqedədir".

Bunu saytımıza açıqlamasında millət vəkili Müşfiq Məmmədli bildirib. O qeyd edib ki, Azərbaycanın İraqa münasibətləri daha da irəliyə aparması baxımından bu, çox mühüm bir görüşdür:

"Bu görüşün nəticələri həm Orta Şərqdə, həm Qoşulmama Hərəkatına üzv ölkələr çərçivəsində atılan addımlar mövqeyindən baxsaq, çox

önəmlidir. Xüsusən enerji sahəsində İraq hökuməti ilə Türkiyə arasında olan əlaqələrdə Kürdüstan bölgəsinin çox mühüm yeri vardır".

Millət vəkili sözünə görə, mədəni əlaqələrə diqqət yetirdikdə bir çox məqamı qeyd etmək lazımdır: "İstər Gürcüstanın, istər Ermənistanın Kürdüstan regional bölgəsində konsulluqları var. Azərbaycanın İraq dövlətində diplomatik nümayəndəliyi var. O cümlədən konsulluğun açılması çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Biz bir şeyi də nəzərdən qaçırmamalıyıq ki, həmin bölgədə türkmən əhalisi də kifayət qədər yaşayır. Onların Azərbaycana olan münasibəti hansı səviyyədədir bilirik. O baxımdan oradakı qardaşlarımızla bizim əlaqələrimizin daha üst səviyyəyə keçirilməsi çox önəmlidir".

M. Məmmədli sonda qeyd edib ki,

görüş turist axını baxımından da əhəmiyyətlidir:

"Kürdüstan regional bölgəsindən Azərbaycana kifayət qədər turist axını var. Bu istiqamətdə işlər aktivləşdirilə bilər. Fikirləşirəm ki, Türkiyə-Azərbaycan-İraq birgə əməkdaşlığı çərçivəsində Kürdüstan regional bölgəsinin rəhbəri Neçirvan Bərzaninin səfəri əlaqələrə çox böyük töhfə verəcəkdir".

Müşfiq Məmmədli,
millət vəkili

Azərbaycanda olan tolerant münasibət dünyanın ən aparıcı ölkələrinə nümunə ola bilər

18 iyul 2023-cü il tarixində İraq Kürdüstan Regionunun başçısı Neçirvan Bərzani ölkə prezidenti İlham Əliyevin dəvəti ilə Azərbaycana rəsmi səfərə gəlmişdir.

Söhbət zamanı Prezident İlham Əliyev ilə Neçirvan Bərzani arasında bu ilin fevralında Münxendə keçirilən görüş xatırlandı. Həmin görüşdə əməkdaşlığın əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı səmərəli müzakirələrin aparıldığı qeyd olundu, Neçirvan Bərzaninin səfərinin əməkdaşlığımızın dinamikasının artması işinə töhfə verəcəyi bildirildi.

Azərbaycanda yaşayan kürdlər

də bu əlaqələrin genişlənməsindən çox məmnundurlar. Azərbaycanda yaşayan kürdlərin rəsmi qurumu olan "Ronahi" Kürd mədəniyyət mərkəzinin sədri Zabit Məmmədov Neçirvan Bərzaninin Azərbaycana rəsmi səfərini yüksək qiymətləndirərək, ölkələrimiz arasında dostluq qardaşlıq münasibətlərinin inkişafının əhəmiyyətindən danışdı.

O, bildirdi ki, Azərbaycanda yaradılmış multikultural dəyərlərə olan tolerant münasibət dünyanın ən aparıcı ölkələrinə nümunə ola bilər. Eyni zamanda İraq Kürdüstan Regionu ilə Azərbaycanın əməkdaşlığı da bu münasibətlərin

inkişafında müstəsna rol oynayır.

"Ronahi" Kürd mədəniyyət mərkəzinin sədrinin müavini Emin Xanlarov Neçirvan Bərzaninin Azərbaycana səfərini iqtisadi tərəflərini vurğulayaraq İraq Kürdüstan Regionu ilə Azərbaycan Respublikası arasında tarixi əlaqələrin hər iki dövlətə çox xeyirli olacağını bildirdi.

"Ronahi" Kürd mədəniyyət mərkəzinin sədr müavini Paşa Həsənov da bu səfərdən çox razı qaldığını bildirdi və birbaşa təyərə reyslərinin açılmasının əlaqələrin genişlənməsində əhəmiyyətli rol oynayacağını vurğuladı.

22 İYUL MİLLİ MƏTBUAT GÜNÜDÜR

Azərbaycan milli mətbuatının yaranmasından 147 il ötür. 1875-ci il iyulun 22-də "Əkinçi" qəzetinin ilk nömrəsinin nəşri ilə qoyulan milli mətbuatımızın keçdiyi çətin və şərəfli yola bir daha qısa nəzər salaq.

XIX əsrin sonlarına yaxın bütün Qafqazda böyük əks-səda doğuran bu qəzetin naşiri də, redaktoru da, korrektoru da Azərbaycan milli maarifçilik hərəkatının banilərindən biri təbiətşünas-

alim Həsən bəy Zərdabi idi. Qəzetin ərsəyə gəlməsində Mirzə Fətəli Axundzadə, Seyid Əzim Şirvani, Nəcəf bəy Vəzirov, Əsgər ağa Gorani və başqa ziyalıların böyük xidmətləri olub.

"Əkinçi"nin 1875-ci il iyulun 22-dən 1877-ci ilin sentyabrınadək cəmi 56 sayı işıq üzü görüb de, o, Azərbaycan milli mətbuatının təşəkkül tapmasında, inkişafında əvəzsiz rol oynayıb. Əsasən maarifçilik missiyasını üzərinə götürmüş "Əkinçi" qısa müddətdə həm ziyalı təbəqə, həm də sadə insanlar arasında çox məşhurlaşdı. Lakin "Əkinçi"nin fəaliyyəti uzun olmayıb. Çar Rusiyası qəzetin insanların maariflənməsində, ictimai-siyasi proseslərə daha yaxından bələd olmasındakı rolundan çekinməyə başlayıb və sonda qəzetin nəşrini dayandıraraq. Buna baxmayaraq, o dövrün görkəmli maarifçiləri "Əkinçi" qəzetinin səhifələrində öz maarifçi və demokratik ideyalarını təbliğ edərək ictimai, siyasi və bədii fikrin inkişafına böyük təsir göstərmişlər.

Həmin vaxtdan müxtəlif tənzümlə və çiçəklənmə dövrləri yaşayan Azərbaycan mətbuatı daim cəmiyyətin proseslərə baxışını əks etdirib.

Müasir dövrdə milli mətbuatımızın inkişafı ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ulu Öndərin 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışı mətbuatımızın inkişaf tarixində də yeni mərhələ açdı.

1998-ci ildə ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycan mətbuatının üzərindən dövlət senzurasının ləğv edilməsi ilə ölkəmizdə söz və mətbuat azadlığının əsası qoyuldu və bu, mətbuatın inkişafına ciddi təkan verdi. Ulu Öndərin mətbuata və mətbuat nümayəndələrinə göstərdiyi diqqət və qayğı Ümummilli Liderin layiqli varisi Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilib. Ölkəmizdə söz və mətbuat azadlığı tam təmin olunub. Təsəffü deyil ki, hazırda respublikada çoxlu sayda müxtəlif qəzet və jurnallar nəşr olunur, internet qəzetçilik inkişaf edir. Müasir dövrdə informasiya texnologiyalarının inkişafı ilə Azərbaycan mətbuatı global informasiya məkanına daxil olub. Yeni dövr milli mətbuatımızın inkişafı ilə bağlı qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi zərurətə çevirir. Hazırda media məkanında sürətli qloballaşma prosesi gedir. Bu baxımdan mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi zamanın tələbi idi. Bununla əlaqədar, Prezident İlham Əliyevin tapşırığı ilə media haqqında qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü iş aparılır. "Media haqqında" yeni qanun layihəsi hazırlanıb. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin 2021-ci il 12 yanvar tarixli "Azərbaycan Respublikasında media sahəsində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında" Fərmanı ilə Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun əsasında "Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi" publik hüquqi şəxs yaradıldı. MEDIA agentliyinin yaradılması, eyni zamanda, "Media haqqında" Qanunun qəbul edilməsi ölkəmizdə media sahəsində islahatların daha sürətlə və mütəşəkkil qaydada aparılmasına imkan verir. Artıq bu sahədə bir sıra istiqamətlərdə əməli işlərə başlanılıb.

Milli mətbuatın ildönümlərinin ölkədə geniş qeyd olunması, KİV-lərə yardımların göstərilməsi, mətbuat işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, onların mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirlər mətbuata və mətbuat işçilərinə qayğının tərkib hissəsidir.

Azərbaycan mediası həm Birinci, həm də İkinci Qarabağ müharibələrində üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirib, Azərbaycanın böyük Zəfərinin müdafiəsi olub. Hər zaman Azərbaycan həqiqətlərinin təbliği missiyasını uğurla həyata keçirən mətbuatımızın 44 günlük Vətən müharibəsinin gedişində ölkəmizin düşmən təbliğatına qarşı informasiya mübarizəsinə töhfələrini verdiyi kimi, postmüharibə dövründə də bu işi davam etdirməkdədir. Azərbaycan mediası bu gün də dövlətimizin başçısı, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı İlham Əliyevin artıq tarixə qovuşmuş Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı səsləndirdiyi hər bir fikrin, hər bir bəyanatın, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizdəki vəziyyət barədə həqiqətlərin ölkə və dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında fəal rol oynayır.

Qırx dörd günlük Vətən müharibəsində və müharibədən sonrakı dövrdə Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasında mətbuatın rolu və jurnalistlərin fəaliyyəti böyük oldu. Məhz nümayiş olunan peşəkarlıq, fədakarlıq və çeviklik sayəsində dünya ictimaiyyətinə müharibə ilə əlaqədar, o cümlədən Ermənistanın törətdiyi müharibə cinayətləri haqqında dolğun məlumatların çatdırılması mümkün oldu. Bu işlərin həyata keçirilməsində ən böyük missiyanı Ali Baş Komandanın özü reallaşdırdı. Onun Vətən müharibəsi dövründə 30-dan çox beynəlxalq media qurumlarına geniş müsahibələri bu realitətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna rol oynadı.

İndiyədək davam edən informasiya müharibəsində mətbuat işçiləri öz peşəkarlığı və vətənpərvərliyi ilə daim fərqlənilir. Media nümayəndələri 44 günlük Vətən müharibəsində cəbhə xəttində həm xəbər istehsalçısı, həm də səfərbərlik proqramı çərçivəsində əməliyyatlara cəlb olunublar. Qarabağ uğrunda döyüşlərdə fərqlənən və müxtəlif medallarla təltif edilənlər arasında jurnalistlərin də olması ölkəmizdə bu sahədə çalışanlara göstərilən böyük etimadın və diqqətin bariz nümunəsidir.

AZƏRBAYCAN TARİXİNDƏN SƏHİFƏLƏR

QAFQAZDA ŞƏDDADİ KÜRD DÖVLƏTİ

(Əvvəlki ötən sayımızda)

Məhəmməd Dəbilə qayıtdıqdan sonra yeni bir hücumə məruz qalır. Bu dəfə Ermənistan çarı Aşot ibn Abbas Dəbilə hücum edir. Aşot Gürcüstan və Ermənistanın digər hissəsində hökmranlıq edir və şahənşah titulu daşıyırdı. 951-ci ildə atası Abbas öldükdən sonra o, hakimiyyətə keçmişdi. (Brosset. Histoire de l'Arménie. 1847, p. 478-481). Aşot öz hakimiyyətini Syuni vilayətinə də qəbul etdirmək istəyirdi. (Vardan. Göstərilən əsəri, səh. 114. Vardanın yazdığına görə Aşot 978-ci ildə ölmüş, onun Sumbat, Qaçik və Qurgen adlı üç oğlu qalmışdı. O, 985-ci ildə öləndən sonra hakimiyyətə Qaçik keçmişdi. Qaçik Syuni çarı Saakin

mayaraq Ləşgəri 344 (955/6)-cü ildə öz tayfalarının başçısı keçir və həmin ildə Dirzur (Veyzur) hakiminin yanına gedərək 354 (965)-cü ilə qədər onun yanında qalır. Ləşgərinin kiçik qardaşı Fəzl isə Diyarbəkire Seyfəddövlə əl-Həmdaninin qulamı Seyfinin yanına gedir. 356 (966/7)-ci ildə Seyfi Diyarbəkrdən öz ağası tərəfindən qovulduğu üçün Fəzl qardaşlarının yanına qayıdır. Lakin o qardaşlarının yanında uzun müddət qala bilməyib Azərbaycan hakimi İbrahim ibn Mərzubanın yanına gedir, oradan da öz xidmətçiləri və adamları ilə bərabər Gəncəyə gəlir (Yenə orada, səh. 7-8). O zaman Gəncə Salarilər dövlətinin tərkibində idi.

Münəccimbaşının göstərdiyi kimi, "siyavurdiyə" adı ilə Şəmkür yaxınlığında məskən salmışdı. 400 süvaridən ibarət siyavurdilər Gəncə darvazası qarşısına gələrək şəhərə basqın etmək istəyirdilər. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 7) Gəncə hakimi Əli ət-Tazi belə bir təhlükəli dövrdə Fəzl ibn Məhəmmədə müraciət edərək, düşmənləri qovmaq üçün ondan kömək istədi. Münəccimbaşı yazır ki, bu zaman Fəzl öz adamları ilə basqınçıların üstə getdi, onlarla şiddətli vuruşdu. basqınçıları qaçmağa məcbur etdi və onları bir qədər təqib edərək salamat geri qayıtdı. (Yenə orada.). Şəhər əhalisi bu hadisədən sonra Fəzlə arxalanaraq ona hörmət etməyə başladı. Beləliklə Fəzl 359 (969/70) –cu ilə qədər Gəncədə yaşadı. Lakin o, Gəncədən Ərdəbilə getmək istədiyi zaman Gəncə hakimi onun qardaşlarının yanına getməsinə və qardaşların birinin Gəncəyə sahiblənməsinə Fəzlə məsləhət gördü. Fəzl bu fikrə meyl göstərdi. O, qardaşı Ləşgəriyə çapar göndərərək, onu bu xəbərə tanış edib, Gəncəyə dəvət etdi. Lakin bu xəbər Ləşgərinə qəzəbləndirdi və qardaşını təqsirləndirərək onun dəvətini qəbul etmədi. Fəzl qardaşını Gəncəyə gətirmək üçün hiyləyə əl atdı. Öz xidmətçisini Ləşgərinin yanına göndərərək bərk xəstə olduğunu ona xəbər verdi və Gəncəyə gəlməsinə xahiş etdi. Qardaşının xəstə olduğunu eşidən Ləşgəri öz xidmətçiləri ilə bərabər təcili yola düşdü. . Lakin Gəncəyə yaxın kəndlərin birində dayanaraq, öz xidmətçilərindən birini Fəzlin yanına göndərdi. Fəzl isə qardaşını qarşılamağa getdi. Münəccimbaşının "Cami əd-düvəl" əsərinin "Şəddadilər" fəslində yazılır ki, qardaşlar görüşdülər və ağlaşdılar. Ləşgəri Fəzldən soruşdu ki, indi sən yaxşısan, ancaq de görək bizim ürayimizə belə bir yara vurmağa səni hansı ağılsız vadar etmişdir. Fəzl ona cavab verdi ki, şəhərin əhalisi öz aralarında razılışaraq öz xahişləri ilə bizə tabe olurlar. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 14). "Şəddadilər" fəslində iki qardaş arasında gedən söhbət dialoq şəkilində qeyd olunur. Burada göstərilir ki, Ləşgəri qardaşının yuxarıda dediyi sözlərə etiraz edərək deyir: "Ey mənim qardaşım sən bilirsen ki, Dəbilədə bizim atamız necə etdi. Biz iyirmi ildir ki, dünyanı dolanırıq, heç bir yerdə bizi qəbul etmirlər, biz yeməkdən zövq almırıq, əgər biz bu ölkəyə getsək onun sahibi ilə birləşməliyik, o zaman bizi mühasirə edib kiçik bir dəstə olduğumuz üçün məhv edə bilərlər. Bizi onun əlindən kim qurtara bilər. Belə şəraitdə bizə verilən bir çox vədlər də yalan ola bilər. Biz, artıq bundan dərs almışıq, onlar bizim üçün kifayətdir". Fəzl qardaşının cavabında deyir: "Adamın vəzifəsi yüksək məqsədlərə çatmaq üçün çalışmalıdır, əgər o öz məqsədinə çatarsa arzularını həyata keçirir. Əgər onun hərəkətləri məqsədə çatdı bilməzsə bu onun üçün eyib deyildir". (Yenə orada, səh. 14-15). Ləşgəri qardaşının fikirlərini bəyəndi və onun xahişini qəbul etdi. Fəzl isə geri qayıdıb Gəncə darvazasına gəldi, şəhərin başçılarını toplayaraq onların andını təkrar etdirdi. Bu zaman şəhər reisi tacir Yusif əl-Qüzzaz idi. (Yenə orada, səh. 15). Fəzl Yusif əl-Qüzzaz və onun tərəfdarları ilə saziş bağladı. Onlar and içdilər ki, əgər Ləşgəri və Fəzl şəhərə girmək üçün hərəkət etsələr, o zaman darvazanı onların üzünə açacaq və Salarilərin şəhərdə olan valisini həbs edərək onlara verəcəklər. Onların arasında şəhəri təslim etmək üçün bağlanan saziş qurtardıqdan sonra Yusif əl-Qüzzaz şəhərin igid gənclərini çağıraraq onları silahlandırdı və valin-

in sarayına gedib orada valini həbs etdilər. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 15). Bunlar sonra şəhər darvazasını açdılar,

Ləşgəri ibn Məhəmməd şəhərə daxil olaraq öz yerini və əmirlik taxt-tacını tutdu. (Yenə orada). Beləliklə, Əbülhəsən Əli Ləşgəri 360 (970/1) –cı ildən Gəncədə müstəqil hakimiyyətə başladı. (Yenə orada). Münəccimbaşı vasitəsilə bizə çatın əsərlərdə o zaman öldürülən Gəncə valisini adı çəkilmir. Lakin Vardan əsərinin sonunda yazır ki: "Sonralar onlar (Məhəmmədin oğulları - M. Ş.) Gəncə əmiri Əl-Əzizlə qohum oldular, onu öldürdülər, Gəncəni tutdular və ona sahib oldular. Böyük oğlu Parzuan (Məhəmmədin böyük oğlu Ləşgəri idi, səhv olaraq burada ikinci oğlunun adı Parzuan (Mərzuban) yazılmışdır.) tezliklə öldü, onun yerinə Salardan Bərdəni və Şəmkürü alan ortancıl qardaş Lelkari (Ləşgəri) keçdi". (Vardan. Göstərilən əsəri, səh. 125) Vardanın bəzi səhvləri və dolaşmaq halda verdiyi məlumatından aydın olur ki, Gəncədə öldürülən Salarilər dövlətinin əmiri əl-Əziz adlı şəxs imiş, bundan başqa aydın olur ki, Ləşgəri Gəncədə hakimiyyət başına keçdikdən sonra Bərdə və Şəmkür şəhərlərini salarilərdən almışdır. Münəccimbaşı göstərir ki, Ləşgərinin Gəncədə hakimiyyət başına keçməsi Ərdəbilde

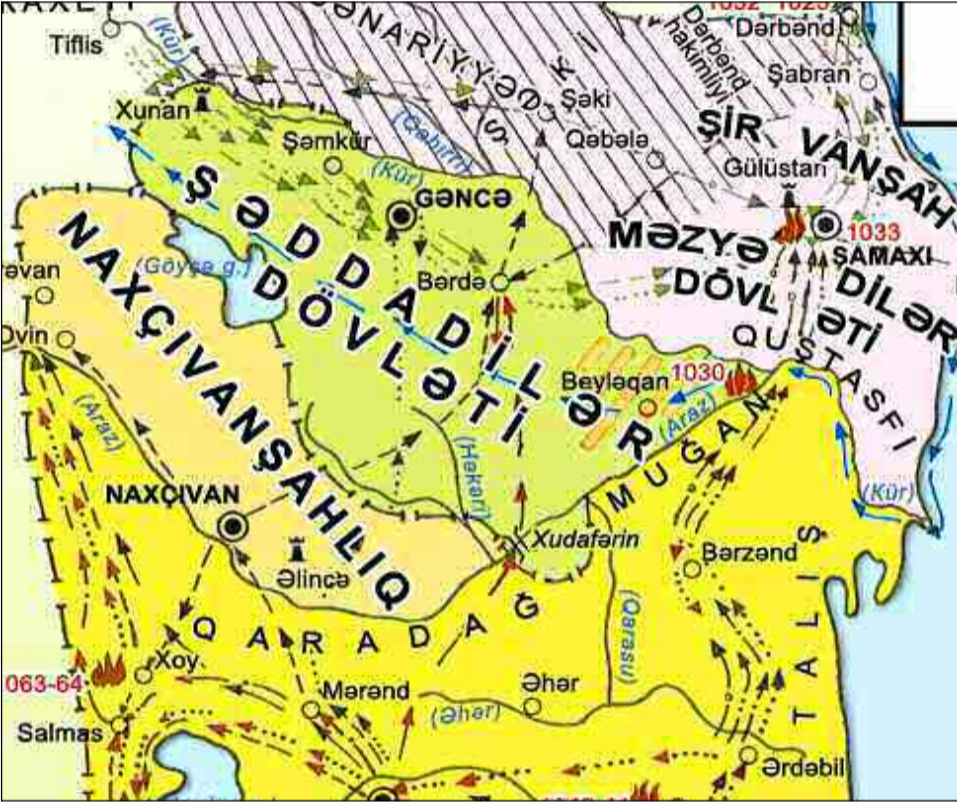

İbrahim ibn mərzubana yetişdikdə o, 361 (971/2)-ci ildə qoşunla hərəkət edib.

Gəncəni mühasirə etdi, Ləşgəri ilə vuruşdu, elə bir hadisə baş verdi ki, onu uzun zaman danışmaq lazım gəldi. İbrahim qələbə çala bilmədiyini gördükdə Ləşgəri ilə saziş bağlayıb. Gəncə darvazasından Ərdəbilə qayıtdı.

(ardı var)

Səhifəni hazırladı: Namiq Həsənov

qızı ilə evlənilib, onunla qohum olmuşdu.). O, Dəbili tutmaq arzusu ilə qoşun toplayıb Məhəmmədin üstünə hücum çəkmişdi. Aşotla Məhəmməd arasında baş verən müharibədə Məhəmməd qələbə çalır. Aşotun qoşunları qaçmağa üz qoyur. Məhəmmədin süvariləri onları təqib edərək böyük qənimətlə qayıdırlar. bu qələbədən sonra Məhəmmədin vəziyyəti yaxşılaşır. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 4). o, Dəbilin mühafizəsinə çox əhəmiyyət verir. Dəbili mühafizə etmək üçün o deyənlilərdən də istifadə edirdi. Lakin bu deyənlilər sonra ona xəyanət etmişdilər. 342(953/4)-ci ildə Salar Mərzuban həbsdən qaçaraq Ərdəbilə gəldikdə birinci olaraq Deysem ibn İbrahimin təhlükəsini yox edir və 343 (954/5)-cü ildə Dəbili tutmaq üçün Məhəmmədin üstünə deyənlilər süvarilərindən ibarət qoşun göndərir. Mərzuban tərəfindən göndərilən qoşunlar Dəbili mühasirə etdikləri zaman burada olan deyənlilər Məhəmmədə xəyanət edərək Mərzubanın qoşunlarına kömək edirlər. Məhəmməd sərvətlərini götürüb, yaxın adamları ilə Busfurracan (Vaspurakan) hakiminin yanına gedir və orada özünə sığınacaq axtarır. Beləliklə, o Dəbil hakimliyindən əl çəkir. Məhəmməd Busfurracan hakiminin razılığı ilə ailəsini, uşaqlarını və şeylərini onun yanında qoyub kömək almaq məqsədilə Rum padşahının yanına gedir. Lakin ondan heç bir kömək ala bilməyən Məhəmməd geri qayıdır və 344 (955/6)-cü ildə ölür. (V. Minorski. Şəddadilər, səh. 6). Məhəmməd ibn Şəddad öldükdən sonra onun Ləşgəri Əbülhəsən Əli, Mərzuban və Fəzl adlı üç oğlu qalmışdı. Onların əlindən Dəbil şəhərinin çıxmasına bax-

Gəncəni Salarilər dövlətinin hakimi Əli ət-Tazi adlı bir nəfər idarə edirdi. Ət-Tazi Gəncəyə gələn Fəzli olduqca yaxşı qəbul etmişdi. Hətta ət-Tazi Salar İbrahimə yazaraq Fəzlə şəhərin gəlirindən xüsusi maaş təyin etmək istəyirdi. Fəzl öz adamları ilə şəhəri mühafizə edirdi. Çünki bu zaman köçəri və sair tayfalar Gəncəyə tez-tez basqın edirdilər. V. Minorskinin yazdığı qeydə görə siyavurdilər Şəmkür, Ağstafa və Tovuz çayları yaxınlığında, Gəncədən Tiflisə gedən yolun ətrafında yaşamış və Gədəbəy tərəfdə mis çıxarmaq və s. ilə məşğul olmuşlar. (V. Minorski. Qafqaz tarixi haqqında etüdlər. səh. 26). V. Minorskinin fikrincə, siyavurdilər əd-Dudanilərin qalıqlarıdır. Onlar Şimali Dağıstanda Alan keçidinə yaxın Andi –Göysu yaxınlığında yaşayaraq həmişə Alazan tərəfə basqın edirdilər. (Yenə orada, səh. 75, 76). Bəlazuri yazır ki, Ənuşirvan Arranda Şəkin, Kəməbran və əl-Dudaniyə keçidini düzəltdi. Dudanilər tayfası Dudin ibn Əsəd Xüzeymə əl-Dərzuqiyyə nəslindən əmələ gəlmişdir. (Baladzori. Kitab futuh al-Buldan. Liber expugnations regionum Ed. M. J. de Goeje, Leiden 1870, səh. 194-195). Məsudi yazır ki: "Dudanilər Qafqaz sıra dağlarının şimal qismində ləklərlə yanaşı yaşayırlar. Onlar bütərəsdir. Şirvana tabe deyildirlər." (Məsudi. Mürüç əz-zəhəb. Paris 1861, 1877, II cild. səh. 56). Bəlazuri və Məsudinin bu məlumatından aydın olur ki, dudanilər Şimali Dağıstanda "Sahibi Sərir" (taxt-tac sahibi) torpaqlarında yaşamış və Qafqaz sıra dağlarında bunların adına olan keçidi aşaraq hələ çox qədimdən Azərbaycan basqın edirdilər. X əsrdə bunların qalıqları ,

ERMƏNİLƏRİN "DƏNİZDƏN DƏNİZƏ" ERMƏNİSTAN XÜLYASINI GÖZÜNDƏ QOYAN İSMAYIL AĞA SİMKO

İran Hökumətinin xaincəsinə öldürdüğü İsmayıl Ağa Sımkonun ölümündən 93 il keçdi.

1880-ci ildə böyük inqilabi hərəkatə başlayan Şeyx Ubeydulla inqilabının yatırılmasından sonra İran Kürdüstanında, əsirət rəisi və dərəbəylərinin rəhbərliyində siyasi və milli məqsədlərlə başlayan hərəkat demək olar ki, sona yetdi.

oğlu Cəfər ağası Təbrizə dəvət etdi. Yaxşı niyyətli və Qurana inamı olan Cəfər ağa dayısı Mirzə və altı qoruyucusu ilə birlikdə Təbrizə gedir və ilk öncə yaxşı qarşılanır.

O vaxtlar Qafqazlarda ermənilər rus havadarlarının köməyi ilə Türkiyə, İrəvan və Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində və eləcə də Şaumyanın və Mikoyanın planları əsasında Bakıda Azərbaycanlıların soyqırımına başlamışdılar. Onların planlarına görə, bu günkü işğal olunmuş ərazilər, Zəngəzur, Naxçıvan, Gəncə, Qazax, Tovuz, bir sözlə, Kürə qədər olan ərazilər, Bakı və Bakı ətrafı ərazilər onlar tərəfindən soyqırım aparılaraq işğal olunmalıydı.

Nizamül-Səltənə 1915-ci ildə Türkiyədə kürdlər tərəfindən burunları ovularaq geri qayıdan ermənilərin asayışı pozmalarının qarşısını almağa və xalqın güvənliyini saxlamaq işini Cəfər ağaya həvalə etmək istədiyini bildirir. Əl altından isə onu öldürməyin planını hazırlayırdı. Məsələ ilə

bağlı planı həyata keçirməkdən ötrü bura gəlişinin ertəsi günü Cəfər ağa Nizamül-Səltənə ilə görüşmək məqsədilə valiyə aid olan qonaq evinə göndərilir. Ancaq onun öldürülməsi üçün qonaq evinin çevrəsinə tapşırıqla lazımi pusqular qurulmuş, silahlı adamlar uyğun yerlərdə yerləşdirilmişdi.

Cəfər ağa hər şeydən xəbərsiz qonaq evinə gəlir və Qaracadağlı Məhməd Hüseyn xan Zərhami və adamları tərəfindən yaylım atəsinə tutularaq öldürülür. Cəfər ağanın adamları silah səsinə hadisə yerinə gəlirlər. Cəsədin aparılmasının qeyri-mümkün olduğunu görüb canlarını qurtarmaq üçün vuruşurlar və iki ölü verərək Uruğ kəndində düşmənlə qarşı-qarşıya gəlirlər. Bu beş kürd qəhrəmanı çətin bir döyüş sonunda bir neçə əsgər öldürərək onların atlarına minir və Kürdüstana dönməyi bacarırlar.

Cəfər ağanın bu şəkildə tələyə salınıb öldürülməsi Məhməd ağa və oğlu İsmayıl ağa Sımkonu dərinəndən hiddətləndirdi. Bunun sonucunu İran dövlətinə qarşı mübarizə aparmaq, İran hökumətinin Kürdüstanın bu bölgəsindəki hökumranlığına son verib öz idarəçiliyinə keçirmək qərarına gəlir.

İsmayıl ağa Sımko başqa siyasətçilər kimi istək və arzularını

gerçəkləşdirmək üçün bir-birlərinə düşmən olan Türk və İran dövlətləri arasındakı münaqişədən yararlanmışdır. O vaxtlar Osmanlı İran sərhədlərini müəyyənləşdirmək üçün təyin edilmiş komissiya fəaliyyət göstərirdi. BMT-nin qərarına görə, Qotol (Qopur) dərəsi və ətrafı İranda, Şıkkak əsirətlərinin hakimiyyəti altında olan ərazini Osmanlı dövləti qəbul etmək istəmirdi. Sımko bu anlaşılmamlıqdan yararlanaraq o ərazilərə əl qoyub öz hökmü altına aldı və dövlət elan etdi.

İsmayıl ağası öldürmək planları

Sımko İran dövləti qarşısındakı mövqeyini bildirdikdən sonra silahlı qüvvə toplamaqla, bölgə üzərindəki hökumranlığını göstərdi.

Azərbaycan valisi Mükərrəmül-Məlik Sımko ilə müharibə etməyin çıxış yolu olmadığı düşüncəsiylə onu xaincəsinə öldürmə planlarını hazırlamağa başladı. Bir bomba şirniyat qutusu həcmində hazırlayaraq Xoydan xüsusi olaraq İsmayıl ağa adına göndərir. Hadisəni İsmayıl ağa belə nəql edir:

"Həyətdə oturmuşdum. Uşaqlar bir şirni qutusu gətirdilər. Nənələrinin onlar üçün göndərdiyini güman edərək həmənin içinə baxmaq istəyirdim. O anda Heydər Əroğluna Nizamül-Şucadan bir şirni qutusu göndərdiyini və açıqda partlayışdan öldüyünü eşitmişdim. Bir şübhə düşdü içimə. Uzağa götürün dedim. Uzaqlaşdırılarkən bir aydınlıq göründü gözümə. O saat oğlumu qucağıma alaraq özümü yerə atdım. Bomba partladı. Mən qurtuldum, ancaq qardaşım Əli və bir neçə adam öldü".

Mükərrəmül-Məlikin bu namərdliyinə görə, 1919-cu ildə İsmayıl ağa Sımko çalışmalarını daha gücləndirərək bölgəni dövlətin əlindən alır və öz hökmü altına salaraq daha da gücləndirdi. Təbriz-Urmiya yolunu tutub, gediş-gəlişi kəsdi. Hökumət yalnız Urmiya gölü üzərindən bölgə ilə əlaqə saxlaya bildi.

Erməni-Assuri ordusunun rəhbəri Mar Şəmunun Sımko tərəfindən öldürülməsi

I Dünya Müharibəsi və Türkiyədə ermənilərin Rus-İngilis-Alman-Yunan havadarları tərəfindən bir erməni dövlətinin qurulması planı üzrə ermənilər kütləvi qırğınlar törətdilər, bir milyondan artıq insanı qətlə yetirdilər. Bundan sonra 25 minlik rus-erməni-

assuri ordusu İran ərazisinə keçərək Səlməs, Urmiya və Xoy ətrafında yerləşdilər. Bunlar rus-türk müharibəsi zamanı Çar Rusiyası tərəfindən silahlandırılmışdılar. Amerikalı erməni milyonerlər də onlara arxa dururdular. Başqa bir tərəfdən onların ingilislərlə də əlaqələri vardı. Bu dövlətlər Səlməs, Urmiya və Həkkari arasında qalan ərazidə Erməni-Assuri dövləti qurmaq istəyirdilər. Hətta, Rusiya və İngiltərə kimi iki böyük dövlətin də bu planda barmaqları vardı. Məqsədləri Səlməs, Urmiya bölgəsi ilə Həkkari sərhəddi arasında özlərinə bağlı və Türkiyəyə qarşı bir dövlət qurmaq, sonra isə Van və Həkkarini də bu əraziyə qatmaq istəyirdilər. Bu hədəfə çatmaq məqsədiylə yüksək ingilis nümayəndəsi, assuri, erməni və kürd xalqları arasında bir birlik yaratmaq istəyirdi. Ancaq kürdləri belə bir plana razı salmadan erməni-assuri dövləti qurmaq ideyasını gerçəkləşdirə bilməyəcəklərini yaxşı bildirdilər.

Türkiyədən qovulmuş ermənilərlə assurilər Urmiya və Təbrizə tərəf qaçdıqları zaman qırğına və talana girişdilər. Yerli əhaliinin qırılını qırıldı, qalanı isə canlarını qurtararaq içərilərə köçməyə

başladılar. Assurilərin rəhbəri Mar Şəmun, qərgahını Səlməs yaxınlığındakı Xosrov ağa qəsəbəsində qurdu və 25 minlik ordu ilə bölgədə ağalığ etmək fikrinə düşdü.

Ermənilərin və assurilərin bu bölgədə yerləşməsi Sımko ağanı narahat etməyə başladı. O, əl altından Azərbaycan bəylərindən, ağalarından kömək istədi. Lakin Sımko ağa bölgədə müstəqillik əldə etdiyindən şah Azərbaycandan ehtiyat edərək böyük bir gücü Azərbaycanda saxlayırdı.

ERMƏNİLƏRİN "DƏNİZDƏN DƏNİZƏ" ERMƏNİSTAN XÜLYASINI GÖZÜNDƏ QOYAN İSMAYIL AĞA SIMKO

Şeyx Ubeydulla, İsmayıl ağa hərəkatı şahın gözünü qorxutmuşdur. Neçə illər idi ki, Kürdüstanda ağalar baş qaldırmış və özlərini müstəqil elan etmişdilər. Lakin rusların, ingilislərin, ermənilərin Amerikadakı havadarları və İran, Türkiyə dövlətləri imkan vermirdilər ki, dünya dövlətləri Kürdüstanı tanınsınlar.

Ona görə İran şahı erməni və assurilərin rus və ingilis havadarlarının Kürdüstan və Azərbaycanda yerləşməsinə göz yumurdu. Ona görə ki, əsrlərdən bəri Kürdüstan inqilablar ocağı olmuşdur. İstər İran, istərsə də Türkiyə parçalanmış Kürdüstanın gücünü, birliyini dağıtmaq üçün həmin ərazilərdə ermənilərlə assurilərin yerləşməsinə göz yumurdular. Ancaq onlar düşünmürdülər ki, belə bir dövlətin qurulmasının aqibəti necə olacaqdır.

A. Kəsrəvi "İran Məşrutyyəti Tarixi" adlı kitabında bunları yazır:

"Erməni və Assuri ordusu Urmiya şəhərini asanca ələ keçirdi. Mar Şəmun bir qrup assuri və erməni ilə birlikdə Səlməsa doğru hərəkət etdi. Mar Şəmun İsmayıl ağanı yanıltmaq istəyirdi. İsmayıl ağaya xəbər göndərərək onunla bir yerdə görüşmələrini arzu etdiyini bildirdi. 1918-ci ilin fevral ayında Konəşarda görüşməyi qərara aldılar.

Mar Şəmun yanına silahlı 140 süvari və seçkin adamlar alaraq bir faytona minir və şərtləşdikləri gündə görüş yeri olan Konəşara gəldi".

Tədqimatçı və tarixçi yazar Ələddin Secadi "Kürd inqilabları(başqaldırılarındadır)" kitabında göstərir ki, çar Rusiyası, bu ölkədə bolşeviklərə qarşı əngəllər etmək istəyirdi. Bunun üçün üsyanlar ölkəsi olan Kürdüstanın bu bölgəsində yaşayan kürdlərin, ələlxüsus İsmayıl ağanın səsini söndürmək fikrindəydilər. Ruslar Mar Şəmunla danışıqlar apararaq bir anlaşma əldə etdilər: "Bu məmləkətdə İsmayıl ağa var. O, həm çarın, həm də Mar Şəmunun önündə bir əngəldir dedilər. Başlanğıcda kürdlərlə ermənilərin birlikdə bir hökumət qurmalarını əldə etmək məqsədilə Simko ağa ilə görüşmələr etdilər. Ancaq həqiqətdə Simkonu və kürdləri aradan çıxaraq doğrudan doğruya bir erməni və assuri dövləti qurmaq istəyirdilər".

Bu həqiqətə çox bənzəyirdi. Çünki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Mar Şəmunun təlimli 25 min silahlısı var idi. Bunlar əsgəri ordunun komandası altında idi. Arxasında ingilislər və Rus çarının hər cür dəstəyi vardı.

I Dünya Müharibəsinin sonunda ölkədə olan şərait və durum

İsmayıl ağanın qüvvələri isə nə o dərəcədə təlimli, nə də disiplinə sahib idi. Təməldə əsirət qüvvələri birliyi idi. Ayrıca, ona arxa çıxıb silah və cəbhəxana baxımından yardım verən hər hansı bir dövlət də yox idi. Belə olunca Simkonun ortadan qaldırılması ermənilər üçün bir içim su kimi asan olacaqdı.

İsmayıl ağa Simko yaxşı bilirdi ki,

erməni və assurilər Türkiyədə kürd bəy və ağalarını bir yere yığaraq güya kürd dövləti qurmaq planlarını hazırlayırmışlar. Lakin, qəfildən xain ermənilər kürd bəylərini atəşə tutub hamısını güllələyirlər. Ancaq onlardan biri bayırda olduğu üçün atına minib xalqı xəbərdar edir. Beləliklə kürdlər Türkiyədə ermənilərin kökünü kəsir. Əslində isə ermənilər kürd bəy və ağalarını öldürərək, onların türklər tərəfindən qətl edildiyini yayaraq, onsuz da aralarında olan münaqişəni qızıdıraraq iki müsəlmanı bir-birinə qarşı saldıraraq qırdırmaq istəyirdilər. Bu məsələləri yaxşı bilən İsmayıl ağa Simko hər addımını ölçüb-biçib, düşünülmüş şəkildə atırdı. Necə deyərlər, suyu üfləy-üfləy içirdi.

Hətta, bir dəfə Simkonun siyasətindən baş açma bilməyən bir kürd bəyi Simkoya qarşı çıxır. Onu başa düşən Simko ona deyir: "Mən səni yaxşı başa düşürəm, narahat olma. Ata-babalarımızın qanı ilə suvarılmış bu müqəddəs torpaqların üstündə nəinki erməni dövlətinin qurulmasını, heç onların ayaq basmalarını da istəmirəm. Səbrli ol, nəticəni görəcəksən".

İsmayıl ağa Simko ilə Mar Şəmun arasında keçən görüşmələr haqqında tarixçi və tədqiqatçı Ələddin Səcadi bunları yazır:

"İsmayıl ağa Mar Şəmunu padşahlar üçün hazırlanan rəsmi qayda ilə qarşılayır. Mar Şəmun dini liderlərin geydiklərə allı-şallı geyimlər içində gələcəkdə bir xalqın rəhbəri olacaq adam kimi, çevrə mühafizələri ilə zərli dörd atlı bir faytona minərək, dördü rus olan və faytonda oturmuş vəziyyətdə üzləri qarşıya və yana baxan atlı yüksək rütbəli əsgərin ikisi Mar Şəmunun arxasında ayaq üstə gözləyirdi. Qılnc dəstəklərinə zümrüd və dəyərli mücəvhərlərlə bəzədilmiş qılınclarını qınından çəkib əllərində tutmuşdular. Bu görkəm padşahlara yaraşan bir görkəm idi. Günəş şüaları düşəndə insan heyrət içində qalırdı. Mar Şəmun bu biçimdə Teymur ağanın qonaq evinə endi".

Mar Şəmun görüş yerinə çatan vaxt İsmayıl Ağaya arxasında bir sıra adamlar Konəşara gəldilər. Ancaq İsmayıl ağa daha qabaqcadan öz adamlarını Teymur ağanın imarətinə göndərmiş və evin əhatəsində özlərinə uyğun mövqə tutmuşlar.

Mar Şəmun oraya çatınca özü otağa keçib oturur və atlıları tam hazır bir vəziyyətdə eşikdə gözləyirdilər. Kəsrəvi bu haqda belə yazır:

"Bizim Mar Şəmun və Simko görüşməsindən xəbərimiz yox idi. İsmayıl ağanın hadisə haqqında özünün söylədiyinə görə, Mar Şəmun "İndi Kürdüstan deyə adlandırılan bu ölkə bizim, bizim vətənimizmiş. Nə var ki, din Aləmi qarşı-qarşıya bizi bölmüş. İndi birləşməmiş gərəkdir. Ölkəmizi ələ keçirib birlikdə yaşamaalıyıq. Ordumuz birləşdirsək siz də bizimlə olur-

sanız TƏBRİZİ almaq bizim üçün çox asan olar". Çünki şimalda da rusların köməyi ilə Şaumyan və Mikoyanın rəhbərliyi altında Xəzərdən Qara dənizə, Diyarbəkirdən İran körfəzinə kimi bir federativ dövlət yaradacağıq.

Simko Mar Şəmunun planını öyrəndikdən sonra gülümsəyərək ona "düşünərəm" - dedi. Mar Şəmunu yola salmaq üçün onunla birlikdə bayıra çıxır. Mar Şəmun faytona minən zaman silah səsi eşidilir. **Bu səs istər Kürdüstanı, istərsə də Azərbaycanda ingilis rus havadarları olan erməni,**

Assuri lideri Mar Şəmun

assuri qırğınlarından qurtarır və ermənilərin dənizdən dənizə xülyasını alt üst edərək Lozanadakı erməni plankeşlərin planını alt-üst edir. Mar Şəmun yerə yıxılır. Şikəti silahlı gücləri dörd bir yandan Tıqranın və Mar Şəmunun atlı silahlılarına atəş açır və 100-ə qədər seçmə adamlarını öldürürlər. İsmayıl ağa həmin gün Çariyə dönr. Ertəsi gün sübh tezdən assur və erməni orduları İsmayıl ağaya qarşı hücum keçirlər. Ətraf kəndlərin əhalisini qətl edərək heç kimə aman vermirlər. İsmayıl ağa çətin bir qarşıdurmadan sonra Çariya şəhərindən çıxmaq məcburiyyətində qalır.

Mar Şəmunun öldürülməsindən sonra xalq, xüsusilə Səlməsa və Urmiya ətrafındakı əhali erməni və assurilərin qanlı qırğınlarına hədəf oldu, çoxlu insan öldürüldü. Mar Şəmunla danışıqlara gedən zaman İsmayıl ağa Simko Osmanlılardan və Təbrizdən yardım istəmişdi. Və o xəbərdar etmişdir ki, 25-000 nizami orduya qarşı vuruşar lakin bu bir çox əhalinin kütləvi qırğınına səbəb ola bilər. İsmayıl ağa Simkodan gözü qorxan şah imkan vermirdi ki, Azərbaycanda bir erkək quş da uçuşsun. Odu ki, Azərbaycandan heç bir yardım gəlmədi. Bir tərəfdən isə İran şahı o ərazilərdə bir erməni və assuri dövlətinin yaranmasının tərəfdarı idi. Ona görə erməni və assurilərə ingilislərin vasitəsilə yardım edirdi.

Amma İsmayıl ağa Simko kürdlərdən ibarət silahlı dəstənin Türkiyədən yardım gəlməyinə inanırdı. Türkiyədən gələn əsirət qüvvələri və eləcə də İraq

Kürdüstanından Şeyx Mahmud Bərzənci qüvvələri gec də olsa köməyə gəldi, erməni və assuri ordularına ağır zərbələr vuraraq məğlubiyyətə uğratdılar. Ermənilər ingilis ordusuna sığınmaq üçün Sayınqəlaya çəkildilər. Mukriyani kürdləri arasında bu il "Çilo ili" olaraq adlandırıldı. Mar Şəmunun öldürülməsindən sonra Rzayidə yaşayan (Urmiya) tarixi yazıçı və tədqiqatçı Əli Dehqaninin dediyinə görə ermənilər və assurilər 109 gün Urmiya bölgəsində qətliaamlar etdilər. Uşaq, qadın, kişi demədən 140 min adamı öldürdülər. Kənd və qəsəbələri talan etdilər.

Yaxşı, Simko heç bir səbəbi olmadan nə məqsədlə Mar Şəmunu öldürdü? Bu haqda müxtəlif fikirlər var. Bəzi tədqiqatçılar Simkonun bu hərəkətini böyük səhv olaraq qiymətləndirdilər. Ancaq bir qism sənədlərə görə Simko Rusiya və İngiltərənin dəstəyi ilə Mar Şəmunun belə böyük bir qüvvə ilə Kürdüstanın bu bölgəsində dövlət quracağına inanmışdır. Xüsusilə M.Şəmunun öldürülməsindən sonra liderliyə gətirilən Petros, Lozan konfransında Kürdüstanda assurilər üçün bir yerin təyin edilməsini istəyirdilər. Tipik Fələstində yəhudilərə yaradıldığı İsrail dövləti kimi. Və ya Leninlə Atatürkün razılaşması ilə Araz boyu qədim Azərbaycan torpaqlarının İqdir, Ərzurum, Ağrı, Amasiya, Vana qədər yəni Araz Azərbaycan Cumhuriyyətinin bir hissəsinin Türkiyəyə verilməsinə qarşılıq Türkiyədən qovulmuş və qədim Azərbaycan torpaqlarında yeni qondarma Ermənistan respublikasının yaranması üçün şərait yaratdı və Musavat hökumətini bolşeviklərə təslim etdi.

İrənin adlı-sanlı yazarı və şairi Məliküm-Şüarayı Bahar "Siyasal Partilərin qısa tarixi" adlı kitabında belə yazır:

"Lozan" konfransında erməni Petros Londonun dəstəyi ilə assur və kəldanilərin ən köhnə millətlərindən olduqları, yurdlarının isə Mosuldan Osmanlı Kürdüstanından və İran Kürdüstanından Urmiyaya qədər olan ərazini onlara verilməsini, ayrıca özləri üçün bəziri bir mərkəz və iqamətgahın verilməsini tələb edirdilər. Bununla birlikdə assurların İngiltərə və Rusiya üçün müxtəlif xidmətlər etdiklərinə və edəcəklərinə söz verirdilər. Türklərin yürütdükləri çabaların Mar Şəmunun öldürülməsində uzaq bir fikir yoxdur. Hər necə olursa-olsun Simkonun bu planı İngiltərə və Rusiyanın Kürdüstanda və Cənubi Azərbaycanda bir assur - erməni dövləti qurmaq planını pozmuşdur. Cilo məsələsinin yatırılmasından sonra 1919 -cu ilin yazında Simko bölgədəki gücünü artırmaq məqsədilə planlarını hazırladı. Təbriz Urmiya yolunu öz himayəsi altına aldı. 1919-cu ilin sonlarında Sipahandari Azam Azərbaycana vali təyin edildi. Sipahsalar Ziyad Devlə adında birini Urmiya hakimi olaraq göndərmişdir. O, Simkoya qarşı dirənməyə və öz müdafiəsini əldə etməyə çalışdı.

Araşdırdı: Tahir SÜLEYMAN

Ji Serokatiya Azerbaycanê daxuyaniya civîna Nêçîrvan Barzanî û Aliyev

Serokatiya Komara Azerbaycanê li ser civîna îro 18ê Tîrmehê ya Serokê Azerbaycanê İlham Aliyev û Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî daxuyaniyek belav kir.

Di daxuyaniyê de hate gotin, di hevdîtîne de İlham Aliyev ji Nêçîrvan Barzanî re gotiye, "Ev serdan dê hemahengiya di navbera her du aliyan de zêde bike."

Serokatiya Azerbaycanê ragihand ku di civînê li ser çend mijarên têkildarî herdu aliyan hatine gotûbêj kirin û naveroka hevdîtîne wiha hate eşkere kirin: "Di hevdîtîne de berfirehkirina peywendiyên aborî û bazirganî yên Herêma Kurdistanê Iraqê û Azerbaycanê, veberhênana di warê enerjîyê de, zêdekirina geştîyariyê û vekirina geştên asmanî hatin gotûbêj kirin."

Aliyev berî destpêkirina civînê jî ji Nêçîrvan Barzanî re got: "Bîranînen min ên gelek baş ji hevdîtîna me ya li Munchenê hene" û Nêçîrvan Barzanî jî jê re got: "Gelek spas ji bo vexwendina min. Ez gelek kêfxweş im ku di dawiyê de hatim vir."

Hêjayî gotinê ye, ev Serdana Nêçîrvan Barzanî ya Azerbaycanê piştî hevdîtîna ligel Aliyev a Sibata îsal di dema Konferansa Ewlekariyê

ya Munchenê de pêk hat ku Nêçîrvan Barzanî bi fermî bo Azerbaycanê hatibû vexwendin.

Lêkolînerê Azerî: Serdana Nêçîrvan Barzanî pêngaveke cidî ye

Ji aliye din ve nivîskarê û lêkolînerê Azerî Agil Alesger derbarê serdana Serokê Herêma Kurdistanê ya bo Azerbaycanê de got: "Serdana birêz Nêçîrvan Barzanî di warê peywendiyên dualî de gaveke cidî ye. Heta niha têkiliyên her du aliyan di warê bazirganiyê de bûn, lê cara ewil e di asta rayedarên dewletê de têkilî pêş dikevin û projeyên navdewletî yên cidî hene."

Endamê Lijneya Rêvebir a Çapemeniyê ya Azerbaycanê û Serokê Koma Medyaya Serdema Nû Agil Alesger beşdarî bultena Rûdaw TV bû û têkiliyên Herêma Kurdistanê û Azerbaycanê û serdana Nêçîrvan Barzanî nirxand.

Agil Alesger bi bîr xist ku Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokomarê Azerbaycanê İlham Aliyev di 18ê Sibata de li Konferansa Asayîşê ya Munchenê û piştê jî di 4ê Hezîranê de li paytexta Tirkîyê bajarê Enqerê hevdîtîna kiribûn û got: "Ji bo vê serdanê beriya niha gelek gav hatibûn avêtin.

Di civînenê berê de wêneyên pir xweş hebûn. Di hat pêşbînîkirin ku hevdîtîneke bi vî rengî pêk were."

Alesger got: "Di navbera Kurdistanê Iraqê û Azerbaycanê de her tim pêwendiyek hebû. Ew jî xwedî paşaneyekê dîrokî ye. Di serdema Sovyetê de têkiliyên serokê damezrîner ê Azerbaycanê Heyder Aliyev bi Mela Mistefa Barzanî û serokên din ên Kurd re hebûn. Di van 20 salên dawî de ji ber hin sedeman ev têkilî hinekî qut bibûn, lê ji nû ve avakirina van peywendiyên ji bo her du welatan pir girîng e."

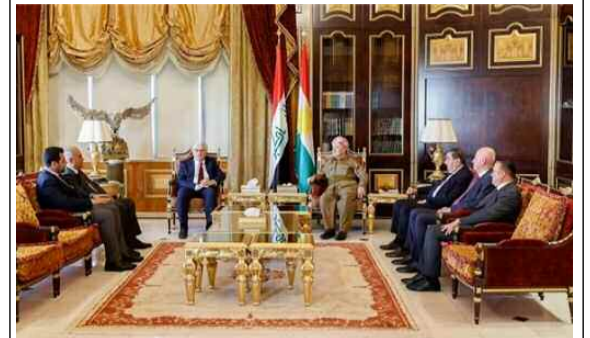
Agil Alesger amaje bi wê yekê kir ku Tirkmenên yek ji pêkhatiyên girîng ên Kurdistanê û Azerî ji heman binyatê tî û herwiha li Azerbaycanê jî Kurd dijî lewma jî têkiliyêke civakî di navbera wan de heye û wiha anî ziman: "Hezîrana di nava gelean de eger di nav dewletan de jî pêk were tişteke girîng e."

Bi gotina Alesger di vê çarçoveyê de ji bilî di warên aborî de encamên gelek baş ên serdana Nêçîrvan Barzanî hebin. Herî dawî Alesger, da zanî ku li Azerbaycanê ti cudahî di navbera Tirk, Kurd, Taliş û Lezgiyan de nîne û hemû welatîyên vî welatî ne.

rupelanu.com

Serok Barzanî pêşwazî li şanda Partiya Komunîst a Iraqê kir

Serok Mesûd Barzanî pêşwaziya şandeke pilebilind a Partiya Komunîst a Iraqê kir.

Îro Pêncşema 20.7.2023 li Selaheddîn Serok Mesûd Barzanî pêşwaziya şandeke pilebilind a Partiya Komunîst a Iraqê ya bi Serokatiya Raed Fehmî Sekreterê Partiya Komunîst a Iraqê kir. Di hevdîtîne de di derbarê pêşhat û guhertinên dawî yên di nava proseya siyasî ya Iraqê guftûgo kirin.

KDP.info

Daxuyaniyek ji Berdevkê Partiya Demokrat a Kurdistanê

Berdevkê Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) di daxuyaniyê de êrîşkirin û şewitandina Balyozaneya Swêdê ya li Bexdayê şermezar kir û diyar kir ku ew di heman demê de şewitandina Qurana Pîroz şermezar dikin.

Berdevkê Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) di daxuyaniyê de êrîşkirin û şewitandina Balyozaneya Swêdê ya li Bexdayê şermezar kir û diyar kir ku ew di heman demê de şewitandina Qurana Pîroz şermezar dikin.

Îro Pêncşemê 20ê Tîrmeha 2023an, Berdevkê Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) Mehmûd Mihemed daxuyaniyek belav kir û tê de hatiye ragihandin: "Em bi navê Polîtîburoya Partiya Demokrat a Kurdistanê (PDK) êrîşkirin û şewitandina Balyozaneya welatê Swêdê ya li Bexdayê şermezar dikin û van reftaran li dijî destûr û yasa û rêsayên bavdewletî dibînin."

Berdevkê PDKê eşkere dîke: "Em di heman demê de şewitandina Qurana Pîroz şermezar dikin û em li dijî şewitandin û bîrîzkirina li pirtûkên pîroz ên hemû olan in û em piştîgiriya birêz Sûdanî û hikûmeta federal a Iraqê dikin ji bo pêkanîna rêkarên yasayî ji bo dubarenebûna van cûre kiryanan."

Nerina Azad

Seferên balafirgehên Erbil û Silêmaniyê ji nûh de destpêkirin

Wezîrê gihandin û danûsitendin yê Herêma Kurdistanê Ano Cewher ragihand ku seferên her dû balafirgehên ji bo çend seetan hatibûn rawestandî, ji nûh de destpêkirin. Duhî êvarê seferên her dû balafirgehên ji bo çend seetan ji aliye Rêvebirîya Hewageriya Sîvîl ya Iraqê de hatibû rawestandî. Endamê komisyona gihandin û danûsitendin yê parlamentoya Iraqê Karwan Yarweys ragihand ku bi rêxistîna Iraqê ya Rêvebirîya Hewageriya Sîvîl û bi serokê rêxistîna Tûrîzma Hewagerî ya Iraqê re hevdîtîna kiriyê. Yarweys got ku: "Sedema rawestandina seferan ewe ku di seha hewayê ya Kurdistanê de balafirên bêmirov digerin û ji bo seferan bûne xeter. Wê sefer di nêz de normal bibin."

Piştî hevdîtîna li jorê, wezîrê Kurdistanê Ano Cewher daxuyaniya xwe da. Ji bo seferên kêmasî ketiye wan, wê bi şîrketên hewageriyê re bikevin nav têkiliyan û kêmasiya temam bikin.

Li terefê dinê peyamnêrê Rûdawê Rence Cemal ragihandîye ku sedema kêmasî ketiye seferan, tetbîqata hêzên koalîsyona navdewletîye.

PeyamaKurd

Li dijî HUDA PARê êrîş: Kesek hat kuştin û yek birîndar bû

Ji aliye kes an jî kesên nasnameya wan ne diyar ve kesên ve li dijî Serokatiya Şaxê Edeneyê ya Partiya Doza Azad (HUDA PAR) êrîş hat kirin û di êrîşê de Sekreterê Bajêr ê Partiyê Sacît Pişgîn canê xwe ji dest da û Serokê Bajêr Salih Demîr jî birîndar bû.

Li gor daxuyaniya HUDA PARê ku li ser Twitterê hatiye belavkirin, li bajarê Edeneyê, Serokê Şaxê Edeneyê yê HUDA PARê Salih Demîr û sekreterê partiyê yê Edeneyê Sacît Pişgîn dema li avahiya partiyê nimêj dikirin rastî êrîşa bi kêran hatin. Sacît Pişgîn û Salih Demîr bo nexweşxaneyê hatine veguhestin lê tevî hemû hewlan Pişgîn ji mirinê rizgar nebûye. HUDA PAR dibêje: "Em êrîşkar û zalimên li pişt vî sûcî lanet dikin! Em hêvî dikin ku bûyer di zûtîrîn dem de bê ronîkirin." Cîgirê Serokê Giştî yê HUDA PARê: Em dê hesab bipirsîn Cîgirê Serokê Giştî yê HUDA PARê Halef Yılmaz li ser hesabê xwe yê medyaya civakî derbarê êrîşê de daxuyaniya da.

Halef Yılmaz dibêje: "Serokê me yê Edeneyê Salih Demîr û Sekreterê Parêzgeha me Sacît Pişgîn dema nimêj dikirin rastî êrîşa bi satiran hatin. Sekretera me Sacît şehîd bû û Serokê parêzgeha me jî birîndar bû. Em dê ji baronên tiryakê yên ku ev kar kirine hesab bipirsîn

û em dê dev ji meseleyê bemedin.

Ew ne bûyereke ne minferid e. Êrîşkar du kes in. Destên wan kesên qaşo bi siyasatmedar û rojnamegerên ku HUDA PARê kirin hedef jî bi xwîna me pîs bûn. Li Edeneyê trafîka tiryakê ya qirêj heye. Divê berpirsyarên vî karî bînin dîtî." Hat zanî ku ji êrîşkarên yek hat girtin û êrîşkarê din jî reviyaye. Polîs ji bo girtina êrîşkarê reviyayî dest bi xebatê kir.

Nerina Azad

Nêçîrvan Barzanî: Gelê Kurdistanê ti caran piştgiriya Fransayê ji bîr nake

Serokê Herêma Kurdistanê û Fermandarê Giştî yê Hêzên Pêşmergeyên Kurdistanê ragihand

li dijî DAIŞê û şerê li dijî terorê û tundrewiyê kir, em her du alî li ser wê yekê hevfiqr bûn ku heta niha jî

bet e ji bo cîhanê, ji ber ku gelek pirsgrêkên emnî hene ku divê em rûbirûyê wan bibin. We niha ew şîrove kirin ku di civîna me de hati-bûn behskirin. Fransa di parlemantoyê de deng li ser biryarekê da ku berê tu caran hevşeweyê wê tunebûn, eger hevşeweyê wê hebûbe jî em dikarin behsa biryarên ku General De Gaulle di salên şêsttan de dan ji bo hêmkirina rewşên cuda li cihên krîzan nîşan bidin."

Sebastien Lecornu bal kişand ser belavbûna çekên atomî û anî ziman, "Tehtayên vegera rikaberiyê di navbera zilhêzan de, guhertinên keşûhewayê, tehtayên emnî li asman û deryayan û bê guman tehtayê mezîna ku ew jî tehtaya terorê ye. Ez dixwazim bibêjim ku Fransa peywendiyekê wê ya taybet bi vê herêmê re heye, peywendiyekê dostane û hestiyarî ye lê mixabin peywendiyekê tevî zehmetiyên e jî." Sebastien Lecornu her wiha diyar kir, "Bê guman ewlehiya Kurdistanê Iraqê ewlehiya welatîyên Fransayê ye jî.

Ev jî wateya vê serdana min e ku serdana dostaniyê ye, dilsozî ye, spasiyê ye ji bo karê ku heta niha hatiye kirin lê her wiha projeyên ji bo siberojê derbarê tehtayên ku tîna pêş me û dê hîn jî bîn pêş me û em dê rûbirûyê wan bibin."

Nerina Azad

ku "civîneke baş" bi Wezîrê Berevaniyê yê Fransayê re kiriye û got, "Gelê Kurdistanê ti caran piştgiriya Fransayê ya di qonaxên cuda de ji bîr nake." Serokê Herêma Kurdistanê û Fermandarê Giştî yê Hêzên Pêşmergeyên Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî îro Çarşemê 19ê Temûza 2023an bi Wezîrê Berevaniyê yê Fransayê Sebastien Lecornu re civiya. Piştî civînê Serokê Herêma Kurdistanê û Wezîrê Berevaniyê yê Fransayê civîneke hevbeş a rojnamevaniyê li dar xistin.

Nêçîrvan Barzanî anî ziman, "Me civîneke baş kir, me behsa şerê

DAIŞê metirsiyek e li ser ewlehî û aramiya Iraqê û navçeyê."

Nêçîrvan Barzanî tekezî li ser berdewamiya hevkarî û piştevaniya Hevpeymaniya Navdewletî û Fransayê ya ji bo Iraqê û Herêma Kurdistanê kir û anî ziman û got, "Ji ber berdewamiya piştgirî û dostaniya bi gelê Kurdistanê re, me spasiya Fransa kir. Gelê Kurdistanê ti caran piştgiriya Fransayê ya di qonaxên cuda de ji bîr nake."

Wezîrê Berevaniyê yê Fransayê Sebastien Lecornu jî ji bo pêşwaziyê spasiya Nêçîrvan Barzanî kir û got, "Ev demeke tay-

Kurdên Kafkasyayê hewl didin çand û zimanê xwe biparêzin

Hejmareke mezîna ya Kurdên Kafkasyayê li Azerbaycanê dijîn. Ji ber şer û alozî û derfetên aboriyê jî, gelek Kurdên li Azerbaycanê li Bakuyê dijîn. Kurdên Bakuyê deriyên malên xwe ji tîma Kurdistan24'ê re vekirin û behsa serpêhatiyên xwe kirin. Kurdên Bakuyê hewl didin ku çand û zimanê xwe biparêzin. Ji Kurdên Bakuyê, Cemîla Wezîr a 85 salî behsa serpêhatiyekê xwe li gel Nemir Mele Mistefa Barzanî dike.

Di cîhanê de yek ji warên Kurdan jî Kafkasya ye. Hejmareke mezîna ya Kurdên ku li Kafkasyayê belavbûyî li Bakuyê dijîn. Yek ji wan jî rojnameger û nivîskar Tahir Silêman e ku rojnameyêke bi navê Diplomat amade dike. Ev rojnameya heftane, zêdetir behsa pêşhatên derbarê Kurdan de dike. Ji ber derfetên kêma aboriyê Tahir Silêman rojnameyê li mala xwe amade dike.

Nivîskar û rojnameger Tahir Silêman ji K24ê re dibêje: "Ev 21 sal in ez vê rojnameyê çap dikim. Em vê rojnameyê bi kurdî, tirkî, ezerî û rûsî çap dikin û bi her çar zimanan dişînin Kurdistanê. Heta pandemiyê jî me bazirganî dikir, rewşa me baş bû lê belê niha rewşa me ya abûrî ne gelek baş e. Min beşeke mala xwe kiriye cihê amadekirina rojnameyê. Ez tenê vê rojnameyê amade dikim, ti kes alîkariya min nake."

Di salên 1950an de Nemir Mele Mistefa Barzanî bo demekê li Kafkasyayê dimîne. Cemîla Wezîr a wê demê 12 salî dibêje; wê Nemir Mele Mistefa li Taşkentê ditiye û bi hestiyarî behsa serpêhatiyekê xwe dike û tîne zimên; hesreta wê ew e ku di 85 saliya temenê xwe de serdana

Herêma Kurdistanê bike.

Cemîla Wezîr dibêje: "Demekê min dît derî vebû û kesek hate hundir, hemû kesên li hundir rabûn ser piyan. Min ji mamê xwe pirsra wî kir; mamê min got; ev Mele Mistefa

Barzanî ye, general e. Ez gelek keyfxweş bûme ku min Mele Mistefa Barzanî ditiye ku wî temenê xwe di oxira Kurdan de daye. Ez gelek serbilind im ku li kêleka wî rûniştim û min ligel axaftiyê. Rehma Xwedê lê be. Zarokên wî jî li wî çûne. Ez dixwazim Kurdistanê bibinim. Şabûna miletê xwe bibinim. Ez bibînim ku li Kurdistanê Iraqê hikûmeta Kurdistanê heye, mezinên me hene. Şikir ku kûrê Barzanî ye, babê wî miroveke gelek baş bû."

Hejmara Kurdên li Azerbaycanê nayê zanîn, lê belê tê gotin ku hejmara wan bi sedhezaran e. Ji ber bişaftin û sedemên cûrbecûr di nava

piraniya Kurdên Azerbaycanê de kurdî hatibe jibîrkirin jî malbatên ku hewla parastina çand û zimanê xwe didin jî hene.

Xalidê Evdilbarî got: "Em eslê xwe ji Wanê hatine, lê belê bab û kalên

me ji Dohukê hatine. Ji beriya 200-300 salan i Duhokê derbasî Îranê bûne û ji Îranê derbasî Tirkîyeyê bûne û jê em derbasî Ermenîstanê bûne. Ev 80 sal in jî em hatine Azerbaycanê."

Marîna Îsayev jî dibêje: "Ez dikarim bi zimên kurdî, îngîlîzî, rûsî, farsî, azerî û tirkî biaxivim. Em li vir bextewar in lê me dixwest ku em Kurdistanê jî bibinim." Kurdên Bakuyê di şîr û şahî angû de rojên xweş û nexweş de jî tîne cem hevdu û hewl didin ku çanda xwe, zimanê xwe biparêzin lê belê hesreta dilê gelek ji wan ew e ku Herêma Kurdistanê jî bibinim."

Nerina Azad

Serok Barzanî Serê Sala nû ya Koçî pîroz kir

Serok Mesûd Barzanî îro 19ê Tîrmeha 2023an peyameke pîrozbayê bi boneya hatina

Serê Sala nû ya Koçî belav kir.

Peyama Serok Barzanî:

"Bi navê Xwedayê mezin û dilovan Bi boneya hatina sersala 1445an a koçî, germtirîn pîrozbahiyên xwe arasteyî Misilmanên Kurdistanê û hemû cîhanê dikim.

Di Serê Sala Nû ya Koçî de, hêviya xêr û xweşiyê ji her kesî aliyekî re dixwazim.

Mesûd Barzanî

1 Muhherema 1445 koçî, 19 Tîrmeha 2023an"

Umêd Sebah: Divê Bexda budceya Herêma Kurdistanê bişîne

Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê Umêd Sebah ragihand, Hikûmeta Herêma Kurdistanê hemû

pabendiyên xwe li hember Hikûmeta Federal a Iraqê cîbicî kirine û divê Bexda budceya Herêma Kurdistanê bişîne.

Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê Omêd Sebah ragihand, Hikûmeta Herêma Kurdistanê hemû pabendiyên xwe li hember Hikûmeta Federal a Iraqê cîbicî kirine û divê Hikûmeta Federal ji 26ê Hezîranê ve hemû heqên Herêmê bişîne û ti hinecetek jî ji bo neşandina budce û mûçeya Herêma Kurdistanê nemaye.

Îro Pêncşemê 20ê Tîrmeha 2023an, Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê Omêd Sebah di konferanseke rojnamevaniyê de ku li Bexdayê birêve çû, karên çend rojên borî yê civînên şanda Hikûmeta Herêma Kurdistanê yê li ser mijara cîbicîkirina yasaya budce û mijara petrolê ligel Hikûmeta Federal eşkere kir û ragihand, Hikûmeta Herêma Kurdistanê hemû amadebûna xwe nîşan daye ku her pabendiyek bikeve ser wê, pêk bîne.

Omêd Sebah diyar kir, di yasaya budceyê de hatiye ku Herêma Kurdistanê pabendî dikeve ser wê, herwiha got ku ji 25ê Hezîranê ve Herêma Kurdistanê rojane bi qasî 50 heta 60 hezar bermîl petrol radestî Hikûmeta Federal kirine, ku ew mîqdar ji aliyê Hikûmeta Federal ve hatiye diyarkirin û rêjeya wê jî tê bilindkirin heta ku budce dikeve warê cîbicîkirinê.

Sebah eşkere kir, ti hinecetek tune ye ku pere bo Herêma Kurdistanê neyê şandin û got, ji bo îsbatkirina şefafiyeta Hikûmeta Herêma Kurdistanê daxwaz ji çavdêriya darayî ya Iraqê kiriye ku heftêya bê, dest bi hûrbîniyê bikin weke ku di yasaya budceyê de hatiye. Serokê Dîwana Encûmena Wezîran a Herêma Kurdistanê eşkere kir, divê îsal ji 26ê Hezîranê ve, hemû heqên Herêma Kurdistanê bi hev re werin dayîn, angû ne tenê şandina mûçeyan, herwiha derbarê şeş mehên borî de jî ku budce jê re werin hesabkirin di nava mehekê de bo Herêma Kurdistanê werin şandin.

Nerina Azad

Serok Barzanî û Wezîrê Hêzên Çekdar ên Fransa civiyan

Serok Mesûd Barzanî îro 20ê Tîrmeha 2023an pêşwazî li Wezîrê Hêzên Çekdar ên Fransa Sebastien Lucornois û şanda pê re kir.

Serok Mesûd Barzanî îro 20ê Tîrmeha 2023an pêşwazî li Wezîrê Hêzên Çekdar ên Fransa Sebastien Lucornois û şanda pê re kir.

Di hevdîtîne de rewşa siyasî ya cîhanê, navçe û Iraqê hate gotûbêjirin û ji bilî balkişanda li ser dostaniya dîrokî ya gelê Kurd û gelê Fransa, tekezî li ser pêşxistina dostanî, pêwendî û hevahengiya di navbera her du aliyên de hate kirin. Her di vê hevdîtîne de, derbarê gefên DAIŞê û hizra tundrewî yê li ser Iraq û navçeyê de, gotûbêj hatin kirin. **Nerina Azad**

Parêzerê Kurd ji bo zimanê Kurdî dê ji Stenbolê heta Enqerê bimeşe

Parêzerê Kurd Subhî Ozgen ragihand, ji bo mafê perwerdehiya bi zimanê Kurdî, ew ê ji Stenbolê heta Enqerê bimeşe.

Parêzerê Kurd Subhî Ozgen ragihand, ji bo mafê perwerdehiya bi zimanê Kurdî, ew ê ji Stenbolê heta Enqerê bimeşe.

Subhî Ozgen li ser hesabê xwe yê tora medyaya civakî ya Twitterê peyameke vîdyoyî belav kir.

Ozgen ragihand: "Ji bo balê bikşînim ser daxwazên mafên zimanê Kurdî, ez ê di 24ê Tîrmehê de dest bi meşa ji Stenbolê heta Enqerê bikim."

Parêzerê Kurd Subhî Ozgen diyar kir: "Ji bo alîkarî û piştgiriyê hûn jî vexwendî ne." **Nerina Azad**

Metran Şemûn Danyal: Dezgehên ewlehiyê yê Kurdîstanê ji bo çareserkirina kêşeyan her dem alîkar bûne

Metranê Dêra Rojhilat serdana Akre û deverên ku Krîstiyân tê de niştecî ne, kir û di daxuyaniyêke rojnamevanî de ragihand, ew spasiya dezgehên ewlehiyê yê Hikûmeta Herêma Kurdîstanê dikin ji ber alîkariya wan a berdewam a ligel wan û bersivdana ji bo hemû pirsên ku li wê navçeyê rûdîdin.

Roja Pêncşemê 20ê Tîrmeha 2023an, Metranê Dêra Rojhilat Metran Şemûn Danyal ragihand: "Em spasiya dezgehên ewlehiyê yê Hikûmeta Herêma Kurdîstanê dikin ji ber alîkariya wan a berdewam a ligel wan û bersivdana ji bo hemû pirsên ku li wê navçeyê rûdîdin. Herwiha em spasiya hewlên Serok Mesûd Barzanî dikin, ku her dem hembêza wî ji bo Krîstiyanan vekirî ye û piştewaniya wan dike."

Metran Şemûn Danyal diyar kir: "Em spasiya Serokwezîrê Herêma Kurdîstanê Mesrûr Barzanî, herwiha Mensûr Barzanî û Wezîrê Navxwe yê Herêma Rêber Ehmed dikin, ku her dem ji bo ghiştina hawara Krîstiyanan li Herêma Kurdîstanê amade ne û di egera rûdana kêşeyekê de rasterast tene ser xet û kêşeyan çareser dikin." Li ser rewşa Krîstiyanan li navçeyê, Metranê Dêra Rojhilat diyar kir: "Spas bo Xweda li vê derê bextewarî heye û hevkarî û xoşewîstiya berdewam heye." **Nerina Azad**

Neçîrvan Barzanî: Ji bo yekbûna Pêşmerge wê xebat dewam bikin

Serokê Herêma Kurdîstanê Neçîrvan Barzanî fermanî gîştî yê hêzên koalîsyona navdewletî yê ji Iraqê û Sûriyê berpîrs general General Matthew McFarlane û heyeta pêre qebûl kir.

Her dû teref li ser pêvajoya reformên di wezareta Pêşmerge de, yekkirina hêzên Pêşmerge, rêxistina wan, astengiyên li pêşiya wan û li ser çareseriyê pîrsgirêkan axifîn. Hat ragihandin ku reformên divê bi wezareta Pêşmerge de dimeşin, ne li gor bernamê dimeşin û behsa pîrsgirêkan kirin.

Neçîrvan Barzanî got ku tevî hemû astengiyên wê hewl bidin ku pêvajoya reformê biser bixin. Barzanî ji ber hewlên xebat û

teşwîqên Amerîkayê sipasiya wan kir.

Di hevdîtîne de balyozê Amerîkayê yê Hewlêrê Irvin Hicks jî

amade bû û her dû teref li ser pêwendiyên Hewlêr-Bexda, rewşa herêmê û mijarên ku her dû terefan eleqedar dikirin axifîn. **PeyamaKurd**

93 sal derbas bûn, lê Kurd qet Simkoyê Şikak ji bîr nakin

93 sal beriya niha Simayîl Axayê Şikak ku weke "Simkoyê Şikak" an jî "Simîtko" tê nasîn, li bajarê Şinoyê yê Rojhilatê Kurdîstanê bi biryara şahê wê demê yê Îranê Rîza Şah ve ji aliyê leşkerên wî welatî ve hat şehîdkirin. Lê bandora serhildana wî rêberê Kurd hê jî li Rojhilatê Kurdîstanê û bi taybet li herêma Urmiyê maye. Simayîl Axayê Şikakî di sala 1887ê li Urmiyê ya Rojhilatê Kurdîstanê ji dayik bûye. Kurê Mihemed Axayê serokê eşîra Şikak e. Piştî birayê wî Cewer Axa bi destê rejîma Îranê ya wê demê li bajarê Tewrêzê hat kuştin, Simko serokatiya eşîra Şikak wergirt.

Piştî ku sala 1905an, Cewer Axayê Şikak ku birayê Simko bû, li Tewrêzê hat kuştin, Simko soz da ku tola wî hilde û şerê li dijî hikûmeta wê demê ya Îranê berdewam bike.

Li gor gelek çavkaniyên biyanî û Kurdîstanî, tevî ku di destpêkê de hestê tolhildanê li cem Simko hebûye, lê belê piştî derbasbûna demekê hizra wî ber bi tevgereke netewî ve çûye. Li gor wan çavkaniyan, şerê Simkoyê Şikak bi hikûmeta Îranê re şerekî netewî û ji bo bidestxistina mafên neteweyî yê milletê Kurd bûye.

Girîngiya serhildana Simkoyê Şikak ku nêzî 25 salan dom kir, ew e ku piştî şerê cîhanê yê yekem nêzî %50 ji axa Rojhilatê Kurdîstanê ji destê desthilatdariya dewleta Îranê derxist û xiste bin kontrola xwe û rêveberiyek taybet ava kir. Herwiha piştî şoreşa Şêx Ubeydullahê Nehrî û Kela Dimdim, sores û serhildana Simkoyê Şikak, tevgera herî mezin a Kurdî li Rojhilatê Kurdîstanê bû. Hêza serbazî ya Simkoyê Şikak pîranî ji çekdarên eşîreta Şikak pêk dihat, lê belê piştî ku eşîretên din ên Rojhilatê Kurdîstanê piştgirî dan wî, wan eşîran jî çekdarên xwe tevî hêza Simko û Şikakan kirin.

Şikak li Rojhilatê Kurdîstanê piştî eşîreta Kelhûr li herêma Kirmaşanê mezintirîn eşîreta vê perçeyê Kurdîstanê ye ku di serdema desthilatdariya Qacarî û Pehlewîyan de li Îranê û Kurdîstanê xwedî rolekî aktîv ê siyasî bûn. Navenda desthilatdarî û hêza Simkoyê Şikak û eşîreta Şikak bi gîştî Kela Çariyê li navçeya Selmasê û herwiha bajarê Urmiyê bû.

Di dema herî bihêziya xwe de,

her ji Mako û Kela Xwê (Xoy), Selmas, Urmiyê, Mihabad, Şino û bajarokên din ên parêzgeha Urmiyê heta sînorê Seqiz, Bane û Merîwanê

dine, gelek bi aşkere behsa mafên netewî yê Kurdan, welatek bi navê Kurdîstanê û serxwebûna Kurdîstanê kiriyê.

li parêzgeha Sine di jêr desthilatdariya wî de bû û gefa kontrolkirina Sine û Kirmaşanê jî dixwar.

Rojnameya navdar a Amerîkî ya New York Times di raporekê xwe ya sala 1922ê de behsa şoreşa Simkoyê Şikak dike û dibêje, hikûmeta Kurdîstanê hatiye damezrandin. Di raporê de tê gotin, ku Simko serkirdatiya hêzeke çekdar a 85000 kesî dike û sînorê hikûmeta wî jî Urmiyê, Selmas, Kirmanşan û Erdelan e. New York Times herwiha dibêje, çavê Simko li Loristanê ye jî. Simkoyê Şikak di serdemekê de ku hêj civaka Îranê bi gîştî û ya Rojhilatê Kurdîstanê paşketî û feodalî bû û li ser bingeha rejîma axatiyê birêve diçû, gelek karên giring kirin, weke mînak li Kela Xwê bi alîkariya malbata Bedirxaniyan Medreseya Cîhanbanî vekir û di wê medreseyê de ji bilî fêrkirina zanistê bi zimanê Kurdî û Farsî, bi pereyê hikûmeta xwe xwandekarên Kurd fêrî zimanên Fransî, Rûsî û Tirkî dihatin kirin. Herwiha yekemîn rojnameya Kurdî li Îranê û Rojhilatê Kurdîstanê bi navê "Kurdistan" di serdema desthilatdariya Simko de li bajarê Urmiyê hatiye çapkirin û weşandin. Simko herwiha di navbera bajar û cihên stratejîk ên di bin desthilatdariya xwe de, cihên weke Mihabad, Urmiyê, Selmas û Kela Çariyê xeta telegrafê kişand.

Weke ku nivîskar û dfirokzanê Fransî, Chris Kutschera dibêje, Simko di çend nameyên xwe de ku bo çend berpîrsên Rûsî, Brîtanî şan-

Kutschera herwiha ji ber xebatên wî yê di serdema xwe de, Simkoyê Şikak weke "bavê nasyonalîzma Kurdî" li Rojhilatê Kurdîstanê bi nav dîke.

Simko di beşeke nameya xwe de ku ji bo fermanî hêzên Îranê li bajarê Meraxê Zefer el Dulê şandiye, dibêje: "Em pîr baş dizanin ku hinek netewe di cîhanê de hene ku hejmara wan nagihê çaryeka kurdan, lê ew ghiştine xweziyên xwe ku mafê otonomiyê ye. Li almanan binêrin ku çawa ev karê han di nava xwe de pêk anîne. Bi rastî ger netewa kurd di Îranê de negihije mafê xwe, êdî mirin û neman jê re baştîre ji jîyan û mayîne. Di vê roja ku em tede dijîn, dewleta Îranê bixwaze an jî nexwaze, em mafê xwe yê otonomiyê dixwazin. Êdî ev xweziya hemû mirovekî Kurd e û ji xelkê me re jî jiyaneke nû ye.

Ev name dide diyarkirin ku Simko mirovekî dûrbîn bûye û ji bo standina mafê rewa yê gelê Kurd bi armancên mezin û planên nû dest bi xebata xwe ya siyasî kiriye.

Simkoyê Şikak di 25 salên serhildana xwe de, rastî gelek serkevtin û şikestan jî hat, herî dawî piştî ku hikûmeta Îranê karî serhildana wî tîk bibe, Simko derbasî aliyê Başûrê Kurdîstanê bûbû û piştî demekê li ser banga Îranê ya ji bo muzakere û danûstandinan, di 21ê Tîrmeha 1930an de çûbû Şinoyê û li wir bi pîlana Rîza Şah ji aliyê hêzên Îranê ve hat şehîdkirin. **Nerina Azad**

Nêçîrvan Barzanî û Îlham Aliyev tekeziyê li ser pêşxistina pêwendiyên dikin

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokê Azerbaycanê Îlham Aliyev tekezî li ser pêşxistina peywendiyên dikin.

Li gorî malpera Serokatîya Herêma Kurdistanê, "Piştî ku îro 18ê Tîrmeha 2023an bi serdaneke fermî gihîşt bajarê Baku Paytexta Azerbaycanê, Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî bi germî ji aliyê Serokomarê Azer-

baycanê İlham Aliyev ve li Koşka Komarî pêwazî lê hate kirin."

Diyar kir jî, "Di civîneke dostane de her du aliyên tekez li ser pêşxistina pêwendiyên di navbera Azerbaycan û Iraq û Herêma Kurdistanê di hemû waran de hate kirin, bi taybetî di warên aborî, bazirganî, geştîyarî û enerjîyê de û derfetên veberhênanê ji bo kompaniyayên Azerbaycanê li Herêma

Kurdistanê û Iraqê hate gotûbêj kirin."

Her wiha tekezî li ser giringiya vekirina Konsulxaneya Giştî ya Azerbaycanê li Herêma Kurdistanê hate kirin, ku berî niha biryar hatiye dayîn û behsa rêkaran hatibû kirin, ji bo di demeke nêzîk de bê vekirin û kar ji bo pêşxistina pêwendiyên û hevkarîkirina her du aliyên bike.

Her wiha di civînê de, dawîna rêkar û pêngavên geştên asmanî yên di navbera Hewlêr û Baku de û Baku li gel Bexda û çend navçeyên din ên Iraqê, hêskirina dayîna vîze û pevguherîna serdan û şandên her du aliyên hatin gotûbêj kirin. Piştî di civîneke din de ku bi amadebûna şandên her du aliyên û beşdariya Berpirsê Karûbarên Balyozxaneya Iraqê li Bakuyê hat lidarxistin. Kanalên pêwendiyê û rêkarên şopandina mijarên hevdîtina her du serokan ji bo pêşxistina pêwendiyên hatin gotûbêj kirin û biryarên pêwîst hatin standin. **rupelanu.com**

Nêçîrvan Barzanî û Îlham Aliyev civiyan

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî û Serokomarê Azerbaycanê İlham Alivey, di çarçoveya dan û stendinên dîplomatk de li Bakuyê civiyan.

Di agahiyên ku li ser serdana Nêçîrvan Barzanî hatin ragihandin de hat diyarkirin ku Serokê Herêma Kurdistanê, li Balafirgeha Bakuyê ji aliyê rayedarên Dewleta Azerbaycanê ve hat pêşwazî kirin.

Li gorî hat zanîn, Nêçîrvan Barzanî piştî bi İlham Aliyev re civiya û li ser pêwendiyên dualî nirxandin hatin kirin.

Di hevdîtina ku qala pêwendiyên di navbera Azerbaycan, Iraq û Herêma Kurdistanê de hat kirin de li ser bipêşxistina pêwendiyên û pêkvejiyana di warên cuda de tekezî kirin. Beriya niha jî di sibata borî de Nêçîrvan Barzanî tevî di Konferansa Ewlekariya Munchenê bûbû û di wê konferansê de jî ligel Aliyev civînek kiribû. **PeyamaKurd**

Li Lozanê xwepêşandeke berfireh li dijî Peymana Lozanê tê saz kirin

Li bajarê Lozanê yê Swîsrayê xwepêşandeke berfireh bi boneya derbasbûna 100 salan bi ser Pey-

mana Lozanê re tê saz kirin û Kurdistanîyên ji bajarên cuda tê de beşdar in. Li bajarê Lozanê yê Swîsreyê di 100 sala Peymana Lozanê de ku 24ê Tîrmeha 1923an hatibû îmzekirin û nehiştibû Kurd bibin xwedî statu, nêzîkî 15 hezar Kurd li dijî peymanê xwepêşandane dikin û biryar e heta sibe berdewam be.

Ji serê sibê ve ji gelek welatên Ewropayê Kurdistanîyên ji bajarên cuda berê xwe dan bajarê Lozanê. Meşa xwepêşanderan ji pêşiya avahiya Chateau d'Ouchyê ku hevdîtinên Lozanê lê hatin kirin dest pê kir û ber bi Qesra Rumine ya ku peyman lê hatibû îmzekirin, berdewam kir.

Peymana Lozanê 24ê Tîrmeha 1923an li bajarê Lozanê yê Swîsreyê ji aliyê welatên weke Brîtanya, Fransa, Tirkiye, Yûnanistan, Japan, Romanya, Kirwatya, Slovenya û Sirbistanê ve hatiye îmzekirin.

Peymana Lozanê ku yek ji peymanên dîrokî ye, ji ber berjewendiyên çend dewlet û hêzên cihanê li gorî wê peymanê erdnigariya Kurdistan di navbera Tirkiye, Îran, Sûriye û Iraqê de hat perçekirin.

Ji ber ku Peymana Lozanê hat îmzekirin û kete meriyetê, Peymana Sêvrê ku avabûna dewleta Kurdistanê dihate pêşbînîkirin, derbasdariya xwe ji dest da.

Damezrandina Kurdistanê û sînorên wê di xalên 62, 63 û 64an de, ku di beşa sêyem a peymanê Sevrê ya ku di sala 1920an de hat îmzekirin, bi zelaî bi navê Kurdistanê hatibû behskirin. **Rûdaw**

Hikûmeta Kurdistanê dê nûneratiyên xwe yê nû li welatan veke

Hikûmeta Kurdistanê berdewam e li ser berfirekiriya peywendiyên xwe ligel welatan û niha Ofîsa Pey-

wendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê kar li ser vekirina nûneratiyên nû li welatan dike û biryar e li Herêma Kurdistanê ji wan Qeter û Azerbaycanê jî kon-

sulxaneyên nû xwe vekin. Berpirsê Fermangeha Peywendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê Safîn Dizeyî ji malpera fermî ya Partiya Demokrata Kurdistanê (PDK) re ragihand: "Em weke Hikûmeta Herêma Kurdistanê 14 nûneratiyên me li welatên cuda hene û em dixwazin û kar li ser wê yekê dikin ku nûneratiya xwe li hin welatên din vekin, ku armanç berfirekiriya peywendiyên Herêma Kurdistanê ligel welatên din e."

Dizeyî wiha got: "Diyar bû ku Serokê Herêma Kurdistanê li Azerbaycanê bi germî hat pêşwazî kirin û ew dê konsulxaneya xwe li Herêma Kurdistanê vekin û Qeter jî dê di demê nêzîk de konsulxaneya xwe li Herêma Kurdistanê veke, lewra ev jî nîşaneke baş e ku Herêma Kurdistanê xwedî pêgeheke bihêz e."

Niha li Herêma Kurdistanê 40 konsulxane û nûneratiyên welatan hene, ji wan 38 welatên endam di Netewên Yekbûyî de ne. **KDP.info**

Rêbiwar Talebanî: 'Heta rewşa Kerkûkê asayî nebe, divê ti hilbijartin neyê naskirin'

Şewirmendê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê yê ji bo Karûbarên Navçeyên Kurdistanê Rêbiwar Talebanî ku beriya bûyerên 16ê Cotmeha 2017an parêzgarê Kerkûkê bû derbarê hilbijartinên encûmena parêzgeha Kerkûkê de daxuyanî da.

Talebanî got, heger Kurd her 16 kursiyên Encûmena Parêzgeha Kerkûkê bidest bixin jî, ti bihayeke wê nîne û guhertin çênabe û di dewamê de diyar kir: "Heta rewşa Kerkûkê asayî nebe, ti hilbijartineke ku li Kerkûkê bê kirin, divê neyê naskirin."

Rêbiwar Talebanî, li ser hilbijartinên encûmenên parêzgehên Iraqê ku roja 18ê Kanûna 2023yan tene lidarxistin, ji ber lihevnekirina aliyên Kurdistanê li ser Hevpeymaniyê Kurdistanê rexne kir û wiha axivî:

"Piştî bûyerên 16ê Cotmeha 2017an û piştî 5 salan, tenê çend meh ji hilbijartinên encûmenên parêzgehan re mane, partiyên Kurdî nû li hev dicivin û dibêjin 'yek lîste baş e'. Lê mixabin ez nizanim çima Kurd ti plan û stratejiyê wan tune ye, ev hemû kêmasî ye."

Talebanî ji K24ê re gotiye, ew di wê baweriyê de ye ku aliyên siyasî yê Iraqî hewl didin "nasnameya Kurdî ya Kerkûkê jinav bibin" di dema ku partiyên Kurdî hêj nû doza yekrêzî û yeklîsteyê dikin û wiha pê de çû: "Yekîti her tim baş e, Kurd her dema bûne yek, her tim gihîştine mafên xwe. Her dema ku haya wan ji xwe tune bûye, tî xapandin û destkeftiyên wan ji destê wan tî standin."

Talebanî li ser rewşa Kerkûkê dide zanîn: "Projeya hilbijartinê, pêwîstiya wê bi rewşeke asayî û azadiyê heye, niha her du jî li Kerkûkê tune ne, li şûna wê artêş

û milîs li bajêr hene, ji bilî wê yekê jî, madeya 140 a destûra Iraqê nehatiye bicihkirin... Hilbijartinên encûmenên parêzgehên Iraqê yan jî her hilbijartineke din li Kerkûkê, bêtî asayîkirina rewşa Kerkûkê bê kirin, nabe bê naskirin."

Şewirmendê Serokwezîrê Herêma Kurdistanê diyar dike: "Eger rewşa Kerkûkê vegere rewşa asayî û hilbijartin bînin kirin, wê demê hilbijartin dê girîng be û paşeroj û nasnameya Kurdî li Kerkûkê diyar bike."

Hêjayî bibîrxistinê ye, hilbijartina dawî ya Encûmenên Parêzgeha Kerkûkê di sala 2005an de hatibû kirin, partiyên Kurdî bi yek lîsteyê "Lîsteya Birayetî" beşdarî hilbijartinan bûn û ji koma 41 kursiyên, 26 kursî bidest xistibûn. Partiyên Tirkmen 9 kursî û Erban jî 6 kursî bi dest xistibûn. Niha hejmara kursiyên ji 41an daketiye 16 kursiyên. **PeyamaKurd**

Serpêhatiya rêberê efsaneyî Simkoyê Şikak

çarçoveyê de dibistaneke kurdî li bajarê Xoyê (bajarê Xwê) tê vekirin ku çend mamosteyên Kurd ku ji Qefqazê hatibûn, bi zimanê Kurdî û Rûsî, ders dane 29-30 zarokên Kurd.

Li dawiya sala 1914an di kelekela şerê yekem ê cîhanî de, li gor lihevkirina di navbera Rûs û Îraniyan de, di dema dîrxistina Simko ji aliyê Rûsan ve bo Tiflîsê, li nêzî Colfayê ji aliyê Ermeniyan ve teqe lê hate kirin, lê ti zirarek negihîştê.

Di sala 1916'an de, dema ku rûsiyan dîtin ku bêy hebûna Simko li herêma Xoy û Kotolê, metirsiya dagîrkirina wan herêman ji aliyê Osmaniyan ve heye, Simko serbest berdîd û rê didin ku vegere devera Kotolê.

Sala 1918'an li ser daxwaza Marşîmon rêberê olî ê Asûriyan, Simkoyê Şikak bo hevdîtîna ji Çariyê diçe

Kohneşehr a nêzî Selmasê. Di vê hevdîtîna de, dema ku Simko pê dihesa ku Marşîmon li gor qewlên ku berê Rûsan dabûne wî û gelek çek û teqemenî dabûnê, dixwaze dewleteke Asûrî li ser xaka Kurdistanê ava bike, lewra bo pûçkirina wê pîlanê di pêvajoya vê hevdîtîna de Marşîmon dîkujê.

Di nameyekê de ku tê texmînkirin di sala 1919an de Simko bo generalê desthilatdar ê Îranî Hesên Muqedemê Zefer El-dewle nivîsiye, di wê nameyê de Simko gotiye wî karbidestî, di cîhanê de gelek neteweyên kêmtir ji Kurdan bûne xwediya dewleta xwe. Ger Kurd bi vê nifûsa xwe nekarin otonomiya xwe bi dest bînin, mirina wan baştir e ji hebûna wan.

Di meha duyem a bihara 1919'an de, hakimê Tewrêzê Mukerem El-mulk, bi alîkariya Ermeniyan wir, paketeke

Mihemedsalih Qadirî

Simko sala 1887'an ji dayîk dibe. Piştî wê ku di sala 1905an de Cewher axayê birayê mezin ê wî ji aliyê hakimê Tewrêzê ve bi xapandinê tê kuştin û piştî wê ku Mihemed Axayê bavê wî ji aliyê Osmaniyan ve tê bêsêrûşûnkirin, ew jî ji sala 1906'an ve li herêmên Kotol, Makû, Kela Xwê (Xoy), û Selmasê, bona bihêzkirina desthilata xwe dest bi liv û tevgerê dîke.

Li meha îlona sala 1912'an dema ku Ebdulrezaq Bedirxan û Seyîd Taha neviyê Şêx Ubeydullah ji Tiflîsê diçin Xoyê, li wir ji aliyê çekdarên Tirk ve tene girtin û ber bi aliyê Tirkiyê ve tene birin, Lê Simko dema pê dihesa, bi hêzekê êrîşî ser wan dîke û li ser sînorê di navbera Îran û Tirkiyê piştî şerekî kurt Ebdulrezaq û Seyîd Taha ji destê wan rizgar dîke.

Di despêka sala 1913'an de Simkoyê Şikak bi hevkarîya Ebdulrizaq Bedirxan karî "Komeleya Cîhandanî" li bajarê Xoyê ava bike. Di vê

bombekirî amade dîke û li ser navê şandina diyariyekê ji aliyê jineke Azerî ya xizma Simko ve bo Xusroyê kurê Simko, bombeyê bo kuştina Simko dişîne Çariyê. Di encama teqîna bombeyê de, birayê Simko bi navê Elîxan û sê kesên din di cih de tene kuştin û çend kesên din jî birîndar dibin.

Lewra Simko roja 17.07.1920'î Emerxanê Şikak mişêvr û fermandeyê giştî yê hêzên çekdar ên xwe erkdar dîke ku êrîşî ser hêzên dijmin bike, û Emerxan jî piştî şerekî giran kariye bendera Golmexane û cihên stratejîk ên Urmiyê bigre û bi vî rengî bajarê Urmiyê ji destê neyaran rizgar bike.

Şerê rizgarkirina Mehabadê

Sala 1921'an hêzên Simko piştî şerekî giran zêdetir ji 700 kes ji hêzên Îranê kuştin û herwisa fermandeyê giştî yê serbazên Îranê li padigana Mihabadê bi navê Hesên Melekzade jî bi dîl girtin û bajarê Mihabadê bi yekcarî ji destê dagîrkerên Îranî rizgar kirin.

Şerê Şekeryazê

Roja 17.12.1921'an artêşa Îranê bi 5 hezar şerkeran ve û bi fermandehiya Emîr Erşed Zirxam Qeredaxî li gel şevirmendê leşkerî yê Swêdî bi navê "Lindbergh" êrişî ser Simko kirin. Emîr Erşed Zirxam Qeredaxî birayê Mihemed Husênxan bû, ku wî di sala 1905'an de, Cewher Axayê birayê Simko li Tewrêzê kuştibû. Di çarçoveya fermana Simko de Emerxanê Şikak jî bi hêzeke teyar, digel 200 şervanên Zêbariyan çeperên dijmin dişkînin û Emîr Erşed Qeredaxî jî dikujin.

Di Tîrmeha 1922'an de Simko rojnameya "Kurd" li bajarê Urmiyê daye weşandin, ku çend hejmarên wê bi du zimanên Kurdî û Farsî hatin weşandin.

Simko di dema serhildana xwe de têkiliyeke berfireh li gel piraniya serokhoz û rewşenbîr û şoreşgerên Kurdan hebûye û di nameyêke xwe de

Serpêhatiya rêberê efsaneyî Simkoyê Şikak

rû li gelê Kurd dike û wiha dibêje:

“Ey Kurdino! Xeynî yekîfî û pêkvebûnê, me ti riyek bona rizgariya

navê Xusro jî tê girtin.

Roja 06.11.1922'an çend karbidestên Îngilîzan bi serperestiya “Sidi Edmunds” li gundê Behirkê ya ser bi Hewlêrê bi Simko û Seyîd Taha û Ehmed Axayê birayê wî re dicivin. Di vê civînê de serbarê hewla Simko bo rakêşana piştgiyaya Îngilîzan, lê karbidestên Îngilîzê ti qewleke piştgiyê nadin tevgera Simko.

Roja 08.01.1923'an Simko ji bo seredana Şêx Mehmûd çûye bajarê Silêmaniyê û li wir bi merasimeke fermî û di nav kernevaleke mezin de ji aliyê Şêx Mehmûd û xelkê Silêmaniyê ve hatiye pêşwazîkirin.

Simko li heyama mana xwe ya li Silêmaniyê, piştî çendîn hevdiştinan li gel Şêx Mehmûd çî bersivê erênî bo dûrketina wî ji Tirkan û lihevkiyê bi Îngilîzan re jê wernegirtiye. Herwisa Simko çî hêviyek bi piştevaniya Îngilîzan jî nemaye ku di wê demê de, li dijî Îranê piştevaniyê li Simko bikin. Di wî çaxî de bi sedema ji nû ve

destpêkirina şerê di navbera Şêx Mehmûd û Îngilîzan, êdî Simko tê gihîştîye ku mana wî li Silêmaniyê bêfeyde ye û pêşeroja wî jî ne zelal e. Lewma di 28.03.1923'an de ji bajarê Silêmaniyê derdikeve û vedigere derdora Rewanduzê.

Piştî bêhêvîbûna Simko ji Îngilîzan û bicihêlana Silêmaniyê û hatina wî bo herêma Rewanduzê, li wir ji aliyê Ozdemir karbidestê Tirkiyê ve hinek qewl û soz bi Simko tene dayîn. Hikûmeta nû ya Tirkan bona ku nehêle Îngilîz Simko li dijî wan bi kar binin, wekî taktîka demkî, li gel rêdana bi Simko bo çûna nav Tirkiyê û radestkirina beşek ji darayî û malê zewtkirî yê wî û herwisa berdana Xusroyê kurê wî, gelek qewlên din jî dane Simko.

Lê piştî wê ku peymanê Lozanê li rêvevt 24.07.1923'an tê îmzekirin û nakokiyên di navbera Tirkan û

Îngilîzan li ser qedera Mûsilê, heta qasekê yekalî bûye, êdî Simko nekariye di Tirkiyê de bimîne û carek din bi destê betal vegeyriyaye ser sînor û li derdora Çiyayê Dalamper li ser sînorê di navbera Îran, Tirkiyê û Iraqê de akincî bûye.

Di destpêka sala 1924'an de piştî lihevkiyêna di navbera Simko û hikûmeta Îranê de, Simko vedigere Îranê û li gundê Howesnê ya girêdayî herêma Soma ya Urmiyê cihûwar dibe.

Sala 1925'an di dema pêşwaziya Simko ji hatina Rizaxan bo Selmasê, dema ku Rizaxan çekdarên Simko dibîne, ditirse û hizir dike ku ketiye dava Simko de û bi armanca xwederbazkirinê zû xatirê xwe jê dixwaze û dibêje ez ê saet 4ê êvarê herim Kohneşehrê û tu jî were wir bona ku em bi hev re biaxifin. Simko piştî xatirxwastina wî bi diltengiyê mezîna û bi dengê bilind gotiye:

“Diviya min ew kuştiba. Ji niha şûnda çî bête serê min heqê min e. Bêguman dê rojek bêt ku heman Rizo

Simko in Sulaimaniya

Unknown/Courtesy Rafiq Shadi

bête Şinoyê û li wir çavê wî bikeve serleşker Hesên Muqedem fermanê payebilind ê Îranî.

Simko ku bi niyetpakî dixwast digel karbidestên Îranê bo çareseriyê kêşeyên di navbera xwe de gotûbêjê

neteweya xwe ji destê dijmin pê şik nayê û ji bilî girtina destê biratiya hevdu, ti çareyek bo rewşa bêçaretiya Kurdan tineye. Bi rastgoyî, destê yekgirtin û pêkvebûnê bidin hevdu û bi hemû hêz û şiyana xwe li hember destdirêjiya dijmin xwe biparêzin. Rêya rizgariyê tenê ev e, ne ti tiştêke din”.

Roja 27.07.1922'an di bin fermandehiya serleşker Cehanbanî de, 15 hezar leşkerên hikûmeta Rizaxan êrişî ser Kela Çariyê êvirgeha Simko dikin. Di rewşeke wisa de Simko neçar maye ku ji Kela Çariyê ve ber bi herêma Şipîranê ya nêzikî sînorê Tirkiyê paşve kêşanê bike.

Di şeveke Oktobera 1922'an de, hêzên Tirk êrişî ser gundê Şamanis a Bakûrê Kurdistanê dikin. Di encama vê hêrişê de hevîna Simko ya bi navê Cewahir Xanim tevî çend kesên din tene kuştin û kurê Simko yê şeş salî bi

(Rizaxan) dê min bikuje”.

Sala 1926'an Simko bi 1500 kesî êrişî ser Selmasê kir, lê bi sedema nakokiyên navxweyî nekarî bajar bigre û di dema paşvekêşanê de li herêma Soma-Biradostê hate têkşikandin û neçar ma ku here Iraqê û li bakûrê Rewanduzê li Sîdekan biêvire.

Sala 1928'an cardin Simko li gel Tirkan li hev kir û li gel alîgirên xwe çûne nav sînorê Tirkiyê û li herêma Gewer a Bakûrê Kurdistanê bicih bûn.

Piştî wê ku Simko bo heyama du salan di rewşeke dijwar de, li sêgoşeya Başûr û Bakûr û Rojhilatê Kurdistanê dimîne, li havîna sala 1930'î serheng Sadiqxanê Newrozî ji rêya Teymûrê Şikak ve ku pêştir çekdarê Simko bûye, nameyekê ji Simko re dişîne û daxwazê dike ku Simko

bike, lê karbidestên hikûmeta Îranê berevajî dixwastin wî bixin davê û ji nav bibin. Mixabin Simko bi vê pîlana wan a qirêj nehesiya û bi hêsaniyê kete dava neyarên xwe de û roja 18.07.1930'î (27.04.1309an) li bajarê Şinoyê hate terorkirin. Bi vî rengî canê wî qehremanê efsaneyî yê Kurdistanê dibe goriyê nîştiman û dawî li tevgera wî ya zêdetir ji 20 salan tê.

Rizaşah hizir dikir ku bi nemana Simko xebat û tekoşîna Kurdan li Îranê dê bo heta heta bi dawî bê, lê li sala 1941an di dema şerê duyem ê cihanî de eva Rizaşah bû ku dawî li hikûmeta wî hat û careke din gelê Kurd rabû ser piyan û vê carê bi rêberiya Pêşewa Qazîmihemed li sala 1946'an karîna Komara Kurdistanê ava bikin.

Mohra taybet a Simkoyê Şikak

100 yıl önce Lozan'da, "Kürt Meselesi" nasıl ele alındı?

Lozan'da Kürt temsilcisi var mıydı, Lozan'daki ve TBMM'deki Kürt temsilcilerinin tavrı nasıl oldu? 100 yıl sonra Lozan, Türk olmayan halklar için ne anlama geliyor?

1 Kasım 1922'de Saltanat'ın İlgası'ndan hemen sonra resmi adıyla Yakın Doğu İşlerine İlişkin Lozan Konferansı (bundan böyle kısaca Lozan) için Murahhaslar (Delegeler) Heyeti'nin seçimine geçilmişti.

2 Kasım 1922 tarihli gizli celsede, İkinci Grup ateşli biçimde heyetin TBMM tarafından seçilmesini önermesine rağmen Mustafa Kemal'in isteğiyle, heyeti Heyet-i Vekile'nin seçmesi önerisi 61 ret, 8 çekimser oya karşı 121 oyla kabul edilmişti.

4 Kasım 1922 tarihinde TBMM'de Lozan Heyeti'nin yapacağı işlerin görüşülmesi sırasında Dersim Milletvekili Diyar Ağa söz almış ve şöyle demişti:

Allah muinleri olsun. Hangisini münasip görmüş ise öyle eylesin. Hamdolsun gidenler dinini, diyanetini bilir adamlardır. Heyet içinde bulunanlar zannederim, kendi dinine, diyanetine hiyanet etmek istemez. (Alkışlar) Hepimiz biriz. Ne Türk, ne Kürtlük davası vardır. Hep biriz, kardeşiz. (Bravo sesleri, alkışlar) Bir kişinin beş on oğlu olur. Biri Hasan, biri Ahmed, biri Hüseyin, biri Mehmed isimli olabilir. Fakat hep bir insandırlar. Biz de öyleyiz. Yoksa ayrı, gayrimiz yoktur...

Bu tavrın bir "yol kazası" olmadığı dokuz yıl sonra, Enver Behnan Şapolyo'nun "Hiç Millet Meclisi kürsüsüne çıktın mı?" sorusuna Diyar Ağa verdiği şu cevaptan da anlaşılacaktır:

Bir kere de Lozan Konferansı sırasında kürsüye çıktım. Aha bizim memleket ahalisi Kürtmüş, orada bir Kürt Hükümeti kuracaklarmış, bunu duyunca kızdım kürsüye çıkıverdim. Gene sustular: 'Lâilahaillâh Muhammedün-resullâllah' dedim. 'Gerek Şafîî, gerek Hambelî, gerek Hanefî hepimizin kıblesi birdir. Meclisimiz, kulübümüz, dinimiz, milletimiz birdir. Biz Türk'üz. Hepiniz Lâilahaillâh demişsiniz. Şimden sonra mı, ayrı bir din, ayrı bir millet olacağız.' dedim. Gene el çırpıtlar, İsmet Paşa ayakta kürsünün yanına gelmiş, sakalının dibine yaklaştı. O da koştu, o da el vurdu.

Tekrar 4 Kasım 1922'ye dönersek, aynı oturumda söz alan Erzurum Milletvekili Süleyman Necati (Güneri) ise şöyle diyecekti:

Bendenizi buraya gönderenlerin büyük bir kısmı da Kürt olduğundan burada o vatan kardeşlerimizin hissiyatına tercüman olmak üzere bu kelime ile düşmanlarımızın ifade etmek istediği maksadı dilimin döndüğü kadar arz edeceğim. (...) Kürtlerin tarihi daima Türklerle beraberdir. ("Şimdi de öyledir" sedaları) Vaziyet-i içtimaya gelince: Kürt heyet-i içtimayesi asırlardan beri İslamiyetten sonra gelen Türklerle o kadar karışmışlardır ki, bugün ikiye tefrik edilen millet yine yek vücuttur. Bugün öyle bir Türk yoktur ki, dayısı, damadı veyahut

yeğeni Kürt olmasın. Ve öyle bir Kürt yoktur ki nun damadı, yeğeni veyahut dayısı Türk olmasın. Binaenaleyh benim annem Kürt... Beni annemden nasıl ayırırsınız? Ve anneannem nasıl olur da, Avrupalıların bir takım entrikaları ve icat ettikleri bir takım efsanelerin arkasından gider?

Ama en coşkulu konuşmayı ise Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey yaptı:

Avrupalılar diyorlar ki "Türkiye'de yaşayan ekalliyetlerin en büyüğü, en kesretlisi Kürtlerdir." Bendeniz Kürdoğlu Kürdüm. Binaenaleyh bir Kürt mebusu olmak sıfatıyla sizi temin ederim ki Kürtler hiçbir şey istemiyorlar. Yalnız büyük ağabeyleri olan Türklerin saadet ve selametlerini istiyorlar (alkışlar). Biz Kürtler vaktiyle Avrupa'nın Sevr paçavrası ile verdiği bütün hakları, hukukları ayaklarımız altında çiğnedik ve mütün manasıyla bize hak vermek isteyenlere iade ettik. Nasıl ki Elcezire Cephesi'nde çarpıştık (alkışlar), nasıl ki Türklerle beraber kanımızı döktük, onlardan ayrılmadık ve ayrılmak istemedik ve istemeyiz (alkışlar) binaenaleyh sözüme hitam verirken heyet-i murahhasanızdan rica ederim ki, ekalliyetler mevzu bahis edildiği zaman Kürtlerin hiçbir mütalebesi olmadığını ve Kürtlerin kanaatine tercüman olarak buradan söylediklerimi söylesin ve iddia etsin. Binaenaleyh tekrar rica ederim ki Suriye'de o mevhum Suriye'de terk ettiğimiz hudutları kurtarsınlar. Bu memleketin, bu vatanın eczası, en mühim parçası olan Kerkük'ü, Süleymaniye'yi, Musul'u unutmasınlar. ("Zaten orası bizimidir!" sesleri)

Başkanlık yarışı

Heyetin başkanlığı için Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) Reisi Rauf Bey başta olmak üzere Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, sabık Dahiliye Vekili Fethi Bey ve hatta Kâzım Karabekir Paşa gibi Milli Mücadele'nin ağır topları beklenti içine girmişlerdi. Özellikle Rauf Bey, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getiren Mondros Mütarekesi'ni imzalamış olmanın ezikliğiyle, o kötü hatırayı bir

zaferle silmek arzusu içindeydi. Ancak Mustafa Kemal'in Lozan için uygun gördüğü isim, Saltanat'a ve Halife'ye bağlılığıyla bilinen Rauf Bey değil; Mudanya Mütarekesi'nin başarılı görüşmecisi, her daim kendisine sadık "Garp Cephesi Kumandanı" İsmet Bey'di. Lord Kinross bu seçimin nedenini şöyle özetleyecekti: "Avrupa'yı iyi tanıyan ve uzlaşma eğiliminde olmayan Rauf Bey, kendi bildiğini okuyacak, kolay idare edilemeyecekti. Oysa İsmet Paşa'yı istediği gibi yönetebileceğini biliyordu."

Sıkıntılı bir süreç sonunda, "Baş Murahhas" olarak atanan/seçilen İsmet Paşa sabırlı ve inatçı bir kişilikti. Kendi çabasıyla öğrendiği için az buçuk Almanca ve Fransızca biliyordu.

Birinci Meclis'in "ırkçı-Türkçü" milletvekili Dr. Rıza Nur ise İsmet Bey'i kendisinin seçtiğini iddia eder hatıratında. Kullandığı terminoloji Lozan'da Kürtler, Ermeniler ve diğer halklar konusundaki tavrının ipuçlarını içerir:

Rauf'un Abaza gayretini götüğünü gözlerimle gördüm. Türk'ün işini görece bir Türk yok mu? Türkler bu kadar kabiliyetsiz mi de bir abaza böyle mühim bir işin başında bulunacak? Bunu hele asla hazmedemedim. Vekillerin bir kısmı gitti. Üç, dört kişi kaldık. Herkes gitmiş, ben bakıyorum, Mustafa Kemal de kalktı gidiyor. Halbuki onunla yalnız konuşmak istiyorum. Kapının yanından çekip kenara aldım. Heyecan ve şiddet içinde dedim ki: "Paşa! Artık hiç değerli bir Türk yok mudur ki Abazalık gayretinde bir adam böyle mühim bir mevkie tayin edildi. Hem de o adam bu işi yapamaz. Rezil oluruz." Durdu, durdu 'Hakkın var. Ben bu işi düzeltirim. Kimi yapalım ama?' dedi. "İsmet hepsinden münasiptir. Bir Türktür" dedim. Mustafa Kemal "Peki ben bu işi düzeltirim" dedi. Ayrıldık, Mustafa Kemal gitti. Birgün sonra Yusuf Kemal'e 'istifa et, İsmet Hariciye Vekili olacaktır' diye telgraf çekmiş...

Heyette Kürt temsilcisi var mıydı?

Peki, Kürtleri bu kadar yakın-

dan ilgilendiren bir konuyu tartışacak 36 kişilik heyette "Kürt" kadrosundan temsilci var mıydı? Görünüşte vardı. Bu kişi "danışman" kadrosundan bizzat Mustafa Kemal tarafından atanan Diyarbakır Milletvekili Zülfü (Tigrel) Bey'di. Zülfü Bey TBMM'nin, Osmanlı Mebusan Meclisi'nden devraldığı İttihatçı mebuslardandı. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra arkadaşı Diyarbakır Mebusu Pirinççizade Fevzi Bey'le birlikte 1915 Ermeni Kırımı suçlusunu olarak 15 Ocak 1919'da İngilizler tarafından Mısır'daki Seydibeşir kampına, oradan Malta'ya götürülmüş, sürgünden döndükten sonra doğrudan Ankara'ya gelerek TBMM'ye Diyarbakır Milletvekili olarak katılmıştı. Daha sonra CHP adını alacak Halk Fırkası'nın kurucularından olan, 4 Mart 1925 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu'na evet oyu veren, 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCH) kuruluş toplantılarına katılan Zülfü Bey'in Diyarbakır Milletvekilliği öldüğü tarih olan 1940'a kadar sürmüştü. Yani, Zülfü Bey Kürt asıllıydı ama Kürt toplumu temsil eden biri değildi. Aksine Mustafa Kemal'in ve İsmet İnönü'nün en yakın adamıydı.

Mustafa Remzi Bucak'ın ve Kadri Cemil Paşa'nın eserlerinde, Lozan'ın 23 Nisan 1923 tarihinde başlayan ikinci döneminde Türk heyetine dahil edildiğini iddia ettikleri Fevzi (Pirinççioğlu) Bey konusunda ise İsmail Göldaş şunları söyler:

Bu yanlış bilginin kaynağı Doza Kürdistan'ın anlatımı, bugüne kadar aynı biçimde sürdürülmüştür. Kürtlerle ilgili kaleme alınan birçok kitapta da bu bilginin doğruluğu araştırılmadan aynen yer almıştır. Diyarbakır milletvekili, I. Grup üyesi ve CHF kurucularından "Kürt" Feyzi Bey, Lozan'a gidecek olan ikinci dönem Türk delege heyetinde götürülmemiştir.

Heyet Lozan'a gidiyor

Baş Murahhas İsmet Bey, İkinci Murahhas Dr. Rıza Nur, Üçüncü Murahhas Hasan (Saka) Bey idi. Heyette "danışman" olarak 21 kişi, "basın danışmanı" olarak üç kişi, "sekreter" olarak

sekiz kişi, nihayet "tercüman" olarak bir kişi vardı. Hükümet her sayfası bakanların tümü tarafından imzalanan 14 maddeden oluşan üç sayfalık bir "talimatname" hazırladı. Heyet, talimatnameyi cebine koyup Ankara'dan yola çıktı. Yanlarında, kendilerini Ermeni komitacıların ve "Çerkes" Ethem Bey'in adamlarının olası saldırılarından koruyacak 10 kadar da asker vardı. Beş günlük bir tren yolculuğundan sonra 11 Kasım'da Lozan'a varan heyeti istasyonda Türk ve Mısırlı öğrenciler sevinç gösterileriyle karşıladılar. Aynı anda Ermeni ve Rumların da aleyhte gösterileri sürüyordu.

13 Kasım'da başlaması planlanan konferans, Britanya'daki seçimler ve İtalya'daki kabine değişikliği bahanesiyle sebebiyle Britanya ve İtalya delegeleri gelemediği için 20 Kasım 1922'de, saat 15.30'da başladı. Daha sonradan gecikme gerekçesinin uydurma olduğu öğrenilecekti. Müttefik delegeler, Türklerle karşı ortak politika oluşturmak için Paris'te toplanmışlar, henüz sonuca ulaşamadıkları için de bu bahaneleri ileri sürmüşlerdi. Ancak bu günleri Türk tarafı da davet üzerine Paris'e gitmiş, Fransız Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré ile gayriresmî görüşmeler yaparak değerlendirmişti.

İlk kez Kürtlerden söz ediliyor

Nihayet 20 Kasım 1922 günü Casino de Mont Benon'da yapılan açılış töreninde, İsmet Bey Britanya Dışişleri Bakanı Lord Curzon'la birlikte salona girdi. İtalya Başbakanı Benito Mussolini, Fransa Başbakanı Raymond Poincaré de salonda hazır dırlar. Konferansı İsviçre Konfederasyonu Başkanı Robert Haab ev sahibi sıfatıyla açtı.

"Kürdistan" terimi ilk kez 12 Aralık 1922 tarihindeki "Azınlıkların Korunması" oturumunda kullanıldı. Lord Curzon "Kürdistan dağlarının çeşitli yerlerinde ve Türk-İran sınırı üzerinde yaşayan" önemli bir Nesturi ya da Asuri Hristiyanlarından söz etmiş, İsmet Bey de cevap verirken Ermenilerin "Kürtlere yaptığı haksızlıklar"dan bahsetmişti. 15 Aralık 1922 tarihinde, bu konudaki alt komisyonda yine daha önce belirtildiği gibi Rıza Nur'un birkaç kez kullandığı Kürt kelimesinden sonra, 9 Ocak 1923 tarihli oturumda Kürtler hakkında Azınlıklar Alt Komisyonu Başkanı İtalyan temsilcisi M. G. Cesare Montagna'nın 7 Ocak tarihli raporuna atıfla şunlar söylenmekteydi:

Alt Komisyon önce, bütün etnik azınlıkların, başka bir deyimle, Müslüman olmayan azınlar gibi Müslüman azınlıkların da -örneğin Kürtlerin, Çerkezlerin ve Arapların- tasarıda ki koruma tedbirlerinden yararlanmalarında direnmişti. Türk temsilci heyeti, bu azınlıkların korunmaya ihtiyaçları olmadığını ve Türk yönetimi altında bulunmaktan tamamiyle memnun olduklarını söylemişti. Lord Curzon durumun gerçekte böyle olduğunu ummak istediğini söyledi.

(Davamı s. 15-d)

100 yıl önce Lozan'da, "Kürt Meselesi" nasıl ele alındı?

(Övvali səh-14-də)

Ne olursa olsun, Alt Komisyon'u inandırıcı sözler üzerine koruma tedbirlerini yalnız Müslüman olmayan azınlıklara uygulamayı kabul etmiştir. Alt Komisyon, II. Madenin bu azınlıklara yeter ölçüde koruma sağlayacağı umundadır, Lord Curzon buna pek güvenmemekle birlikte, böyle olduğunu ummak istemektedir.

Görüldüğü gibi Montagna'nın raporunda Kürtlerden "Müslüman azınlık" olarak sözedilmekte ancak Türk tarafının verdiği güvencelere itimat edilerek, tedbirler "Müslüman olmayan azınlıklarla" sınırlanmakta, Kürtlerin komisyonlarda ifade edilen tüm hakları kullandıkları, bu yüzden korunmaya ihtiyaçları olmadığı söylenmekte idi.

Musul tartışmalarında Kürtler

Konferans sırasında resmi celselerde Musul meselesi çok az konuşulmakla birlikte gayriresmi görüşmelerde ve TBMM'de en ateşli tartışmalar Musul konusuna yaşanmıştı. Lozan tutanaklarına göre İsmet Paşa 26 Kasım akşamı Lord Curzon'dan bu konunun açık bir toplantıda tartışılmasından vazgeçilmesini ve aralarında özel olarak görüşülmesini istemiş, Lord Curzon da bu isteği memnuniyetle kabul etmişti. Bu gizliliğin nedeni, Musul Meselesi'nin son derece girift tarihsiydi.

Bu tariheyi şöyle özetleyebiliriz: Mondros Mütarekesi imzalandığında Osmanlı ordularının elindeydi. Ancak bu durum, Britanya'nın "Kudüs Fatihî" General Allenby'nin Musul'u almasını beklemeye tahammülü olmamasından dolayıydı. Yoksa Musul'un düşmesi çok yakındı. Nitekim Britanya Hükümeti, ancak Mütareke'nin 7. ve 16. maddelerinin daha sonraki bir askerî müdahaleye izin verdiğine kanaat getirdiğinde anlaşmayı imzalamıştı. 7. madde, İtilaf Devletleri'ne güvenliklerini tehdit edecek durumda stratejik noktalarını işgal etme hakkı tanırken, 16. maddede "Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Irak'taki kuvvetler en yakın İtilaf Devletleri'nin kumandanlarına teslim olunacaktır" deniyor. Musul da Irak sınırları içinde olduğuna göre, herkes Musul'daki güçlerin de teslim olacağını farkındaydı. Dahası, Musul Kumandanı Ali İhsan (Sabis) Paşa, Musul'un güneyindeki bir köyü basarak yüz kadar kişiyi öldürünce, 7. maddenin uygulanması için bahane aramaya gerek bile kalmamıştı.

Ali İhsan Sabis Paşa Musul'u İngilizlere terk etmeye razı olduktan hemen sonra "Kürt Lawrence" diye ünlenen İngiliz Binbaşı E. W. C. Noel, Süleymaniye'ye giderek, başta bölgenin etkin liderlerinden Şeyh Mahmud Berzenci olmak üzere Kürd aşiretleri ile bir Kürd federasyonu kurulması doğrultusunda anlaşmıştı. Şeyh'e silah, mühimmat ve yüklüce bir aylık verilecekti. Ancak İngilizler, hayal ettikleri türden bir Kürd federasyonun aşiretlerin dinsel, ailesel ve tarihsel nedenlerle birbiriyle kavgalı olması yüzünden hayata geçmesinin güç olduğunu; Şeyhin de kendilerini pek dinlemediğini

görünce (Berzenci kendisini "Kürdistan Kralı" ilan etmiş, yeşil zemin üzerine kırmızı hilalli milli bayrağı göndere çekmiş, adına posta pulları bastırılmış) Şeyhin yetkilerini kısıtladılar. Bunun üzerine Şeyh Mahmud Berzenci, İran'dan bazı Kürd gruplarının yardımıyla 21 Mayıs 1919'da 'cihat' çağırısı yaptı, Süleymaniye'deki İngiliz birliklerini esir alıp bağımsız Kürdistan Hükümeti'ni ilan etti. İngilizlerin buna tepkisi sert oldu. 17 Haziran 1919 günü Bazıyan Geçidi'nde yapılan savaşta İngilizler Berzenci güçlerini ağır bir yenilgiye uğratıldı. Yaralı ele geçirilen Mahmut Berzenci, Bağdat'ta yargılandı, idam cezasına çarptırıldı ama idamının yaratacağı toplumsal sonuçlar düşünülerek, Ağustos ayında Britanya sömürgesi Hindistan'a sürgüne gönderildi. İngilizler Eylül 1922'de Şeyh Mahmud Berzenci'yi Hindistan'dan getirip, Süleymaniye merkezli "Özerk Kürdistan"ın başına koydular. Bunun nedeni, Lozan'da Türkler karşısında ellerini güçlendirmekti. Ancak evdeki hesap çarşıya uymayacak ve Şeyh adeti olduğu üzere kendi başına hareket etmeye başlayacaktı.

İstatistik savaşları

Musul Sorunu, 23 Ocak 1923 tarihli oturumda ele alındı. Türkiye'nin Musul Vilayeti'ni neden bir başka devlete bırakmaya razı olmadığını etnografik, tarihi, siyasal, ekonomik ve askerî nedenlerle açıklamak istediğini belirten İsmet Bey'in oturumda sunduğu "etnografik neden" (yani nüfus istatistikleri) şöyleydi:

Süleymaniye Sancağı, 62.830 Kürt, 32.960 Türk, 7.210 Arap olmak üzere toplam 103.000 kişi.

Kerkük Sancağı 97.000 Kürt 79.000 Türk, 8.000 Arap olmak üzere 184.000 kişi.

Musul Sancağı, 104.000 Kürt, 35.000 Türk, 28.000 Arap, 18.000 Yahudi, 31.000 diğer gayri müslimler olmak üzere toplam 216.000 kişi.

Musul Vilayeti Toplam nüfusu 263.830 Kürt 146.960 Türk 43.210 Arap, 18.000 Yahudi ve 31.000 diğer gayri müslimler olmak üzere toplam 503.000 kişi.

Yani İsmet Bey'e göre Musul Vilayeti'nde toplamda 410.790 Türk ve Kürt yaşamaktaydı, Musul şehrinde Türkçe, Kürtçe ve Arapça olmak üzere üç dil birden kullanılmaktaydı, fakat bu şehirde oturanlardan Arapça konuşanlar ve Arap sayılanlar, aslında Türk'tü. Bunlar uzun süre Araplarla ilişki kurmuş olmalarından dolayı her iki dili birden öğrenmişlerdi! Dahası Yezidiler de Kürt'tü, yalnız aralarında mezhep ayrılığı vardı. Bu yüzden onları da birbirlerinden ayrı tutmak doğru olmazdı!

Lord Curzon bu rakamlara alaycı bir dille itiraz etti:

İsmet Paşa bu istatistiklerin her türlü gerçek değerden yoksun olduğunu belirtmemeye izin verir mi? Önce bunların düzenlendiği tarih, başka bir deyimle, yıllarca öncesinin istatistikleri olduğu göze çarpmaktadır, bu Türk istatistiklerinin ve rakamlarının yalnız askerlik hizmetine alınma ve bu hizmetten başışık bulunma çizel-

gelerini hazırlamak için düzenlendiğini İsmet Paşa çok iyi bilir. Böyle olunca benim başvuracağım rakamlar neler olacaktır? Bunlar 1921 gibi yakın bir tarihte Vilatyette bütün olup bitenleri büyük bir özenle kaydetmiş olan İngiliz subaylarının rakamlarıdır. İsmet Paşa bana 'Süleymaniye'ye ve Güney Kürdistan'a ilişkin rakamları nasıl bilirsiniz?' diye sormuştur. Bu konuda kendisinden daha çok bilgili olmam gerekir, çünkü İngiliz siyasi görevlileri, 1917 Ekim'inden ya da Kasım'ından başlayarak, Türklerin Revanduz'daki askerî hareketleri yüzünden geçen bir kaç hafta için geçici olarak geri alınmalarına kadar Süleymaniye'de aralıksız oturmuşlardır. İngiliz subaylarından biri şimdi de orada bulunmaktadır. Bu süre içinde, bu kazada rakam elde etmek için Türk temsilci heyeti hangi yollardan yararlanabilmiştir? Şimdiki halde Süleymaniye kazasında tek bir Türk bile yoktur, yıllardır durum böyledir. Bu yüzden vereceğim rakamları söylediğim zaman Konferans bunların bilimsel bir temele dayandığına güvenebilir.

Bugün Musul vilayeti nüfusuna ilişkin gerçek rakamlar işte şunlardır: Araplar 186.000, Kürtler, 455.000, Türkler 66.000, Hristiyanlar 62.000, Yahudiler 17.000.

Lord Curzon ardından Kürtler konusunda uzun konuşmasında şunları söyledi:

Kürtlerin Türk soyundan olduğunu tarihte ilk defa bulup çıkararak, belgelerinden birini kaleme alırken, Türk temsilci heyeti olmuştur. Bugüne kadar hiç kimse bunun böyle olabileceğini aklına bile getirmemiştir. Bu halkın kökeni oldukça karanlıktır. Dipnotlarından birinde İsmet Paşa Kürtlerin Turan asıllı olduğunu görüşünü öne süren tek bir kaynak göstermiştir, fakat bu görüşe en yetkili yazarlar katılmadıkları gibi gerçekte de bildiğim kadarı, bu görüşü hiç kimse paylaşmamaktadır. Kürtler bir İran dili konuşmaktadırlar, görünüşleri Türklerden tamamiyle başkandır, görenekleri ve kadınlarla ilişkileri bakımından da Türklerden ayrılmaktadırlar. Ben Kürtlerin memleketinde buldum, Kürtlerin yanında kaldım, bu konuda bir uzman olduğumu iddia etmemekle birlikte, her zaman bir Türkü bir Kürtten ayırabileceğime bahse girerim, kör değilsem, birini ötekiyle karıştırmam. Şimdi Türk olarak sahip çıkılmak istenilen bu Kürtler, yüzyıllar boyunca dağlarda kendi başlarına bağımsız yaşamışlardır. Kürtler, İstanbul'dan gelen her türlü madahalelere karşı direnmişlerdir. Türk hükümeti Güney Kürdistan üzerinde hiçbir zaman etkili bir otorite kuramamıştır. Türk valilerinin bu memlekete giremedikleri sık sık olmuştur, yolculuklarını oraya kadar uzatabilmek için uzun süre bekledikleri çok görülmüştür, bir kez buraya gelince de ancak çok zayıf bir otorite kullanabilmişlerdir. Savaş sırasında, bu bölgenin Kürtleri, Türklerle ne şekilde olursa olsun hiçbir yardımda bulunmamışlardır, gerçekte savaşlardan birine herhangi bir yardımda bulunmuşlarsa bu yardım İngilizlere yapılmıştır. (...) İsmet Paşa

Ankara parlamentosunda bir çok Kürt milletvekili olduğunu söylemiştir. Olabilir, fakat parlamentoda Güney Kürdistan'ın tek bir milletvekili olduğunu ciddi olarak iddia etmekte midir? Herhangi bir zaman Süleymaniye'den tek bir milletvekili çıkmış mıdır? Ankara'nın Kürt milletvekillerine gelince, onların nasıl seçilmiş olduklarını kendi kendime sormaktayım. Halk oyuyla seçilmiş tek bir milletvekili var mıdır? Bütün bu insanların doğrudan doğruya atanmış oldukları ve bunlar arasında bir takımının, dil bilmedikleri için Meclis'in çalışmalarına katılmadıkları herkesçe bilinmektedir. Bu yüzden Ankara'da Kürt topluluğunun parlamentoda temsil edildiği iddiasına ağırlık vermek gerektiğini sanmamaktayım.

Türklerle Kürtler arasındaki genel ilişkilere gelince, Kürtlerin Türk yönetiminden hoşnutsuzlarını sürekli olarak açıkladıklarını herkes bilmektedir. Dört yıldır İngiliz Hükümetine hayal kırıklığına uğramış Kürtlerden gelen ve Kürdistan'ın özerkliği ya da bağımsızlığıyla ilgilenmemizi isteyen protestolar yağmaktadır. Fakat Türk Temsilci Heyetinden İngiltere'nin bir tek Kürdü bile İngiliz sisteminin içine sokmasını bir an bile düşünmemesini rica ederim. Aldığımız bütün bilgiler göstermektedir ki, Kürtlerin kendi bağımsız tarihleri, görenekleri, gelenekleri ve karakterleriyle, özerk bir soy olarak ortaya çıkmaları gerekmektedir. Yönetimimizin amaçlarından ve gerçekten -tam olmasa bile- elde edilen sonuçlardan biri, bu bölge için özerklik sistemi kurmak olmuştur, bu mahalli özerklik sisteminin kendi yönetimi ve yazılı bir Kürt dilini öğretmeye çalışacak kendi okulları olacaktır. Bu koşullar altında, neden bu halk Ankara'ya teslim edilsin ve niçin orada bir plebisite başvurusun? Bu plebisiti isteyen Ankara'dır. Kürtler hiçbir zaman plebisit istememişlerdir. Bu zavallı halk, bunun ne anlama geldiğini de bilememektedir...

Milletvekili seçimleri ve plebisit meselesi

İsmet Paşa akşam oturumunda bu konuşmaya cevap verdi. Cevabında Türkiye'de oturan herkesin aynı ölçüde seçmen olduğunu, onların seçtiği kişilerin mecliste eşit haklara sahip olduğunu, Meclis'te Musul'dan milletvekili olmadığını ama bunun nedeninin Musul'un işgal altında olmasından dolayı serbest seçim yapılamaması olduğunu söyledi. Lord Curzon tekrar söz alarak İsmet Paşa'nın bu milletvekillerinin nasıl seçildiğini, kaç oy aldığını, kimlerin onlara oy verdiğini açıklayamadığını, Musul konuşulurken Musul temsilcisi olmasının da eksiklik olduğunu belirttiikten sonra Musul'da plebisit (halk oylaması) yapmanın neden imkansız olduğuna dair konuştu:

Plebisit bir sınırın saptanması bakımından zararlı ve uğursuz bir yoldur. Önce kimlerin oy vereceğini, oy verme yaşının, o ülkede oturma şartlarının ve süresinin ne olacağını kararlaştırmak gerekir. İsmet Paşa'nın söylediği gibi Musul nüfusunu

büyük bir kısmı göçbedir. Bu nüfus içinde kimler oy verecektir ve bunlar hangi ilkelere göre seçilecektir? İkinci olarak oy verme sırasında güvenliği sağlamakla kimin görevli olacağını sağlamak gerekir. Hangi ordu Kürdistan'da asayışı sağlamaya gelir? Plebistler, iç içe girmiş bir halka değil de birleşmiş bir halka ve çözümlenecek sorun karmaşık değil de basitse uygulanabilir.

Bu arada, İsmet İnönü'nün her konuşmaya "Biz Türkler ve Kürtler" diye başlaması sadece İngilizleri değil, meclisin ırkçı-Türkçü kanadından gelen İkinci Delege Dr. Rıza Nur'un da tepesini attırılmıştı. Rıza Nur İsmet Bey'in "Kürt olduğunu" nasıl keşfettiğini şöyle anlatacağı:

Akşamları yemekten sonra İsmet'le bir iki saat laf yapıyoruz. Sonra çalışıyoruz. Benim Türkçülüğüme ait tetkikatımı souyor. Kendisi hareketli Türkçülüğünden bahsediyor. Türk ocağında aza olduğunu söylüyor. Bir akşam nasılsa gaflet edip bana dedi: Bitlis'te Türk var mıdır? İsmet pek kurnaz. İçi dışına taban tabana zıt bir adamdır. Nasıl gaflet edip de bu lafı, bu sırrını [ağzından] kaçırdı. O aleme kendisini Malatyalı bir Türk gösteriyor. Halbuki babası Malatya'da sade mahkemede zabıt katipliği etmişti. O da az bir müddettir. Kenisine 'Şehirde Türk vardır' diyerek teselli edici bir laf söyledim. Fakat bu sırta vakıf oluştum beni alt üst etti. Vicdanımı bir gazap ateşidir kapladı, içimi yaktı. Demek İsmet Kürt'tür. Hem de koyu Kürt! Türk değilmiş ha! Biz bu heyetin başından abaza diye Rauf'u attırdık. Türk diye bir halis Kürt getirmişiz, vah yazık!...

Hasan Hayri Bey'in telgrafı

Dersim Mebusu Hasan Hayri Bey'in muhtemelen bu günlerde Ankara hükümetine desteğini Nuri Dersimi şöyle anlatıyor:

Bir gün Hasan Hayri, Dersim aşiret liderleri ve ben Xozat'ın Ferhadan aşireti lideri Cemşid'in evinde bir toplantı yapmıştık. Bu toplantıda Hasan Hayri söz alarak şunları anlatmıştı: Lozan Barış Konferansı'nda Sevres Anlaşması söz konusu olurken, Kürtlerin Türklerden ayrılmak isteyip istemedikleri konusunda bir soru ortaya atılmıştı. Bu konu 1922'de bir telgrafla Millet Meclisi'nden soruldu.

Akdedilen gizli bir oturumda Mustafa Kemal Kürt mebusların fikrini öğrenmek istemişti. Ben söz aldım ve Kürtlerin Türklerden ayrılmayacaklarını kesin bir dille açıklayarak, bu sözlerimi Hz. Muaviye'den bugüne kadar cereyan ederek olayları syarak tarihen ispata çalıştım.

Bu sözlerimden son derece memnun kalan Mustafa Kemal sevincinden ayaklarını yere vuruyor ve beni çılgınca alkışlıyordu. Hatta ertesi gün Kürt milli kıyafetiyle meclise gelmemi benden rica etti. Ben ve diğer Kürt mebus arkadaşlarım, ertesi gün Kürt milli kıyafetiyle meclise geldik ve Lozan Konferansı'na telgraflar çekerek Kürtlerin ayrılmayacağını söyledik.

(Davami səh. 16-da)

100 yıl önce Lozan'da, "Kürt Meselesi" nasıl ele alındı?

(Övvəli səh-15-də)

Lord Curzon rest çəkiri

30 Ocak 1923 günlü oturumda İtilaf Devletleri, Türkiye'ye sekiz maddelik bir "barış projesi" sundular. Projenin son maddesi "Irak hududu, yani Musul Meselesi Milletler Cemiyeti'ne havale edilecek" şeklindeydi.

Anlaşmazlıklar böylesine keskinken, Lord Curzon son kozunu oynadı ve müttefiklerine, 2 Şubat 1923 tarihinde Lozan'dan ayrılacağını, o tarihe kadar anlaşma imzalanmazsa sorumluluk kabul etmeyeceğini söyledi. Bu blöfü duyan İsmet Paşa öyle telaşlanmıştı ki, Ankara'ya ne yapması gerektiğini soran telgrafa kendi görüşünü ekledi. Ona göre, Musul meselesinin halli daha sonraya bırakılarak, Lozan Barış Antlaşması hemen imzalanmalıydı! Delegasyonun diğer iki önemli adamı, Hasan Bey kararsız iken, Rıza Nur fikre şiddetle karşı çıkıyordu. Ankara'da, Başbakan Rauf Bey ve Hükümet, İsmet Bey'le aynı şeyi düşünürken mebusların büyük çoğunluğu Musul'un silah kullanılarak alınmasından yanaydılar.

Bu cepheleşme TBMM'de Birinci ve İkinci Grup arasındaki görüş farklılıklarına da yansdı. Mustafa Kemal'in başını çektiği Birinci Grup, Misak-ı Milli'den bazı tavizler verilmezse barışa kavuşulamayacağını düşünüyor, Ali Şükrü Bey ve Hüseyin Avni Bey'in başını çektiği İkinci Grup ise Musulsuz bir andlaşmaya razı değildi. Sonunda TBMM, İkinci Grup'un baskısıyla görüşmelerde taviz verilmemesi yönünde bir karar aldı. Elbette bu durum görüşmeleri kilitledi ve 4 Şubat'ta görüşmelere ara verildi. İsmet Bey Köstence üzerinden 16 Şubat'ta İstanbul'a döndü.

İzmit Basın Konferansı'nda Kürt özerkliği

İsmet Paşa ve ekibi Lozan'da ter dökerken, Mustafa Kemal'in 14 Ocak 1923'de başlayan ve 20 Şubat'a kadar 35 gün süren Batı Anadolu gezisi kapsamında (kendisine 18 Şubat'ta İsmet Bey de katılmış, ikili 20 Şubat'ta İstanbul'a birlikte dönmüşlerdi) 16 Ocak akşamı başlayıp 17 Ocak sabahına kadar, İzmit Kasrı'na davet ettiği dönemin ünlü gazetecileri yaptığı sohbet toplantısına Vakıf'ten Ahmet Emin (Yalman), Tevhid-i Efkâr'dan Velit Ebuzyiya, İleri'den Suphi Nuri (İleri), Tanin'den İsmail Müştak (Mayakon), Akşam'dan Falih Rıfkı (Atay), İkdâm'dan Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), İzmit İleri'den Kılıçzade İsmail Hakkı ile Kızılay Derneği Başkanı Dr. Adnan (Adivar) ile Halide Edip (Adivar) özel olarak çağırılmıştı. Kürtlerle ilgili olarak şunlar konuşuldu:

Ahmed Emin Bey – Kürt sorununa temas buyurmuşunuz. Kürtlük sorunu nedir? Bir iç sorun olarak temas buyurursanız çok iyi olur.

Mustafa Kemal – Kürt sorunu bizim yani Türklerin çıkarına olarak da kesinlikle söz konusu olamaz. Çünkü bildiğiniz gibi bizim milli sınırlarımız içinde var olan Kürt unsurları o şekilde yerleşmişlerdir ki pek az yerlerde yoğunudur. Fakat yoğunluklarını kaybede kaybede

ve Türk unsurunun içine gire gire öyle bir sınır doğmuştur ki, Kürtlük adına bir sınır çizmek istersek tür-lüğü ve Türkiye'yi mahvetmek gerekir. Sözelimi, Erzurum'a kadar giden Erzincan'a, Sivas'a kadar giden Harput'a kadar giden bir sınır aramak gerekir. Ve hatta Konya çöllerindeki Kürt aşiretlerini de gözden uzak tutmamak gerekir. Dolayısıyla başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereğince zaten bir tür yerel özerklikle oluşacaktır. O halde hangi livanın halkı Kürt ise, onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir. Bundan başka Türkiye'nin halkı söz konusu olurken onları da beraber ifade etmek gerekir. İfade olunmadıkları zaman bundan kendilerine ait sorun yaratmaları daima mümkündür. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem Kürtlerin hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur ve bu iki unsur, bütün çıkarlarını ve kaderlerini birleştirmişlerdir. Yani onlar bilirler ki, bu ortak bir şeydir. Aynı bir sınır çizmeye kalkışmak doğru olmaz.

İleriki yıllarda koyu renkli olarak işaretlediğim cümleler sansürlenecekti ancak 1923 Ocağında ima edilen bu özerkliğin anlamı neydi? Mustafa Kemal Kürtlere bu vaadi, Lozan'da Musul'un İngilizlerden kopartılmayacağını anlaşıldığı, dolayısıyla Meclis'teki Kürt milletvekillerinin kıyameti koparması ihtimalinin olduğu günlerde yapılmıştı. Özerklik vaadiyle, Kürt muhalefetinin yumuşatılması hedeflenmiş olmalıdır. O zamana dek, Kürtleri Milli Mücadele'ye katılmaya razı etmek için hem özerklik hem de özerk bölgenin kalbi olacağı belli olan Musul'u kurtarma hedefinin canlı tutulması gerekmişti. Ama Mustafa Kemal'in kafasındaki modernleşme projelerine hız vermek için, bir an önce Lozan'ın imzalanmasına ihtiyacı vardı.

Lozan Barış Görüşmelerinin 4 Şubat 1923'te kesintiye uğraması üzerine, Lozan delegasyonu Ankara'ya döndükten sonra, 27 Şubat-6 Mart 1923 tarihleri arasında TBMM'de özellikle Musul'suz bir anlaşma imzalamaya hazır olan Birinci Grup ile buna karşı çıkan İkinci Grup üyeleri arasında ateşli tartışmalar yaşanmıştı.

TBMM'de 27 Şubat'tan 6 Mart 1923'e kadar süren görüşmelerde, Mustafa Kemal'e muhalif mebusların oluşturduğu İkinci Grup hükümetin Musul politikasını ağır şekilde eleştiriyordu. Meclisteki Kürt asıllı milletvekilleri, Musul'un Kürt vatani olduğunu söyleyerek Musul'un kesinlikle bırakılmamasını istiyorlardı. 6 Mart'taki görüşme sırasında Birinci Grup'un kurucusu Mustafa Kemal, ikinci Grubun lideri konumundaki Ali Şükrü Bey'in üzerine yürümüşü.

Ancak Lozan heyetindeki "Kürt temsilcinin" görevini yaptığına dair de kuşkulardı. Örneğin Zülfü Bey'in "Kürdistan mümessili" olarak heyete katıldığı iddialarını Kadri Cemil Paşa (Zınar Silopi) anılarında şöyle reddeder:

Kuva-yı Milliye Hükümeti Yunanlıları denize döktünden sonra Lozan'da toplanan Barış

Konferansı'nda Kürtlerin milli haklarına ilişkin hiçbir konu konuşulmadı. İşin ilginç, maalesef Kürt Cemiyeti delegasyonunca bu konferansa bir başvuru yapılmadı. Üstelik iki defa toplanan Lozan Konferansı'na katılan Türk delegesi İsmet Paşa bir defasında milletvekili Zülfü Bey'i Kürt sıfatıyla beraberinde götürerek, orada 'biz Kürtler, Türklerle kardeşiz, ayrılmak istemeyiz, aramızda fark yoktur' dedirtmek suretiyle kendilerine karşı tarihi lanetle lakı bir ihanet yaptırdı.

Hakikaten de 4 Mart 1923 tarihindeki gizli celsede Lozan Barış Konferansı'ndaki son durum hakkında TBMM'ye bilgi veren Zülfü Bey, Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey'in "Musul meselesi etrafındaki son verilen teklif üzerine istifa etmiş, ahiren (sonra) istifasını geri almış. Böyle bir şey vaki midir, değil midir?" sorusuna "Musul meselesinden zaten sıkılmıştım ve hatta o zamanda hasta idim. Gelmeyi münasip görmedim. Zaten gelseydim İzmit veya Adapazarı'nda oturacaktım. (...) Ben buruya gelirim, sulh da bozulursa üzerime mesuliyet almazdım" diye cevap vermişti.

Bu tavrın açıklamasını Mustafa Kemal'in İsmet İnönü'ye 1965 yılında gönderdiği mektuptan öğrenebiliriz:

Hele Kürdistan mümessili, bu sıfatla Lozan'da kadar yedekte götürülen Zülfü Bey, Lozan Muahedesinin müzakeresi sırasında bilhassa "akalliyetler meselesi" konuşulurken, içtima salonunda hazır bulunup Kürt milleti adına görüşünü -müsbet veya menfi-beyan edeceği yerde, İsmet Paşa'dan aldığı talimat ve direktif dairesinde hareket ederek, o gün kendisine hasta pozunu vermiş, başına ve çenesine havlular sarıp hasta taklidi yaparak, otel odasından çıkmamış, gecelik entarisi ile oturmayı tercih etmiş. (Bu tafsilat bilhassa müteveffa tarafından, kendi damadı muhterem Doktor Sedat Altuğ'a anlatılmış olduğunu, bu muhterem doktoru Diyarbakır'deki evlerinde ziyaret ettiğimde bir vesile ile bana anlatılmış idi. Bu muhavere sırasında, rahmetlinin kerimeleri, yani doktorun refikalı da hazır bulunuyordu.) Bu hareketleri ile sanki, İsmet Paşa ve Zülfü Bey, devlet hudutları içinde Kürdün adem-i mevcudiyetini bir anda temin etmiş olmuşlar.

Seçim kararı alınıyor

Mustafa Kemal, Musul tartışmalarını bittikten sonra 13 Mart'ta Güney vilayetlerini kapsayan bir geziye çıkmış, 15 Mart'ta Adana'da, 17 Mart'ta Mersin'de, 18 Mart'ta Tarsus'ta, 20 ve 21 Mart'ta Konya'da, 23 Mart'ta Afyon'da, 24 Mart'ta Kütahya'da kendisini karşılamaya gelen halka hitaben konuşmalar yaptıktan sonra 25 Mart'ta Ankara'ya geri dönmüştü. Bu gezi bir anlamda nabız yoklama gezisi olmalıydı çünkü gezi den bir hafta sonra TBMM Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda, 1 Nisan 1923 tarihinde, Meclis'in yenilenmesi için seçimlere gidilmesine karar verdi. Mustafa Kemal ve ekibiyle hesaplaşmak için seçimleri bir fırsat olarak gören muhaliflerin

toplantığı "İkinci Grup" da buna karşı çıkmadı. El birliğiyle 3 Nisan'da seçim kanununda değişiklik yapıldı ve 25 olan seçmen yaşı 18'e indirildi, 50 bin erkek yerine 20 bin erkek için bir milletvekili seçilmesine karar verildi, vergi verme şartı kaldırıldı. Buna karşılık Milletvekili olmak için Türkiye Devleti halkından olmak, 30 yaşını bitirmiş olmak, Türkçe konuşmasını bilmek, birden fazla seçim çevresinden aday olabilmek gibi şartlar korundu.

8 Nisan'da Mustafa Kemal, Dokuz Umde'yi yayımlayarak Halk Fırkası'nın seçim programını açıkladı.

15 Nisan'da 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na alelacele bir ek yapılarak "TBMM hükümetlerinin kararlarına muhalefet etmek ve saltanatı geri getirmeye çalışmak vatana ihanet suçu" olarak tanımlandıktan sonra meclis kapanmış ve seçim ortamına girilmişti. Yani Mustafa Kemal'in otoriter tavrını halk nezdinde teşhir etmek için seçimleri fırsat olarak gören İkinci Grup'un, artık ağzından çıkacak her cümle "vatana ihanet" tanımı içine sokulabilecekti. Mustafa Kemal aday listelerini hazırladı ve belirlenen isimler seçim bölgelerine gittiler.

Bunlar olurken, Lozan Barış Görüşmelerinin ikinci dönemi 23 Nisan'da başladı. Taraflar 17 Temmuz'a kadar Musul konusu hariç diğer konularda anlaşılabilir. Nihayet 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalandı. Lozan Barış Antlaşması, 11 Ağustos 1923'te açılan 287 üyeli yeni Meclis (İkinci Meclis) tarafından 23 Ağustos 1923'te onaylandı. Ancak üyelerinin tamamını "Ebedi Şef" in seçtiği bu mecliste bile, oylamaya 59 milletvekili katılmadı, katılan 227 üyeden de 213'ü "kabul", 14'ü "ret" oyu verdi.

23 Nisan 1920-15 Nisan 1923 arasında faaliyet gösteren Birinci Meclis'te 72'den fazla "Kürt" milletvekili olduğunu düşünen İsmail Göldaş'a göre, İkinci Gruba dahil Kürt milletvekillerinin hiçbiri İkinci Meclis'e aday gösterilmemiş, dolayısıyla seçilmemiş. İkinci Meclis'te Lozan Barış Antlaşması'na "kabul" oyu verenler arasında "Kürt illerinden gelen/Kürt illerinde doğan milletvekilleri" çoğunlukta idi. Ancak bu milletvekillerinin çoğu Kürt değildi. Aynı şekilde "red" oyu verenler arasında da "Kürt illerinden" seçilmiş veya bu illerde doğmuş olup, Kürt olmayanlar vardı.

Türk-İngiliz uzlaşmasında görünmez olan Kürtler

Sonuç olarak konferansta Kürtlerin adeta avukatı gibi davranan Lord Curzon, belki farkına varmadan belki de İngilizler için de Kürt sorununun "has-sas" bir konu olduğu için, konuyu "uluslar platformunda" değil, "dinsel bir platformda" ele almasının azınlıklar konusunda Türkiye'nin elini rahatlatmış ve Türkiye lehine bir sonuç yaratmıştı. Oturumlarda sıkça Kürt, Kürdistan, Kürt milletvekili, Kürt halkı, Kürt dili, Kürt özerkliği terimleri geçtiği halde İngiltere ve Türkiye bu terimleri seçerek kullanmışlardı. İngilizler Lozan'da, Sevr'deki tutumlarını (Irak'ta özerk Kürdistan kurma planlarını) tamamen

terketmişlerdi. Bunda Musul'un zengin petrol yataklarını Türklere kaptırmama arzusunun rolü çok büyüktü. Aynı şekilde Türk tarafı da konunun Kürt Meselesi'ne dönüşmemesi için elinden geleni yapmıştı. Misak-ı Milli sınırları içinde olup olmadığı hep muğlak bırakılmış olan Musul'u (mesela Mudanya Mütarekesi'nde Musul hiç gündeme gelmemişti) esas olarak Kürdistan'ın isyancı tarihinden dolayı bir güvenlik sorunu olarak ele almışlardı. Türk tarafının bu siyasasına TBMM'nin Kürt milletvekilleri de destek vermişti.

"İkinci Adam" İsmet İnönü bir röportajında genel tabloyu şöyle özetlemiştir:

Sevr Muahedesini ile Kürtler, Türkler gibi kendi vatanlarını tehlikeye maruz gördüler. Çünkü Sevr Muahedesini hükümlerine göre, Doğu Anadolu'da Ermenistan hududu bitişiginde bir Kürdistan devleti kurulacaktı. Kürtler, Türk vatanının kendileriyle beraber, bilhassa doğuda, Ermeni tehlikesine maruz kalacağını biliyorlardı. Milli Mücadele'nin devamınca canla başla beraberlik gösterdiler. Sonra Lozan Muahedesini yapılırken de Kürtler vatansever olarak Türklerle beraber bulunmuşlardı. Kürtler Ermeniler gibi Lozan'a gelip bize müracaat etmediler. Hatta biz Lozan'daki konuşmalarımızda Milli davamızı 'Biz Türkler ve Kürtler' diye bir millet olarak müdafaa ettik ve kabul ettirdik. Şeyh Sait İsyanı Kürtlerin bu umumi tutumundan ayrılan ilk işaretti.

Bu değerlendirmeyi yaparken İsmet Paşa'nın "üstünden atlattığı" iki olaydan ilki Kürtler için manevi açıdan çok önemli bir kurum olan Halifeliliğin 3 Mart 1924 tarihinde ilga edilmesi; ikincisi 20 Nisan 1924'te katı merkezietçi Türk-ulus devletinin kuruluşunun senedi olan 1924 Anayasası'nın kabulü idi. Dolayısıyla, İsmet Paşa'nın iddia ettiği gibi Lozan'da Türk tezlerine destek veren, Türk ulus-devletinin Büyük Devletler tarafından tanınmasına büyük katkı sunan Kürtlerle Türklerin arasını açın Şeyh Said İsyanı değildi. Aksine, Lozan sürecinde Kürt milliyetçiliğini özerklik vaadi ve Ermeni devleti tehdidiyle yedeğine alan Türk milliyetçiliğinin temsilcisi olan Kemalistlerin, 490.000 km2 olan Kürdistan coğrafyasının 230.000 km2'sini Türkiye'ye, 170.000 km2'sini İran'a, 75.000 km2'sini Irak'a, 15.000 km2'sini Suriye'ye bırakan Lozan'ı imzalar imzalamaz, Kürtlere bırakın eşit yurttaş haklarını tanımayı, Müslüman olmayan gruplara tanıdıkları azınlık haklarını bile tanımayacaklarını göstermeliydi. 1925 Şeyh Said İsyanı bahanesiyle çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu eşliğinde hem ülkedeki her türlü muhalefet bastırıldı hem de Osmanlı'dan beri yarı-özerk statüyü sahip olan Kürtler için günümüze dek sürecek ağır asimilasyon, inkâr ve imha süreci başlamış oldu. Böylece "Lozan", Türk milliyetçiliğinin Türk olmayan halklara karşı açtığı 100 yıllık savaşın başlangıcını sembolize eden bir terim oldu.

Nameyek ji United National û Unesco re

Konê Reş

Di vî çerxê 21ê de, eyb û şermek mezin e ji United National, Unesco û dewletên cîhanî yê azad û mirovhez re ku welatek wek Kurdistanê ta niha bê nav û sînor di nexşeya gerdûnê de maye..!

Eger tolhilda ji Selahedîn Eyûbî be, çi gunehê me heye..? Va 836 sal derbas bûn.. Heyfa vî welatê ku agir lê hatiye dîtin,

genim lê hatiye çandin, hesp lê hatine xwedikirin û şaristaniyên mezin li ser xaka wê hatine avakirin.. Ew şaristaniyên ku li ser peravê çemên Dicle, Firat û Xabûr hatine avakirin, ne kêmfî şaristaniyên ku xelkên Hindê li ser çemê Sindê û xelkên Misrê li ser çemê Nîlê avakirine..

Sed mixabin ku roja îro, ev Kurdistanê ku warê olên Xwedê; Êzêdî, Cihû, Xiristiyan û Misilmana ye, navê wê di nexşeya gerdûnê de nayê nivîsandin û ala wê di nav alên netewên dinyayê de li New Yorkê nayê xuya kirin..!

Eger ji 200 salî ve hin şaşiyên welatîyên wê hebin jî, ew jî ji encamê Osmaniyan û wan dewletên xwedî biryar bûn.. Xelkên wê ne dewlet bûn.. bin dest bûn.. û kesên bindest ne azad in, ne serbest in, ne xwedî biryar in.. di encam de nabin xwedî sûc..

Ji Unesco re; eva ku em gazinan jê dikin..! Ev saziya Netewên Yekbûyî (United Nation), ya ku

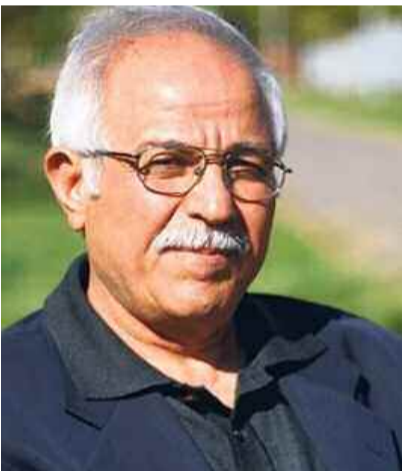
karê wê parastina ziman, kelepur û pêmayê milletên dinyayê ye.. ka ji bo parastina ziman kultura xelkên Kurdistanê çi kiriye? Ev zimanê ku ji sed salî ve, ji morkirina peymanê Lozanê ve toşî dizî û talana gelên ciranên me dibe û çavên me dihatina hawara wê de qerimîn..!

De bes e ji we re loo! Va 836 sal di ser Selahedîn Eyûbî re derbas bû, 100 sal di ser Lozanê re buhirîn, ma ne guneh û xisarek mezine ji dinyayê re ku zimanê welatîyên (Kurdistanê), hin bi hin biçilmise û ber bi mirinê ve here?

Bela hûn xweş bawer bin, ta berf û baran li ser çiyayê Hekarî, Ararat, Cûdî, Barzan û Pîrmegron bibare, kes nikare kirasê xwe li xelkên Kurdistanê bike û kesmên wan biguherîne.. Ta ku çemê Dicle, Firat, Xabûr û Zab biherikin û kurdperwerek hebe kes nikare zimanê xelkên wê biguherîne.. Erê gazinên me ji we pir in!

Qamişlo 24.7.2023

Li Herêma Federe ya Kurdistanê divê hilbijartin dereng nekeve...

İbrahim GUÇLU

Dejenerasyoneke ne demokratîk derkeve holê û sîstema demokratîk bikeve nav zeafeke mezin.

Wek tê zanîn beriya Dewleta Iraqê di sala 2005an de encama referanduma makezagona nû bibe dewleta federal, li Herêma Azad ya Kurdistanê biryara dewleta federal û demokrasiyê hatibû wergirtin. Li Kurdistanê gorî sîstema federal avabûnê dest pêkir. Rêvebiriya Herêma Azad ya Kurdistanê jî, bi rêya Meclîsê Kurdistanê hat meşandin. Loma jî hilbijartinê giştî ji bona Meclîsê û serokê Herêma Azad ya Kurdistanê hat li darxistin.

Sîstema federal û demokratîk ya li Herêma Azad ya Kurdistanê ji bona sîstema federal ya Iraqê jî bû bingeh. Piştî ku di sala 2005an de Dewleta Iraqê bû dewleteke federal, li Iraqê Meclîsa Federal û li Kurdistanê jî Meclîsa Federe ji bona rêvebirina Iraqê û Kurdistan, Serokê Meclîsê, Hikûmet, serokên xwe hilbijartin.

Meclîs Dewleta Federal, encama hilbijartinê giştî li Iraqa federal û li Kurdistanê tê ava kirin. Meclîsa Kurdistanê jî, encama hilbijartinê li Herêma Federe ya Kurdistanê tê ava kirin.

Hezar mixabin girêdayî şertên taybet yê Iraqê û Kurdistanê hilbijartin, di wexta xwe da nayên li

darxistin. Loma jî li Dewleta Federal ya Iraqê hilbijartinê dawî gelek dereng hat li darxistin. Piştî hilbijartinê jî Hikûmeta Dewleta Federal piştî 10 mehan ava bû.

Hezar mixabin heman pirsgirêk li Kurdistanê jî heye. Demekî dirêj e ku li Kurdistanê hilbijartinê giştî nehate li dar xistin.

Ev yeka jî di xebata Meclîsê û Hikûmetê de dibe sedemê nexweş yê girîng. Wek tê zanîn demê dirêje ku YNKê beşdarî xebatên Meclîsê û Hikûmetê nabe. Ew rewşa jî dibe sedem ku pirsgirêk zêde bibin û çareser nebin. Dejenerasyoneke ne demokratîk derkeve holê û sîstema demokratîk bikeve nav zeafeke mezin. Pêwendiyên partiyên xirab dibin û pirsgirêkên di nav wan de bi riyeke demokratîk çareser nabin, çareseriyên ji derveyî demokrasiyê derdikevin holê.

Ew jî, ji bona pêşketina siyasî, civakî, aborî ya Herêma Federe ya Kurdistanê astengî çê dike. Herêma Federe ya Kurdistanê û Hikûmeta wê li hemberî ereban, li hemberî Hikûmeta Federal ya Iraqê bê hêz dixê. Ew jî dibe sedem ku pirsgirêkên dualî çareser nebin û an jî dereng çareser bibin.

Wek tê zanîn ku zêdetir pirsgirêk jî di mijara darayî (bütçeye) de derdikeve holê. YNKê û Goran vê rewşê îstîsmar dikin û dikevin nav tevgerên gelek xeter, ji bona Sileymaniyyê butçeyeke taybet dixwazin. Ew qewimandina jî, ji bona parçebûn û qelsbûna Herêma Federe ya Kurdistanê şertan amade dike.

Wek tê zanîn PDKê serî li Komîteya Bilind ya Hilbijartinê xistiyê ku li Herêma Federe ya Kurdistanê hilbijartinê bê li darxistin.

PDK, di hemandem de jî, ji partiyên Kurdistanê daxwaz kiriye ku ew jî di mijara hilbijartinê giştî de çalak û xîretkar bin. Hezar mixabin YNKê û Goran di vê mijarê de jî

erka xwe cîbicî nakin. Pêşiya hilbijartinê giştî digrin. YNKê, ji aliyekî de jî, ji bona hilbijartinê parêzgehî li Dewleta Federal ya Iraqê bi hêzên tarî re û bi taybetî jî bi PKKê re dixwaze tîfaqan çê bike. Şik tune ye ew helwestek û tevgerê gelek xeter e.

Loma jî, ji bona ku li Herêma Federe Ya Kurdistanê rewş xirabtir nebe, hilbijartinê giştî divê zêde dereng nayê xistin.

Ji bona ku Herêma Federe ya Kurdistanê pêş bikeve, divê her partiyeke Kurdistanê bi berpirsiyarî tevbigerin. Lewra jiyana û avayî ya Herêma Federe ya Kurdistanê ji bona hemû kurdên dinyayê û kurdên çar parçeyên Kurdistanê girîng e û pêşeroja kurdan e. Pêşeroja kurdan dê li ser bingeha Herêma Federe ya Kurdistanê ava bibe.

Li Herêma Federe ya Kurdistanê hilbijartin, ji bona ku demokrasi li Kurdistanê pêş bikeve û kamil bibe jî pêwîst e.

Hilbijartinê pêşiya dejenerasyona berpirsiyaran jî digre û berpirsiyaran nûjen dike û diguherîne..

Berpirsiyarên bi hilbijartinê bîn tespît kirin, zêdetir ji Kurdistanîyan re baştir xizmet dikin. Di avabûna Herêma Federe ya Kurdistanê de aktiftir dibin.

Hilbijartin, di heman demê de hesab pirsîn û hesab dayina partiyên siyasî û berpirsiyaran û Hikûmatê ye.

Partiyên ji gel re xizmet dikin qezenç dikin, partiyên ji gel re xizmet nakin wenda dikin. Ew jî, ji bona nûjenbûna partiyên siyasî dibe mekanîzma û disîplîneke girîng.

Divê baş bê zanîn ku heger li welatakî hilbijartinê azad nebin, demokrasi jî nabe. Partiyên li dijî hilbijartinan bin, demokrat nabin. Ev rastiya ji bona kesan û berpirsiyaran jî derbas dibe.

Tatwan, 22.07.2023

Nêçîrvan Barzanî li Azerbaycanê ye

Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî bi serdaneke fermî diçe Azerbaycanê.

Rayedarên dewletê li Balafirgeha Bakûyê pêşwazî li Serokê Herêma Kurdistanê Nêçîrvan Barzanî kirin.

Li gor K24ê daye zanîn, Nêçîrvan Barzanî wê ligel Serokomarê Azerbaycanê İlham Aliyev bicive. Di hevdîtîna de tê çaverêkirin ku pêwendiyên Azerbaycanê ligel Iraqê û Herêma Kurdistanê û pêşxistina hevkarîyên di warên cuda de bîn gotûbêj kirin.

PeyamaKurd

Herêma Kurdistanê nûnertiya xwe ya Swêdê ragirt

Ofîsa Peywendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê ragihand ku kar û çalakiyên Nûnertiya Hikûmeta Herêma Kurdistanê ya li Stockholm a Swêdê hate ragirtin.

Ofîsa Peywendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê îro Pêncşemê 20ê Temûzê 2023an di daxuyaniyekê de ragihand, "Em bi tundî wê bêrêziya li Stockholm a Swêdê şermezar dikin ku cara duyem e li dijî Qurana Pîroz tê kirin."

Ofîsa Peywendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê her wiha destnîşan kir ku ew êrîşa li dijî Balyozxaneyê Swêdê ya li Bexdayê "Şer-

mezar dikin ku li dijî urf û yasayên navdewletî û Peymana Viyanayê ya sala 1961an e."

Ofîsa Peywendiyên Derve ya Hikûmeta Herêma Kurdistanê destnîşan kir, "Piştî rêkarên Hikûmeta Federal a Iraqê û Wezareta Derve ya Iraqê, Ofîsa Peywendiyên Derve jî ragirtina kar û çalakiyên nûnertiya hikûmetê li Stockholmê ragihand."

Selwan Momîka yê ku bi eslê xwe Iraqî ye û li Swêdê dijî, li ber deriyê Balyozxaneyê Iraqê ya Swêdê hewl da Quranê, alaya Iraqê û wênayên Muqteda Sedr û Elî Xamîneyî bişewitîne.

Iraqê biryar dabû ku karbirêkerê xwe ji Swêdê vekişîne û ji Balyoza Swêdê yê li Bexdayê xwest ku ji Iraqê derkeve.

Her wiha, alîgirên Tevergera Sedr jî îro serê sibehê berî Selwan Momîka hewla şewitandina Quranê bide bi ser Balyozxaneyê Swêdê ya li Bexdayê de girtin û ew jî bû sedema nîgeraniya Swêd, Amerîka û Yekîtiya Ewropayê û ew serdegirtin şermezar kirin.

Nerina Azad

Премьер-министр Ирака подчеркнул необходимость проведения парламентских выборов в Курдистане

Премьер-министр Ирака Мухаммед Шиас-Судани, обращаясь к избирательной комиссии страны, подчеркнул необходимость определить

конкретную дату парламентских выборов в Курдистане.

17 июля иракский лидер принял делегацию Высшей Независимой избирательной комиссии Ирака (ИНС) для рассмотрения текущей подготовки к провинциальным выборам в стране, которые должны состояться 18 декабря этого года.

"Во время встречи они также подчеркнули важность установления конкретной даты проведения выборов в парламент Иракского Курдистана", — говорится в заявлении, опубликованном пресс-службой Судани.

Отложенные ранее парламентские выборы в Курдистане должны были состояться в ноябре этого года. Но вердикт Верховного федерального суда Ирака постановил, что решение парламента региона о продлении его мандата было "неконституционным", что привело к роспуску парламента, а также избирательной комиссии региона.

Поэтому президент Курдистана в недавнем письме призвал Высшую Независимую избирательную комиссию Ирака определить дату проведения этих выборов. Регион Курдистан в настоящее время ожидает, когда избирательная комиссия Ирака назначит дату и подготовится к голосованию.

kurdistan.ru

Багдад реагирует на новое сожжение Корана

Министерство иностранных дел Ирака 22 июля осудило сожжение копии Корана и иракского флага перед посольством Ирака в Дании. "Министерство иностранных дел решительно и

неоднократно осуждает этот инцидент с оскорблением и кощунством в отношении Священного Корана и флага Республики Ирак перед посольством Ирака в Дании", — говорится в заявлении министерства. Министерство подтверждает свою полную приверженность расследованию этих отвратительных инцидентов, которые нельзя рассматривать в контексте права на свободу выражения мнений или свободу демонстраций, и министерство отмечает, что эти действия вызывают реакцию". В заявлении Федеральное министерство иностранных дел также призвало мировое сообщество наций предотвратить эти взрывоопасные инциденты, которые, по его словам, "поставят под угрозу мир в обществе".

"Министерство призывает международное сообщество безотлагательно и ответственно выступить против этих предосудительных действий, которые ставят под угрозу социальный мир и сосуществование во всем мире".

Сожжение Священного Корана в Швеции и Дании вызвало резкую реакцию правительства и общественности в федеральном Ираке. На этой неделе Багдад выслал шведского посла из-за сообщения о том, что шведские власти разрешили протестующим сжечь копию Корана и иракского флага в Стокгольме.

kurdistan.ru

Курдские лидеры поздравляют мусульман с исламским Новым годом

Власти Иракского Курдистана и партийные лидеры направили свои самые теплые пожелания мусульманам региона и всего мира по случаю исламского Нового года. Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК), в своем заявлении от 19 июля передал свои "наилучшие пожелания" мусульманам в Курдистане и мира, отмечающим исламский Новый год. Президент Курдистана Нечирван Барзани также передал свои искренние пожелания мусульманам, выразив надежду на то, что "Новый год принесет Курдистану, Ираку и всему миру успех и процветание, мир и стабильность". В своем заявлении президент региона также подчеркнул "необходимость сохранения и углубления культуры мирного сосуществования, взаимного уважения и терпимости между всеми религиозны-

ми и этническими общинами Курдистана". Он также пообещал "работать вместе во имя лучшего будущего для нашего народа и страны". Свои поздравления мусульманам направил и премьер-министр Курдистана Масрур Барзани. "В связи с этим священ-

ным событием мы подчеркиваем продвижение истинных принципов ислама, воспитание культуры мирного сосуществования, взаимного признания и религиозной умеренности", — говорится в заявлении премьер-министра от 18 июля.

kurdistan.ru

"Amnesty International": Предлагаемые Ираком законопроекты угрожают свободе слова

Согласно отчету "Amnesty International", федеральное пра-

выражения мнений и мирных собраний", — говорится в

отметил, что "последняя попытка иракских властей подавить свободу выражения мнений свидетельствует об их вопиющем пренебрежении к чрезвычайным жертвам, принесенным иракцами во время восстания 2019 года для защиты своих свобод".

Он также призвал федеральное правительство Ирака "немедленно отозвать эти репрессивные законопроекты", добавив, что "парламент не должен принимать никаких законов, которые необоснованно ограничивают права человека иракцев". В последнее время усилилась критика федерального правительства Ирака со стороны международных правозащитных групп из-за усиливающегося авторитарного отношения к защитникам гражданского общества и простым людям, жалующимся на повсеместную коррупцию, отсутствие надлежащих государственных услуг и постоянную нехватку электроэнергии по всей стране.

kurdistan.ru

вительство Ирака представило в парламент два законопроекта, которые резко ограничат индивидуальные свободы в стране, включая свободу выражения мнений и собраний.

"Правительство Ирака вновь внесло в парламент два законопроекта, которые, если они будут приняты, серьезно ограничат права народа Ирака на свободу

сообщении "Amnesty International", опубликованном во вторник, 18 июля. "Повторное внесение этих законопроектов совпадает с волной судебных преследований людей, критически настроенных по отношению к правительственным деятелям".

В отчете региональный активист "Amnesty International" в Ираке и Йемене Биссан Факих

Тегеран и Анкара призывают к организации заседания ОИС по вопросу осквернения Корана

В субботу, 22 июля, министр иностранных дел Ирана Хосейн Амир Абдоллахиян провел телефонный разговор со своим турецким коллегой Хаканом Фиданом, в ходе которого призвал созвать экстренное заседание "Организации исламского сотрудничества" (ОИС) для обсуждения инцидента с осквернения Корана. В ходе беседы Хосейн Амир Абдоллахиян высоко оценил позицию Турции по осуждению святотатства и предложил безотлагательно созвать внеочередную встречу министров иностранных дел исламских стран-членов ОИС. Об этом сообщает агентство "IRNA".

Подчеркнув дружеские и стратегические отношения между Ираном и Турцией, Хосейн Амир Абдоллахиян передал приглашение министру иностранных дел Турции посетить Тегеран. Он также выразил готовность принять у себя в Тегеране совместную экономическую комиссию двух стран. В ответ высокопоставленный дипломат Турции приветствовал предложение о внеочередной встрече ОИК и вновь заявил о своем осуждении осквернения Корана.

Недавнее сожжение копии Корана в Швеции вызвало гнев в нескольких странах региона, включая Ирак, Иран и Турцию. В Ираке группа демонстрантов, назвавшихся сторонниками "Движения садристов", попыталась напасть на датское посольство в зеленой зоне Багдада и на Республиканский мост. Ранее протестующие напали на посольство Швеции в Багдаде и подожгли часть здания в знак протеста против повторного разрешения сжечь копию Корана и иракский флаг в Стокгольме.

kurdistan.ru

Президент ДПК и министр Франции обсудили развитие связей

Курдский лидер Масуд Барзани, президент "Демократической партии Курдистана" (ДПК), 20 июля принял министра вооруженных сил Франции Себастьяна Лекорню, накануне прибывшего в

Эрбиль с официальным визитом. "Во время встречи стороны обсудили политическую ситуацию в мире, регионе и в Ираке. Они также отметили исторические дружественные отношения между

народами Курдистана и Франции", — говорится в сегодняшнем заявлении штаба Барзани. "Они также подчеркнули важность развития двусторонних отношений и координации. Стороны также обменялись мнениями об экстремизме и угрозах, исходящих от "Исламского государства" (ИГ) в отношении Ирака и региона".

Французский министр прибыл в Эрбиль в среду, и встретился с президентом курдского региона Нечирваном Барзани, чтобы обсудить вопросы, представляющие взаимный интерес. После встречи Лекорню написал в Твиттере: "Францию и Курдистан связывает глубокая дружба. Мы не забываем о приверженности курдских борцов борьбе с терроризмом. Мы будем и впредь стоять на вашей стороне ради безопасности и единства Курдистана и Ирака". kurdistan.ru

Французский министр: ИГ по-прежнему остается угрозой в регионе

"Исламское государство" (ИГ) по-прежнему представляет серьезную угрозу в регионе, заявил в среду, 18 июля, на пресс-конференции в Эрбилье, столице Иракского Курдистана,

министр вооруженных сил Франции Себастьян Лекорню. Замечания французского министра последовали за его встречей с Нечирваном Барзани, президентом Курдистана, где обсуждались различные вопросы, представляющие взаимный интерес.

Лекорню указал, что все стороны "должны больше сотрудничать в разведке и обучении". Выступая вместе с Лекорню, курдский президент подчеркнул важность этого визита и неизменную поддержку Франции Ирака и Курдистана. Он также подчеркнул общее понимание того, что сохраняющееся присутствие ИГ представляет собой опасную угрозу как для региона, так и для всего мира.

Выразив благодарность Франции за поддержку и дружбу, президент подтвердил, что курдский народ всегда будет помнить помощь Франции. Кроме того, оба лидера подчеркнули важность выполнения Синджарского соглашения и содействия безопасному возвращению представителей езидской общины в Синджар.

Перед визитом в Эрбиль министр вооруженных сил Франции во вторник прибыл в Багдад, где провел встречи с премьер-министром и министром обороны Ирака. Кроме того, Лекорню воспользовался возможностью, чтобы встретиться с французскими солдатами и военными советниками, дислоцированными в Ираке, подтвердив приверженность Франции поддержке безопасности и стабильности Ирака. kurdistan.ru

Министр вооруженных сил Франции посетит Эрбиль

18 июля министр вооруженных сил Франции Себастьян Лекорню должен прибыть в столицу Курдистана, Эрбиль, с официальным визитом. Об этом сообщила сегодня газета "Le Figaro".

Одной из основных целей визита Лекорню является посещение французских войск, дислоцированных в Курдистане и Ираке в рамках операций НАТО. Визит имеет важное значение, поскольку дает возможность обсудить различные вопросы, касающиеся безопасности, стабильности и сохраняющейся угрозы терроризма в регионе.

Франция играла ключевую роль в качестве ключевого члена возглавляемой США коалиции, активно оказывая военную и консультативную поддержку силам пешмерга Курдистана в их неустанной борьбе против "Исламского государства" (ИГ) с 2013 года. Эрбиль и Париж имеют давнюю историю дружеских отношений. Эти прочные двусторонние связи еще больше укрепили сотрудничество между двумя странами в последние годы. kurdistan.ru

Багдад гарантирует безопасность иностранных миссий

22 июля федеральное правительство Ирака заверило иностранные дипломатические миссии в стране в их безопасности, пообещав предотвратить повторение нападений на дипломатические представительства. "Правительство Ирака полностью привержено Венской конвенции, которая регулирует дипломатические отношения между странами и гарантирует всем постоянным дипломатическим представителям их безопасность и защиту", — сообщило агентство "Reuters" со ссылкой на заявление министерства иностранных дел Ирака.

"То, что произошло с посольством Королевства Швеция в Багдаде, не может повториться, и любое подобное деяние будет подлежать юридической ответственности". В четверг сотни сторонников видного иракского шиитского священнослужителя Муктады ас-Садра ворвались на территорию шведского посольства в

центре Багдада и подожгли части комплекса в знак протеста против запланированного сожжения Корана и иракского флага в Стокгольме.

Нападение вызвало быструю реакцию Стокгольма и Вашингтона, которые осудили нападение и призвали Багдад предотвратить

нападения на иностранные миссии в стране.

22 июля сожжение копии Корана произошло перед посольством Ирака в Дании, после чего иракские протестующие попытались проникнуть в "Зеленую зону" Багдада, где находятся иностранные миссии. kurdistan.ru

КРГ применяет мандат на использование курдского языка для бизнеса

Министерство муниципалитетов и туризма Регионального правительства Курдистана (КРГ) объявило о своей приверженности обеспечению соблюдения языковых требований, согласно которому все деловые учреждения в регионе должны отображать свой

основной контент на курдском языке.

Министр муниципалитетов и туризма Сасан Ауни направил в различные ведомства официальное письмо, в котором призвал их соблюдать постановление премьер-министра № (605 от

21.03.2023), основанное на Законе об официальных языках Курдистана/Ирака № (6) от 2014 года.

Согласно директиве, все государственные и неправительственные учреждения, а также гостиницы, туристические достопримечательности и рестораны должны иметь вывески, списки продуктов, путеводители и инструкции в том числе на курдском языке.

Министерство муниципалитетов и туризма уже подало судебные иски против более чем 600 предприятий, которые не выполнили мандат в последние месяцы. В то время как некоторым предприятиям был предоставлен льготный период для перевода их вывесок. Около 130 заведений столкнулись с юридическими последствиями из-за несоблюдения требований. kurdistan.ru

ДИПЛОМАТ

№ 27 (539) 18 - 24 июль 2023-год ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГАЗЕТА

Эрбиль и Баку планируют открытие консульства Азербайджана

18 июля в столице Азербайджана, Баку, президент Иракского Курдистана Нечирван Барзани встретился со своим азербайджанским коллегой Ильхамом Алиевым, чтобы подчеркнуть обоюдное стремление к укреплению двусторонних отношений, в том числе

путем открытия Генерального консульства Азербайджана в Эрбиле.

"Обе стороны подчеркнули развитие отношений Азербайджана с Ираком и Курдистаном во всех областях, особенно в секторах экономики, торговли, туризма, энергетики и инвести-

ционных возможностей для азербайджанских компаний в Курдистане и на всей территории Ирака", — говорится в заявлении пресс-службы курдского лидера.

В ходе встречи стороны подчеркнули важность открытия Генерального консульства Азербайджана в Курдистане и обсудили шаги по его открытию в ближайшем будущем.

Признавая необходимость установления прямых рейсов между двумя странами, два лидера также рассмотрели подготовку к открытию прямых рейсов между Эрбилем и Баку, а также Багдадом и Баку, чтобы облегчить поездки и способствовать развитию двусторонних отношений. kurdistan.ru

Помещения ДСБ в Басре подверглись нападению, о жертвах не сообщается

"Датский совет по делам беженцев" (ДСБ) 22 июля подвергся вооруженному

нападению на свой офис в иракской Басре. Об этом сообщила исполнительный директор ДСБ по Ближнему Востоку Лилу Тапа. По ее словам, сообщений о пострадавших не поступало, но имуществу гуманитарной организации нанесен ущерб, а офис подожжен.

"Мы сожалеем об этом нападении — гуманитарные работники никогда не должны подвергаться насилию", отметила она, как цитирует телеканал "Kurdistan24".

ДСБ активно участвует в делах Ирака на протяжении двух десятилетий, оказывая поддержку общинам, пострадавшим от конфликтов и перемещенным лицам, а также проводит операции по разминированию в Басре. Лилу Тапа подчеркнула, что ДРБ является независимой и беспристрастной международной организацией, которая стремится реагировать на гуманитарные потребности без дискриминации по признаку пола, этнического происхождения или религии. "ДСБ пропагандирует ценности инклюзивности и

уважения и никоим образом не поддерживает тех, кто пытается разжечь ненависть или насилие, дискриминируя других. Это не то общество, за которое мы выступаем", — заключила директор.

Инцидент произошел после того, как в пятницу ультранационалистическая правая организация "Danske Patrioter" сожгла копию Корана перед посольством Ирака в Копенгагене. В ответ сторонники шиитского политического лидера Муктады ас-Садра утром в субботу попытались штурмовать хорошо укрепленную "Зеленую зону" Багдада, в которой расположены посольства иностранных государств и штаб-квартира федерального правительства Ирака.

Ранее протестующие штурмовали посольство Швеции в Багдаде из-за запланированного сожжения Корана, что привело к разрыву дипломатических отношений между Швецией и Ираком. kurdistan.ru

Премьер-министр Барзани приветствует прибытие Патриарха Луи Сако в Эрбиль

Премьер-министр Иракского Курдистана Масрур Барзани 22 июля приветствовал главу Халдейской католической церкви в Ираке и мире Патриарха Луиса Сако в Эрбиле, и осудил его преследование в Багдаде.

"Мы тепло приветствуем патриарха Луи Сако в Эрбиле, столице мирного сосуществования всех религий и групп. Курдистан и алхимия сосуществования, которая процветает здесь, являются источником гордости для всех нас", — написал курдский лидер в своем твите.

Премьер-министр Барзани также осудил неподобающее отношение к Патриарху в Багдаде.

Как уже сообщалось, президент Ирака Абдул Латиф Рашид недавно отменил специальный указ, признающего полномочия патриарха Сако в вопросах христианских пожертвований. Это вызвало напряженность между правительством и религиозным лидером, а также его общиной.

После инцидента 21 июля кардинал Сако прибыл в международный аэропорт Эрбиля, где был тепло встречен представителями Региональным правительством Курдистана (КРГ). kurdistan.ru

МИД Ирака осудил нападение протестующих на посольство Швеции в Багдаде

Министерство иностранных дел Ирака выступило с заявлением, осуждающим нападение протестующих на посольство Швеции в Багдаде, сообщает Associated Press.

"Правительство Ирака поручило компетентным органам безопасности провести срочное расследование и принять необходимые меры безопасности, чтобы раскрыть обстоятельства инцидента установить виновных в этом акте и привлечь их к ответственности в соответствии с законом", — цитирует агентство заявление иракского МИД. Ранее в соцсетях появились видеоролики, на которых сотни протестующих штурмуют главные ворота посольства Швеции в столице Ирака Багдаде рано утром в четверг. очевидцы акции в Багдаде сообщили телеканалу CNN, что манифестанты отошли от периметра шведского посольства после того, как подожгли его часть, "выразив свой протест против акта сожжения священной книги божьей". Демонстрации протеста начались после того, как шведская полиция заявила в среду, что выдала разрешение на проведение акции протеста у посольства Ирака в Стокгольме, а СМИ сообщили, что организаторы планировали сжечь Коран. kurdistan.ru

нападению на свой офис в иракской Басре. Об этом сообщила исполнительный директор ДСБ по Ближнему Востоку Лилу Тапа. По ее словам, сообщений о пострадавших не поступало, но имуществу гуманитарной организации нанесен ущерб, а офис подожжен.

"Мы сожалеем об этом нападении — гуманитарные работники никогда не должны подвергаться насилию", отметила она, как цитирует телеканал "Kurdistan24".

поддержку общинам, пострадавшим от конфликтов и перемещенным лицам, а также проводит операции по разминированию в Басре.

Лилу Тапа подчеркнула, что ДРБ является независимой и беспристрастной международной организацией, которая стремится реагировать на гуманитарные потребности без дискриминации по признаку пола, этнического происхождения или религии. "ДСБ пропагандирует ценности инклюзивности и

TƏSİSÇİ VƏ BAŞ REDAKTOR:

TAHİR SÜLEYMAN

İMTİYAZ Ü SERNİVİSAR:

TAHİR SİLƏMAN

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

TAXİR СУЛЕЙМАН

Tel: +994 50 352-33-18

Baş redaktorun müavini:

Tariyel Cəlil

Xüsusi müxbir:

Nofəl Ədalət

Региональный корреспондент:

Усуб Тейфур

Müəlliflərin mövqeyi ilə redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.

Ünvan: Bakı şəhəri Az1040, küçə S.Mehmandarov ev 25, mənzil 17

Navnisan: Bakû Az1040, soqaq S.Mêhmandarov xani 25, mal-17

Адрес: Баку Az1040, улица С.Мехмандаров дом 25, кв.-17

Qəzet "Diplomat" qəzetinin bilgisayar mərkəzində yığılıb səhifələnilib və "Mətbuat" mətbəəsində çap olunmuşdur. e-mail: hewler@mail.ru

Şəhadətnamə: NƏŞ 005004966

BUSB-un Sabunçu rayon filiali

VÖEN 1800061582

H/h 438010000

Sifariş: 1500